

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΕΩΣ ΕΝ ΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ. 1)

ΥΠΟ
Ε. ΛΕΜΠΕΣΗ

Περιεχόμενα.—I. Ιστορικοί προϋποθέσεις του «άγροτικού ζητήματος». —II. Οικονομική ανάλυσις τῆς ἄγροτικῆς Οἰκονομίας.—III. Ἡ οἰκιακὴ ἐργασία καὶ οἱ ἄγροτικοὶ συνεταιρισμοὶ ἀναφορικῶς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τῆς γαιοκτησίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως.—IV. Ὁ ἐκπρολεταρισμὸς τοῦ ἄγροτικοῦ πληθυσμοῦ.—V. Τὸ κοληγικὸν σύστημα. Πάραρτημα: Ἡ μεταπολεμικὴ θέσις τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας.

I. Ἱστορικαὶ προϋποθέσεις τοῦ «Ἀγροτικοῦ Ζητήματος».

Τὸ λεγόμενον ἄγροτικὸν ζήτημα ἐδημιουργήθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς μεταβολῆς τῶν προϊόντων εἰς ἐμπορεύματα, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς δημιουργίας μιᾶς ἀγορᾶς ἄγροτικῶν προϊόντων. Περὶ τὸ κεντρικὸν τοῦτο σημεῖον ἀνεφύη μία σειρά προβλημάτων, τὰ ὅποια ἐν μέρει δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ εἰς τὴν πρωτόγονον ἐξέλιξιν παραγωγῆς ἐμπορευμάτων, τοῦτέστι τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου παραγωγῆς. Εἶνε φανερόν, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἀγορᾶς, ἡ ἀγορὰ αὕτη ὑπόκειται, κατὰ μέρος τοῖλάχιστον σχετικῶς πρὸς τὰς προϋποθέσεις τῆς, ὀλοκληρωτικῶς δὲ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν λειτουργίαν τῆς, πρὸς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας πᾶσαν ἀγορὰν, τὴν ἀγορὰν γενικῶς. Ποία ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τοῦ σχηματισμοῦ ἄγροτικῶν προϊόντων;

Ἡ ἐξέλιξις τῆς βιομηχανίας εἰς τὰς πόλεις, καὶ συνεπῶς τὸ πείρισμα τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, τῶν προοριζομένων διὰ τὴν προσω-

1) Ὑπὸ τὸν ὄρον τοῦτον θεωρητικῶς ἐννοεῖται κυρίως ἡ δυναμικὴ κατεύθυνσις τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐνδελεχῶν (immanente) νόμων, οἵτινες ρυθμίζουν τὴν λειτουργίαν τῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὑπὸ τὴν ἐννοίαν αὐτὴν τὸ κύριον ζήτημα ποῦ παρουσιάζεται εἶνε: ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ὁ λεγόμενος οἰκονομικὸς νόμος τῆς συγκεντρώσεως (Konzentrationsgesetz), ὅστις ἰσχύει διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ὅστις ἐκδηλοῦται εἰς τὸ φαινόμενον τῆς ἀπορροφήσεως τῶν μικρῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ὑπὸ τῶν μεγάλων μετὰ τῶν γνωστῶν προβλημάτων τῶν νέων καπιταλιστικῶν μορφῶν κλπ., ἐὰν καὶ κατὰ πόσον, λέγομεν, ὁ νόμος οὗτος ἰσχύει καὶ διὰ τὴν ἄγροτικὴν Οἰκονομίαν. Τὸ συνήθως εἰς τὴν πρακτικὴν καλούμενον «ἄγροτικὸν ζήτημα» εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἓνα μερικὸν πρόβλημα ποῦ ἀφορᾷ τὴν, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, κατάρτησιν τῆς γῆς καὶ τὸ ὅποιον εἶναι ζήτημα τῆς ἄγροτικῆς πολιτικῆς.

πικὴν κατανάλωσιν τοῦ βιομηχανίου, ἢ μεταβολὴ τοῦ τύπου ἄγοράς—πώλησις—ἀγορά, εἰς τὸν τύπον: πώλησις—ἀγορά—πώλησις, με σκοπὸν τὸ κέρδος καὶ συνεπῶς ἢ ἐμράνισις ἀγορᾶς βιομηχανικῶν προϊόντων, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν καταστροφὴν τῆς ἀγροτικῆς βιοτεχνίας, δηλ. τῆς παραγωγῆς διαφόρων βιοτεχνικῶν εἰδῶν ὑπὸ τῆς οἰκογενείας τοῦ χωρικοῦ πρὸς πώλησιν, ἀργότερα δὲ καὶ πρὸς ἰδίαν του κατανάλωσιν, διότι ἡ ἀστικὴ βιομηχανία, δλονὲν τεχνικῶς τελειοποιουμένη καὶ ἐξειδικευομένη, ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὸν συναγωνισθῇ. Οὕτως ὁ χωρικός ἐξειδικιῦθη περισσότερο εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, περιορισθεὶς εἰς τὸ νὰ παράγῃ μόνον ἀγροτικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα καὶ ἀντήλλασσε πρὸς προϊόντα βιομηχανικὰ.

Ἄλλ' ὁ χωρικός, μολαταῦτα δὲν ἔμεινε ὁ δικτάτωρ τῆς ζωῆς τοῦ πληθυσμοῦ. Ὅπως εἰς κάθε κλάδον παραγωγῆς, αὐτῷ καὶ εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, πολὺ περισσότερο δὲ ἐδῶ, (διότι ὁ χωρικός δὲν κατοικεῖ εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ παρακολουθῇ τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀγορᾶς), ἐνεφανίσθη ὁ ἐμπορομεσίτης καὶ ὁ τοκογλύφος. Ὁ πρῶτος τοῦ ὁποῖου ἡ οἰκονομικὴ λειτουργία συνίσταται εἰς τὸ νὰ παρακολουθῇ τὰς τιμὰς τῆς ἀγορᾶς καὶ θεῖαν ἀκόμη τὸ μονοπώλιον τῆς γῆς ἰσχύει ἀπολύτως καὶ ὁ νόμος ὁ ρυθμίζων τὴν ἀγορὰν λειτουργεῖ μόνον μονομερῶς, ἦτοι ὡς προσφορά (οὐχὶ καὶ ὡς ζήτησις, ἐὰν δεχθῶμεν ταύτην ὡς πάντοτε ὑπάρχουσαν), παρουσιάσθη διὰ νὰ προσφέρῃ τὰς ἀπαραιτήτους ὑπηρεσίας του εἰς τὸν χωρικόν, τὸν ὁποῖον ἐξεμεταλλεύθη κατὰ τὸ δυνατόν περισσότερο. Συντρεχόντων καὶ ἄλλων φυσικῶν αἰτίων, οἷον σιτοδείας, κακῆς συγκομιδῆς πολέμων κλπ. συχνὰ ἐφθασεν ὁ χωρικός εἰς τὴν δυσμενῆ κατάστασιν, ὥστε τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς γῆς ἄνευ δανείου. Τότε παρουσιάζεται ὁ Τοκογλύφος, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξωθεῖ πολλάκις καὶ εἰς πώλησιν τοῦ κτήματός του διὰ νὰ δυνηθῇ ν' ἀντεπεξέλθῃ. Παρόμοιοι ὄροι δημιουργοῦν πολλάκις διὰ τὸν χωρικόν μίαν κατάστασιν κάθε ἄλλο παρὰ «δικτατορικὴν».

Εἶναι φανερόν, ἀφ' ἑτέρου, ὅτι ἡ αὐτάρκεια αὐτῆ παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτί. Ὁ χωρικός εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ὅλης Ἐθνικῆς Οἰκονομίας ὡς ἐνεργὸς παράγων. Ἄλλὰ γεννᾶται τὸ ζήτημα: πρὸς ποίαν κατεύθυνσιν τείνει ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐκμεταλλεύσεως ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, ὑφ' οὓς ὁ χωρικός ὑποδουλῶνεται, μερικῶς ἢ γενικῶς εἰς τὸ ἐμπορικὸν καὶ χρηματικὸν κεφάλαιον; Πρὸς συγκέντρωσιν τῆς ἰδιοκτησίας διὰ τῆς ἀπορροφήσεως, εἰς ὀλίγας χεῖρας, ὡς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, ἢ ἀντιθέτως πρὸς κατάμηση τῆς γῆς; Ἐὰν ὁ ἴδιος τοκογλύφος ἔχει δανείση ἢ ὑποθηκέυση τὰ κτήματα 10 χωρικῶν με τοιοῦτους τόκους, ὥστε νὰ μὴ ἠμποροῦν οὗτοι νὰ τοὺς πληρώσουν, θὰ καταλήξῃ εἰς τὸ τέλος ὁ μόνος ἰδιοκτήτης τῶν 10 κτημάτων; (Τοκογλύφος δύναται νὰ εἶναι ὄχι μόνον ἓνα πρόσωπον, ἀλλὰ καὶ μία Ἑταιρεία πίστεως, μία Τράπεζα κλπ. ὡς παρ' ἡμῖν πρὸ πεντηκονταετίας). Καὶ δύναται τοπικῶς νὰ συγκεντρωθοῦν τὰ 10 κτήματα, διὰ νὰ ἐφαρμοσθῇ προοδευτικὸς (συγκεντρωτικὸς) τρόπος παραγωγῆς, ἐνιαῖος, με μηχανικὴν ἐκμετάλλευσιν κλπ.; Ἡ θὰ συμβῇ ἐντελῶς τοῦναντίον; ὁ τοκογλύ-

φρος θὰ πωλήσῃ τὰ 10 αὐτὰ κτήματα εἰς 10 διάφορα πρόσωπα. οὕτως ὥστε ταῦτα ν' ἀλλάξουν μόνον ἰδιοκτησίας. Ἴδου ἓνας ἱστορικὸς παράγων τῆς γενέσεως τοῦ καπιταλισμοῦ, ἡ τοκογλυφία, ὅστις ἀποδεικνύεται ὡς πρὸς τὴν συγκέντρωσιν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἀνίσχυρος.

Ὡστε εὐρισκόμεθα πρὸς τετελεσμένης διεισδύσεως τῶν καπιταλιστικῶν κινητικῶν νόμων (σκοπός: τὸ κέρδος), εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν, μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ των: ἀτομικὴ ἰδιοκτησία, ἐμπορομεσίτης, ἴσως καὶ τοκογλύφος, ἀγορά. Τὸ σπουδαῖον ζήτημα εἶνε ὅμως εἰς τὴν ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν τὸ μέγεθος τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ὁ τρόπος ἐκμεταλλεύσεως, δύο ὄροι, οἱ ὅποιοι δὲν συνταυτίζονται εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν ὡς εἰς τὴν χειροτεχνίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, διότι ἡ μεγάλη ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία δὲν συνεπάγεται ἀναγκαίως καὶ καπιταλιστικὸν (μὲ προοδευμένην τεχνικὴν, μηχανὰς κλπ.) τρόπον ἐκμεταλλεύσεως, ὅπως ἀναποτρέπτως συνεπάγεται ἡ βιομηχανικὴ ἰδιοκτησία. Καὶ δὲν συνταυτίζονται οἱ παράγοντες αὐτοὶ διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

1) Ἐνα κτήμα α δύναται νὰ παραγάγῃ, ἄνευ οὐδεμιᾶς αὐξήσεως τῆς καλλιεργουμένης ἐκτάσεως καὶ ἄνευ βελτιώσεως τῶν μέσων ἐκμεταλλεύσεως, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τὸ εἰσόδημα Α, κατὰ τὸ δεύτερον τὸ εἰσόδημα Β, κατὰ τὸ τρίτον τὸ εἰσόδημα Γ: ἀπὸ λόγους καλῆς συγκομιδῆς, δηλ. ὄχι σχετικῶς πρὸς τὰς τιμὰς, ἀλλὰ γενικῶς πρὸς τὸ παραχθὲν ποσόν. Ἐὐὸ κτήμα β, συγκρινόμενον μὲ τὸ κτήμα α, τῆς ἰδίας ἐκτάσεως καὶ τῶν αὐτῶν μέσων παραγωγῆς, παράγει σταθερῶς περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, διότι ἡ γῆ εἶναι σταθερῶς γονιμώτερα. Τὸ κτήμα γ, τῆς ἰδίας ἐκτάσεως μὲ τὸ κτήμα α καὶ β, ἀλλὰ μὲ τελειότερα μέσα παραγωγῆς παράγει, εἰς περιπτώσιν τῆς αὐτῆς ἢ μεγαλυτέρας γονιμότητος γῆς, περισσότερον, ἐν ἐναντίᾳ ὅμως περιπτώσει, δηλ. ὅταν ἡ γῆ εἶναι ὀλιγώτερον γόνιμος, παράγει ὀλιγώτερα, παρὰ τὰ τελειότερα μέσα παραγωγῆς. Πρῶτα προβλήματα λοιπόν, εἰδικὰ διὰ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, καὶ τὰ ὅποια δὲν παρουσιάζονται εἰς τὴν βιομηχανίαν.

Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ κτήμα β, δηλαδὴ ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἀποδίδει περισσότερον μὲ τὰ ἴδια ἔξοδα καλλιεργείας ἀπέναντι τῶν ἄλλων, («ρευστὸν κεφάλαιον»), ἔχει ἀξίαν μεγαλυτέραν ὡς ἀκίνητον («σταθερὸν κεφάλαιον») ἀπέναντι τῶν ἄλλων. Διὰ ποῖον λόγον; Τὸ ὅτι τὸ κτήμα β εἶνε εὐφορώτερον δὲν εἶναι «δῶρον τῆς φύσεως»; Πῶς ὁ ἰδιοκτήτης του προσπορίζεται ἰδιαιτέρον ἐξ αὐτοῦ κέρδος, πῶς μὲ ἄλλας λέξεις ἢ ἀξία τοῦ κτήματος ὑποῦται, ἄνευ προσθέσεως ἀνθρωπίνης ἐργασίας; Ὁ ἰδιοκτήτης προσπορίζεται πράγματι διπλοῦν ἐξ αὐτοῦ κέρδος. Τοῦτο φαίνεται σαφέστερον εἰς τὸ σύστημα τῆς κοληγικῆς καλλιεργείας, τὸ ὅποιον ἐπικρατεῖ κυρίως ἐν Ἀγγλίᾳ, καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἐξετάσωμεν περαιτέρω. Ἀλλ' ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ κτήματος, ὅταν οὗτος συγχρόνως εἶναι καὶ ἐκμισθωτής, λαμβάνει ἓνα κέρδος ἄνευ προσωπικῆς ἐργασίας. Ἀπλῶς καὶ μόνον διότι κατέχει τὸ κτήμα¹⁾. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο καλεῖται ἔγγειος πρόσοδος.

1) Δύναται σήμερον, καθ' ἡμᾶς, κατόπιν ἰδίᾳ τῆς θεωρίας τοῦ Franz Oppen-

Ἄλλ' ἐν περιπτώσει, καὶ ἢ ἦν ἀνακαλυφθῆ ἢ λ.χ. μία εἴφορος ἔκτασις ἐντὸς τοῦ κτήματός του, ἢ ὅταν, συντελεῖα τελειοτέρας τεχνικῆς ἢ παραγωγῆ αὐξηθῆ (πρᾶγμα πρὸ ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὸν κολλῆγον, ὅστις χρησιμοποιεῖ τὸ κεφάλαιόν του καὶ εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ἐργατῶν), ὁ ἰδιοκτῆτης θὰ ζητήσῃ ἰδιαίτερον μερίδιον ἐπὶ τῶν νέων προϊόντων ἢ ἀξιών, διότι τὸ κτῆμά του εἶναι ἀπλῶς εἰς θέσιν νὰ τὰς ἀποδώσῃ. Τὸ εἰσόδημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον λαμβάνει ἐπίσης ἄνευ προσωπικῆς ἐργασίας, καλεῖται *διαφορικὴ ἔγγειος πρόσοδος*. Διαφορικὴ ἔγγειος πρόσοδος εἶνε ἢ μεταξὺ κανονικῆς καὶ ἔκτάκτου παραγωγικότητος διαφορὰ τοῦ εἰσοδήματος τοῦ ἰδιοκτῆτου.

Ποῦ λοιπὸν ἔγκειται ἡ ἀξία τοῦ κτήματος β, δυνάμεθα τῶρα νὰ ἐννοήσωμεν. Ἡ ἀξία τοῦ κτήματος β εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἔγγειος πρόσοδος καὶ ἡ διαφορικὴ ἔγγειος πρόσοδος, ὡς ἀφηρημένα μέρη τοῦ κεφαλαίου, τὸ ὁποῖον τὸ κτῆμα β ἀπαρτίζει.

2) Δεύτερος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ ἀρχαὶ τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ἀποδοτικότητος ἢ ὠφελιμότητος (Rentabilität) δὲν συνταυτίζονται εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, εἶνε ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς «φθίνουσης ἀποδόσεως», εἰς τὴν ὁποίαν εἰδικῶς ὑπόκειται ἡ Ἀγροτικὴ Οἰκονομία. Ἡ ἀρχὴ αὕτη συνίσταται, ἐν ἀπλῇ διατυπώσει, εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ γῆ, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ τὸ «ἀκίνητον κεφάλαιον» ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ, παρὰ τὴν ὑψίστην τελειοποίησιν τῶν τεχνικῶν καὶ χημικῶν μέσων («ἀκίνητον κεφάλαιον» δευτέρας βαθμίδος, ὑπὸ τὴν καπιταλιστικὴν ἐννοίαν καὶ ρευστὸν τοιοῦτο), δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ παραγάγῃ περισσότερα ἀφ' ἐνὸς ὠρισμένου ὄριου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπόλυτον «παραγωγικὴν ἱκανότητα» (Bodenkapazität) τῆς γῆς 1). Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ γῆ εἶνε ἡ τελευταία πηγὴ τῶν προϊόν-

heimer, περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀναλύσαντος τὸ ζήτημα ἀπὸ θεωρητικῆς οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ὅτι ἡ ἀγροτικὴ μεγαλοἰδιοκτησία εἶναι ἀποτέλεσμα ἀρπαγῆς καὶ βίας, ἡ ὁποία ἐκυρώθη διὰ τοῦ θετικῆς Δικαίου καὶ τοῦ Κράτους. Συντελεῖα τούτων ἡ «ἀπόλυτος ἔγγειος πρόσοδος» δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἓνα φόνον ὑποτελείας (Tribut)ῶν ἀπογυμνωθέντων ἀπὸ τὴν μικροἰδιοκτησίαν τῶν ἢ τὴν νομαδικὴν κοινοκτημοσύνην τῶν χωρικῶν πρὸς τοὺς μονοπωλιακῶς κατέχοντας τὴν ἀρπαγῆσαν γῆν καὶ ἐγκρατοιστηθέντας ἐπιδρομῆς μεγαλοἰδιοκτητίας, οἵτινες πρὸς νομιμοποίησιν τῆς ἀρπαγῆς τῶν ἐδημοσύνησαν τὸ λεγόμενον «θετικὸν δικαίον» καὶ ὠργάνωσαν τὸ καθεστὼς τῆς ἀρπαγῆς καὶ βίας ὡς Κράτος. Τὴν μονοπωλιακὴν θ σιν τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας γενικῶς, συνεπῶς καὶ τῆς μικροἰδιοκτητικῆς τοιαύτης, ἀπέναντι τῆς βιομηχανικῆς, ὁ Orpenheimer δὲν ἀμφισβητεῖ καὶ φυσικῶ τῶ λόγῳ δὲν καταλήγει εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν ποίησίν της. Καὶ τοῦτο μόνον μᾶς ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, διότι ὁ συγγραφεὺς οὗτος μὲ τὴν ἐπιμονὴν του ἐπὶ τῆς καταργήσεως τῆς ἀγροτικῆς μεγαλοἰδιοκτησίας, (ἐκ τῆς ὁποίας ἔξακτᾶ καὶ τὴν αὐτόματον κατάργησιν τοῦ καπιταλισμοῦ) δὲν τονίζει ἐπαρκῶς τὸ μονοπῶλιον τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἕναντι τῆς λοιπῆς, καὶ ὑπὸ τὸ σύστημα ἀκμῆ τῆς ἀγροτικῆς μικροἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖον εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἐνδιαφέρει ἀκόμη περισσότερον.

1) Ἐπὶ τῆς «ἀπολύτου παραγωγικῆς ἱκανότητος τῆς γῆς» ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς «περιορισμένης ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου» ἀφ' ἑτέρου (ἰδὲ περαιτέρω), στηρίζεται ἡ «ἀπό-

των ή παραγωγικότητας αὐτῆς τείνει, διὰ τῆς ἐντατικῆς καὶ συνεχοῦς τῷ χρόνῳ ἐκμεταλλεύσεως, νὰ ἐλαττωθῇ. Ὁ ἀφηρημένος αὐτὸς νόμος τῆς «φθινοῦσης ἀποδόσεως», ἀφορῶν μόνον τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν καὶ ὄχι συγχρόνως καὶ τὴν βιομηχανικὴν παραγωγὴν, ἔχει μεγάλας, συγκεκριμέναις συνεπειάς, ρυθμιζὼν τὰς πρὸς συνεχῇ ἴψωσιν τεινούσας τιμὰς τῶν δημητριακῶν καὶ δημιουργῶν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν μονοπωλιακὴν ἢ θέσιν. Ἀποτέλεσμα τοῦτου εἶνε τὸ ὑπὸ τοῦ Ricardo διατυπωθὲν ἐπισημονικὸν δόγμα, ὅτι αἱ τιμαὶ τῶν δημητριακῶν δὲν ρυθμίζονται ὑπὸ τῆς μεγαλυτέρας εὐφορίας τοῦ ἐδάφους καὶ ὑπὸ τῆς τελειότερας καλλιιεργείας, ἀλλὰ τοῦναντίον αἱ τιμαὶ τῶν δημητριακῶν τῆς κατηγορίας ταύτης προσαρμόζονται πρὸς τὰς τιμὰς τῶν δημητριακῶν τοῦ χειροτέρου ἐδάφους καὶ τῆς χειροτέρας καλλιιεργείας. (Πρῶγμα τὸ ὁποῖον προϋποθέτει τὴν ἔλλειψιν συναγωνισμοῦ). Ἐὰν δηλ. ἡ τιμὴ τοῦ σίτου τοῦ ἀγωνιώτερου ἐδάφους εἶνε 5, (φυσικῶ τῷ λόγῳ ὑψηλοτέρα) καὶ τοῦ γονιμοτέρου ἐδάφους εἶνε 3 (ἔνεκα τοῦ χαμηλοτέρου κόστους), ἡ ἀγοραία τιμὴ τοῦ ὄλου σίτου θὰ εἶνε 5 καὶ ὄχι 3, ὡς θὰ συνέβαινε μὲ τὴν προϋπόθεσιν τοῦ συναγωνισμοῦ. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ 5 καὶ 3 ἀποτελεῖ ἐνταῦθα τὴν διαφορικὴν ἔγγειον πρόσοδον τοῦ ἰδιοκτῆτου τοῦ γονιμοτέρου καὶ καλλίτερον καλλιιεργουμένου ἐδάφους τοῦ ὁποῖου τὰ προϊόντα παρήχθησαν μὲ μικρότερον κόστος.

3) Τὸ γεγονός τῆς περιορισμένης ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου εἶνε ὁ τρίτος λόγος τῆς διαφορᾶς τῶν ἔρων «παραγωγικότης» καὶ «ὠφελιμότης» ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ, τῆς μονοπωλιακῆς δηλ. θέσεως αὐτῆς. Ἐνῶ λ. χ. ὁ βιομήχανος ἢ ὁ ἰδιοκτῆτης οἰκιῶν δύναται ν' αὐξήσῃ τὴν ἐπιχειρησίαν του διὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ κτιρίου του πρὸς τὰ ἄνω, διὰ τῆς προσθήκης περισσοτέρων πατωμάτων, ἀπεριορίστως τελειότερων μηχανῶν καὶ κεφαλαίων, ὁ χωρικὸς τοῦναντίον εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν γῆς τὴν ὁποίαν κατέχει καὶ τὴν ὁποίαν μόνον δι' ἐκτατικῆς προσθήκης, μόνον δι' ἐπεκτάσεως δύναται ν' αὐξήσῃ. Ὁ νόμος οὗτος ἐμφανίζεται σαφῶς λ. χ. εἰς τὴν τιμὴν κεφαλαιοποιήσεως τῶν μεταλλείων. Δύναται τις νὰ ἐπισωρεύσῃ ἀπεριορίστως κεφάλαιον βιομηχανικὸν ἀγοράζων πρῶτας ὕλας, μηχανὰς κλπ. ἀλλὰ τὴν γῆν ἐπιφάνειαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ κοιτάσματα τῶν ὀρυκτῶν δὲν θὰ τὴν ἀγοράσῃ ἀναλόγως πρὸς τὴν ἀγοραίαν τιμὴν τῶν ὀρυκτῶν τούτων προῖόντων. Διότι εἶνε πιθανὸν τὸ ἀμεταλλεῖον ν' ἀποδίδῃ διαφορικῶς πρὸς τὸ β, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, καὶ τοῦτο εἶνε ὁ εἰς τῶν συντελεστῶν τῆς ἀγοραίας τιμῆς τῶν ὀρυκτῶν (τὰ ὁποῖα ὡς μὴ πρῶτης ἀνάγκης, καὶ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δημητριακά, ὑπόκεινται, μέχρις ἐνὸς ὁρίου, (ἴδε κατωτέρω), εἰς τὸν συναγωνισμόν). Ἄλλ' ἐντὸς τῆς

λυτος ἔγγειος πρόσοδος». Ἐπὶ τῆς σχετικῆς παραγωγικῆς ἱκανότητος τῆς γῆς, οὐχετικῶς πρὸς τὴν ἐφαρμοζομένην τακτικὴν, στηρίζεται ἡ «διαφορικὴ ἔγγειος πρόσοδος».

τιμῆς τῶν ὀρυκτῶν συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ ἀπόλυτος ἔγγειος πρὸσοδος τοῦ ἐπιφανείουχου — ὁ δεύτερος συντελεστὴς τῶν τιμῶν τῶν ὀρυκτῶν— ἡ ὁποία προκειμένου περὶ ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τοῦ μεταλλείου λογίζεται ὡς κεφαλαιοποιηθεῖσα Ἡ ὑπαρξὶς τῆς ἀπολύτου ταύτης ἔγγειου προσόδου—ἐκτὸς τῆς ἀναφερθείσης διαφορικῆς—ἀποδεικνύεται διὰ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὅσοσδήποτε καὶ ἂν εἶνε ὁ μεταξὺ τῶν ὀρυκτῶν συναγωνισμὸς ἡ τιμὴ τῶν μεταλλείων δὲν δύναται νὰ πέσῃ κάτω ἐνὸς ὁρισμένου ὁρίου, εὐρισκομένου ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀπόλυτον ἔγγειον πρὸσοδον. Ἀπὸ τοῦ ὁρίου αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν τὸ μεταλλεῖον θὰ μείνῃ ἀνεκμετάλλευτον(1) δυνάμενον νὰ ἐλπίζῃ ἀσφαλῶς ὅτι, (δυνάμει τοῦ νόμου τῆς «φθίνουσης ἔγγειου ἀποδόσεως») κάποτε θὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν μεγάλη ζήτησις ὀρυκτῶν καὶ ἡ τιμὴ των ἀσφαλῶς θὰ φθάσῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπικερδοῦς ἐκμεταλλεύσεως, δηλ. θὰ ὑψωθῇ. Διὰ νὰ κάμωμεν μίαν σύγκρισιν, πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν: ὅπως τὸ ὑναντίον θὰ συμβῇ μὲ τὴν μὴ ἐπικερδοῦ ἀστικὴν ἐπιχείρησιν, ἣτις ἀναποτρέπτως θ' ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων ἐπιχειρήσεων καὶ ἐὰν ἄλλωστε παραμείνῃ ὡς ἔχει ὄχι μόνον δὲν ἔχει νὰ ἐλπίζῃ ἐν οὐδεμίᾳ περιπτώσει εἰς μίαν ἀναπότρεπτον μελλοντικὴν ζήτησιν τῶν προϊόντων τῆς, τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ ὑπόκεινται ἀπολύτως καὶ ἀπεριορίστως εἰς τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν, ἀλλὰ τὸ ὑναντίον καὶ ἡ μέλλοντικὴ τάσις τοῦ μεγάλου κεφαλαίου εἶνε ν' ἀπορροφᾷ τὸ μικρόν.

Συναγωνισμὸς λοιπὸν εἰς τὰς τιμὰς τῶν ἔγγειων προϊόντων δὲν ὑπάρχει. Συνεπῶς δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ ὁ νόμος τῆς «συγκεντρώσεως», τῆς ἀπορροφῆσεως δηλονότι τῶν μικροτέρων ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων. Τοῦτο εἶνε, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω, ἀποτέλεσμα τοῦ νόμου τῆς «φθίνουσης ἔγγειου ἀποδόσεως» καὶ τῆς περιορισμένης ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου. Ἡ πιθανότης, ὅτι ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ἐνὸς κτήματος θὰ ἠδύνατο, διὰ τῆς μεγαλυτέρας του ἐπιχειρήσεως, νὰ συναγωνισθῇ τὸν γείτονα του, διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τὴν ἰδιοκτησίαν του, δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν τὸ κόστος παραγωγῆς τοῦ γείτονος εἶνε μεγαλύτερον καὶ ἀκολούθως ὁ γείτων πωλήσῃ εἰς μεγαλυτέρας τιμὰς, εἰς τὰς ἰδίας τιμὰς, ὡς εἶπομεν θὰ πωλήσῃ καὶ ὁ πρῶτος, μολονότι τὸ κόστος του εἶνε μικρότερον. Μακρὰν τοῦ νὰ προσφέρῃ κατωτέρας τιμὰς, διὰ

1) Τὸ αὐτὸ θὰ συμβῇ γενικῶς ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ, σχετικῶς λ.χ. πρὸς τὴν παραγωγὴν δημητριακῶν: ὁ χωρικός θὰ παρᾶγῃ ἀπλῶς ὅσα τοῦ χρειάζονται πρὸς διατροφήν του καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀγοράν. Εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρον εἶνε σχετικῶς τὸ παράδειγμα τῆς Ρωσσίας: Τὸ Κράτος δικτατορικῶς μετέτρεψεν ἑπὲρ αὐτοῦ τὸν νόμον τῆς «δίαφορικῆς ἔγγειου προσόδου» καὶ ἐξηνάγκασε τοὺς χωρικοὺς νὰ πωλοῦν εἰς τὸ κρατικὸν μονοπώλιον τὰ προϊόντα των εἰς τιμὰς τὰς ὁποίας ὑπήγγουρε τοῦτο. Ὁ νόμος ὁμῶς τῆς «ἀπολύτου ἔγγειου προσόδου» εἶνε τόσον ἀπηνής, ὥστε (ὄναφαιρετος ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς χωρικοὺς) εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παραγωγὴν τῶν δι' αὐτοὺς καὶ μόνον ἀναγκαίων προϊόντων!

νά συναγωνισθῆ τὸν γείτονά του, θὰ καρπωθῆ, τοῦναντίον, τὴν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ κόστους του καὶ τοῦ κόστους τοῦ γείτονός του.

Ἐξητάσαμεν ἀνωτέρω τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν δύο ἔννοιῶν: «παραγωγικότης» καὶ «ὠφελιμότης» εἰς τὴν Ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν, αἱ ὁποῖαι ἔνταῦθα δὲν συμπίπτουν, ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν βιομηχανίαν. Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς μὴ συμπτώσεως τῶν δύο τούτων ἔννοιῶν χαρακτηρίζει ἱστορικῶς καὶ θεωρητικῶς τὴν μονοπωλιακὴν θέσιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Ἡ ἀπεριοριστος παραγωγικότης (ἢ ἔλλειψις δηλ. τοῦ νόμου τῆς «φθινούσης ἀποδόσεως»), θὰ ἐδημιούργη ἀναγκαστικῶς τὸν συναγωνισμόν ὅστις θὰ ὠδήγει ἀναποτρέπτως εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν μικροτέρων γαιοκτησιῶν καὶ ἐπιχειρήσεων, εἰς τὴν ἀπορροφήσιν των ὑπὸ τῶν μεγαλυτέρων, εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν τελευταίων τούτων εἰς βάρος τῶν πρώτων. Ἡ ἀπεριοριστος παραγωγικότης συμβαδίζει πάντοτε μὲ τὴν ὠφελιμότητα, ὡς τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ βιομηχανίᾳ. Ἀντιθέτως ὑπὸ τὸ μονοπωλιακὸν καθεστῶς τῆς περιορισμένης παραγωγικότητος (νόμος τῆς «φθινούσης ἀποδόσεως») καὶ ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τοῦ μονοπωλίου ἢ ὠφελιμότητος εἶνε τόσον μεγαλύτερα ὅσον ἢ παραγωγικότητος εἶνε μικρότερα. Ὅσον ὀλιγώτερα τὰ δημητριακά, τόσον ἀκριβώτερα, χωρὶς μὲ τοῦτο νὰ θιγῆ ἢ ὑπαρξῆς τῆς ἀγροτικῆς ἐπιχειρήσεως, ὅπως τοῦτο θὰ συνέβαινε μὲ τὴν ἀστικὴν, ἐργαζομένην ἐπὶ τῆς βάσεως: τὸ κέρδος ἐν τῇ καταναλώσει, καὶ ἡ ὁποία ἀστικὴ τοιοιτοτρόπως θὰ κατεστρέφετο, μὴ δυναμένη ν' ἀνθῆξῃ εἰς τὸν συναγωνισμόν. Ἡ διαφορὰ λοιπὸν τῶν δύο αὐτῶν ἀρχῶν τῆς παραγωγικότητος καὶ τῆς ὠφελιμότητος χαρακτηρίζει τὴν μονοπωλιακὴν θέσιν καὶ τὴν ἰδιαιτέραν νομοτελειακὴν συγκρότησιν (Gesetzmassige Struktur) τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας.

Ἐπὶ τῆς διαφορᾶς αὐτῆς βραδύεται ἡ πραγματικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῆς μορφῆς τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως ἢ τῶν μέσων παραγωγῆς ἐν τῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ. Τὸ ζήτημα τοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως, ὡς καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, δὲν δύναται νὰ ἐξετασθῆ ἐν γένει, καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν βιομηχανίαν παρὰ τὴν προϋπόθεσιν τῆς μορφῆς τῆς ἰδιοκτησίας. Ἄλλ' ἂν τοῦτο διὰ τὴν βιομηχανίαν εἶναι αὐτονόητον, διὰ τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν, ἔνθα ὄχι μόνον ὠρισμένος τις τρόπος ἐκμεταλλεύσεως δὲν συνεπάγεται τὴν ἀντίστοιχον μορφήν ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ πολλάκις τὸ συμφέρον τῶν γαιοκτημόνων ἀπαιτεῖ τοῦναντίον, τὸ πρόβλημα εἶναι πολὺ διάφορον. Ἐὰν λ. χ. λάβωμεν τὸν τύπον: μεγάλη ἰδιοκτησία=προοδευτικὸς τεχνικῶς τρόπος ἐκμεταλλεύσεως, ὁ ὁποῖος ἰσχύει πάντοτε εἰς τὴν βιομηχανίαν, δὲν εἶναι διόλου παράδοξον νὰ ἴδωμεν εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν τὸ ἀντίθετον: διὰ τὰ δημητριακά εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν διατροφὴν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ τιμὴ των τείνει νὰ κατέλθῃ, οἱ γαιοκτῆμονες ἐφαρμόζουν ἐκουσίως καθυστερημένον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως διὰ νὰ παραχθοῦν ὀλιγώτερα καὶ ἡ τιμὴ των ν' ἀνέλθῃ (1). Εἰς δύο περιό-

1) Εἰς τὴν αὐτὴν περίπτωσιν, κατὰ τὸν νόμον τῆς καπιταλιστικῆς ἐπισωρεύσεως

δους ἢ τάσις αὕτη τῶν ἀγροτῶν ἔφθασε μέχρις αἰσχροκερδείας: εἰς τὴν περίοδον πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ διεθνοῦς συναγωνισμοῦ ἀγροτικῶν προϊόντων καὶ εἰς περίοδον πολέμων. Ὡς ἐκ τῶν λόγων τούτων ἡ μορφή τῆς Ἰδιοκτησίας ἐν τῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ δὲν ἀπαιτεῖ ἀναγκαίως ἀντίστοιχον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως.

Τὴν περίοδον ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἰσχύουν ἀπολύτως τ' ἀνωτέρω, διαδέχεται ἡ περίοδος τοῦ διεθνοῦς συναγωνισμοῦ ἀγροτικῶν προϊόντων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας καὶ τῶν διεθνῶν ἀνταλλαγῶν, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπ' ἄπειρον ἐφαρμόζουσα καθυστερημένους τρόπους ἐκμεταλλεύσεως. Τὴν ὥθησιν πρὸς καπιταλιστικὴν ἐκμετάλλευσιν ἔδωκεν ἰδιαιτέρως κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ὁ ἀμερικανικὸς συναγωνισμὸς, διὰ τῆς ἀθρόας ἐξ Ἀμερικῆς (συνεπείᾳ μιᾶς «ληστροικῆς» ἐκεῖ ἐκμεταλλεύσεως, (Raubbau) ἐξαγωγῆς σιτηρῶν.

Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους ὁ γαιοκτήμων ὀφείλει νὰ ἐφαρμόξῃ τὸν τελειότερον τρόπον παραγωγῆς ὅπως καταβιάσῃ τὸ κόστος. Γίνεται λοιπὸν καπιταλιστῆς γαιοκτήμων καὶ παράγει διὰ τὴν ἀγορὰν μὲ καπιταλιστικὸν τρόπον παραγωγῆς, ἔστω καὶ ἂν ἀνήκῃ εἰς τὴν τάξιν τῶν εἰδικῶν γαιοκτημόνων. Ἡ μυστηριώδης του δύναμις, ἡ βασιζομένη ἐπὶ τοῦ ἀπολύτου τούτου μονοπωλίου, μειοῦται καὶ οὐχὶ ἀδίκως ὁ Turgot ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀσπόνδων τούτων ἐχθρῶν τοῦ *laissez aller, laisser passer*, τοῦ ἐλευθέρου ἔμπορίου. Ἡ ἀπόλυτος ἔγγειος πρόσοδος ὑπάρχει βεβαίως καὶ ὑπὸ τὴν καπιταλιστικὴν του λειτουργίαν, διότι ἂν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου εἶναι 3 ἐν 1 ἐξ αὐτοῦ θὰ εἶναι ἡ ἔγγειος πρόσοδος ἀλλ' ἡ τιμὴ τοῦ σίτου δύναται νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὸ 3, λ.χ. εἰς τὸ 2, ὁπότε ὁ γαιοκτήμων δὲν θὰ ἔχῃ διαφορικὴν ἔγγειον πρόσοδον, ἢ εἰς τὸ 1½, ὁπότε δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε τὸ καπιταλιστικὸν κέρδος. Ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ συναγωνισμοῦ ὁ γαιοκτήμων τότε μόνον δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ ἔχῃ ἐπὶ πλέον καὶ τὸ καπιταλιστικὸν κέρδος, ὅταν, συμφώνως πρὸς τὴν «ἀρχὴν τῆς ἐλαχίστης προσπαθείας» προσπαθήσῃ νὰ παράγῃ μὲ ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερα ἐξοδα, τὴν μεγαλύτεραν δυνατὴν ποσότητα προϊόντων—ἔμπορευμάτων. Τότε, εἰ μὲν ὁ διεθνὴς συναγωνισμὸς εἶναι ἰσχυρὸς, δύναται ν' ἀντισταθῇ μὲ τὴν διαφορὰν ὡς κέρδος, εἰ δὲ εἶναι ἀσήμενος, δύναται νὰ ἐξάγῃ.

Πραγματευόμεθα λοιπὸν κατωτέρω τοὺς διαφόρους τρόπους ἐκμεταλλεύσεως, ἅπαντας καπιταλιστικούς, τοῦλάχιστον ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ καὶ οἵτινες διαιροῦνται: Εἰς μικροκαπιταλιστικούς, μέσους καὶ μεγαλοκαπιταλιστικούς. Δέον νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ ἐνταῦθα ὁ ὅρισμός τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως, διὰ νὰ κατανοηθῇ ἀκριβέστερον ἡ οἰκονομικὴ θέσις διαφόρων οἰκονομικῶν κατηγοριῶν,

(Akkumulationsgesetz) οἱ βιομήχανοι εἶναι ὑποχρεωμένοι τυφλῶς νὰ παράγουν μέχρις ὑπερπαραγωγῆς καὶ κρίσεως.

Καπιταλιστικός τρόπος εκμεταλλεύσεως είναι εκείνος, εἰς τὸν ὁποῖον α) καταβάλλεται κεφάλαιον διὰ μέσα παραγωγῆς (1) (ἀκίνητον κεφάλαιον) καὶ διὰ τὴν ἐργασίαν. "Ὅτι ἐνταῦθα παράγεται διὰ τὴν ἀγορὰν εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τοῦ καπιταλιστικοῦ τρόπου εκμεταλλεύσεως. Κατὰ δεύτερον λόγον δέον νὰ ὑφίσταται ἡ τάξις τῶν μισθωτῶν ἐργατῶν, ἦτοι ἀνθρώπων ἀποζόντων ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς πωλήσεως τῆς ἐργατικῆς των δυνάμεως ἀκριβῶς ὅπως καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν, ἀνθρωποὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν τίποτε ἄλλο ν' ἀνταλλάξουν ἐκτὸς τῆς ἐργατικῆς των δυνάμεως καὶ οἱ ὅποιοι δὲν συνδέονται μὲ τὸν ἀγρότην καπιταλιστὴν δι' οὐδεμιᾶς ἄλλης σχέσεως ἐκτὸς τῆς «συμφωνίας τῆς ἐργασίας» μιᾶς συμφωνίας εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀγρότης καπιταλιστὴς παρουσιάζεται ὡς ἀγοραστής ὁ δὲ ἐργάτης τῆς ὑπαίθρου ὡς πωλητὴς τοῦ ἐμπορεύματος «ἐργατικὴ δύναμις» (2). Ἡ ἀγροτικὴ ἐπιχειρήσις ἢ ἐργαζομένη ὑπὸ τοὺς τρεῖς τούτους ὅρους εἶνε καπιταλιστικὴ. Ὡς εἶδομεν ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης παραγωγῆς εἶνε κερδοσκοπικὸς—παραγωγὴ κέρδους—καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος κατορθοῦται καὶ ὑπὸ τοὺς τρεῖς ὡς ἀνωτέρω ὅρους παραγωγῆς, κυρίως ὅμως—ὡς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ—ἐνεκα τῆς εἰδικῆς φύσεως τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἐργάτης εἶνε ἀπλῶς καὶ μόνον ὁ κάτοχος τῆς ἐργατικῆς του δυνάμεως ἐνῶ ὁ ἐπιχειρηματίας εἶνε ὁ ἰδιοκτῆτης τῶν μέσων παραγωγῆς καὶ συνεπῶς συγχρόνως καὶ τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως ἢ ὁποῖα «καθ' ἑαυτήν», δηλ. ἔξω τῆς μονοπωλιακῆς ταύτης σχέσεως, ἔξω τῆς ἑτεροβαροῦς ταύτης συμβάσεως ἐν τῷ σημερινῷ κοινωνικῷ συστήματι εἶνε ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῇ, ἦτοι δὲν ἔχει αὐτοτελεῆ ἀξίαν.

Ἡ παραγωγὴ κέρδους δὲν εἶνε τι νέον ἐν τῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ. Ὑπῆρχε καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ τὸ κέρδος δὲν ἐπραγματοποιεῖτο (δηλ. δὲν ἐξεφράζετο εἰς χρῆμα), διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' ἀντηλλάσσοντο ἐναντι ἄλλων προϊόντων χειροτεγνημάτων τῶν πόλεων, ὡς εἶδος (Naturalwirtschaft). Τοῦτο εἶνε τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ φεουδαρχικοῦ (Grundherrlich) τρόπου εκμεταλλεύσεως. Δεύτερον ὑπὸ τὸ σύστημα τοῦτο—τῆς δουλοπαροικίας—ἡ ἐργασία ἦτο καταναγκαστικὴ.

Ἀντιθέτως εἰς τὸν καπιταλιστικὸν (Grundherrlich) τρόπον παραγωγῆς πληρώνεται μισθὸς καὶ τὸ κέρδος πραγματοποιεῖται εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐπενδυόμενον τὴν ἀνταλλακτικὴν μορφήν τοῦ χρήματος ἢ δὲ ἐργασία εἶνε—ὑπὸ τὴν καπιταλιστικὴν ἔννοιαν—ἐλευθέρη. Τὸ κέρδος περιέχει φυσικῶς

1) Ἐφ' ὅσον αἱ «πρῶται ὕλαι» ἀνήκουν ἐνταῦθα εἰς τὰ μέσα παραγωγῆς, τὴν πρώτην ὕλην ἀποτελεῖ, ἐν τῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ, αὐτὴ αὐτὴ ἢ γῆ, διότι αἱ πρῶται ὕλαι τοῦ εἶδους τούτου ἔχουν δύο χαρακτηριστικά: α) οὗτι εἶναι ἀκίνητοι καὶ β) οὗτι δὲν αὐθάνουν κατὰ βούλησιν (συνεπεία τοῦ νόμου τῆς φθινούσης ἀποδόσεως).

2) Ὁ ἐπακριβὴς ὁρισμὸς τῆς σχέσεως ταύτης, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ οἰκονομικὸς χαρακτήρ τῆς τάξεως ταύτης τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν κεφαλαιούχων—ἐπιχειρηματιῶν δέον νὰ προσεχθῇ πολὺ διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν ἄλλαχού, ἀπὸ τὴν ὀρθὴν τούτου κατανόησιν, ἐξαρτᾶται οὐσιωδῶς ἡ ὀρθὴ θέσις καὶ λύσις τοῦ προβλήματος τῆς «συγκανθρώσεως».

τῷ λόγῳ εἰς ἀμφοτέρα τὰ συστήματα ἐκμεταλλεύσεως, ἀλλ' ὑπὸ δύο διαφόρους μορφάς, χαρακτηριστικούς διὰ διαφορῶν τρόπους ἐκμεταλλεύσεως. Ἡ ἀναγκαιότης τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸν ἄλλον ἐξεδηλώθη διὰ τῶν «πολέμων τῶν χωρικῶν κατὰ τῶν γαιοκτημόνων» (Bauern-Kriege) καὶ ἢ τούτους διαδεχθεῖσα ἀπελευθέρωσις τῶν χωρικῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀφετηρίαν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος ἐν τῇ ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ. Ἀπελευθέρωσις τῶν χωρικῶν σημαίνει κατάργησιν τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας (προϋπόθεσις τῆς δημιουργίας ἐμμισθοῦ προλεταριάτου) κατὰ τμησιν τῆς ἰδιοκτησίας, μεταβολὴν τῶν ἀγροτικῶν π ο ρ ῖ ὄ ν τ ω ν ἐν τῷ καπιταλισμῷ—εἰς ἔ μ π ο ρ ε ῦ μ α τ α. «Εἶνε εὐνόητον, γράφει ὁ Κάουτσκι («Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα»), ὅτι ὁ ἔμπορος ἀντὶ νὰ ἀγοράσῃ τὰ προϊόντα τοῦ παραγωγοῦ ὑπὸ τὴν ἀξίαν των, διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν διαφορὰν, προτιμᾷ νὰ ἐκμεταλλευθῇ τὴν κατάστασιν τοῦ ἐργάτου, μεταβάλλων αὐτὸν εἰς παραγωγὸν ὑπὸ τὴν καπιταλιστικὴν οἰκονομίαν, εἰς ἔμμισθον προλετάριον, ὁ ὁποῖος παράγει ἔμπορεύματα ὄχι εἰς ἰδιοκτήτους ἐγκαταστάσεις, ἀλλ' εἰς τὰς ἐγκαταστάσεις τοῦ κεφαλαιούχου καὶ ὁ ὁποῖος ἐπιζητεῖ ὄχι ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πώλησιν τῆς ἐργατικῆς του δυνάμεως». Τοῦτο εἶνε ἡ ἀποψις τῆς ἰ δ ι ω τ ι κ ῆ ς οἰκονομίας Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ὅμως τῆς θ ν ι κ ῆ ς Οἰκονομίας, ὅπως ὁ Κάουτσκι ἐξετάζει ἀλλαχού, πρέπει νὰ ὑπάρχη μιὰ ἀντικειμενικὴ ἀγορά, μιὰ πιθανότης πωλήσεως, ἢ ὁποία δέον νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ἀγροτικὸν κεφαλαιούχον τὸ κέρδος. Ἡ διαφορὰ δὲν ἐγκτεται μόνον εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῆς οἰκονομικῆς τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς δευτέρας τῆς λειτουργίας, ὡς ἀγροτικοῦ παραγωγοῦ ἐπιχειρηματίου. Ἐὰν μέχρι τοῦδε ἐξεκμεταλλεῖτο τὸν χωρικὸν διὰ νὰ ἀγοράζῃ τὸ προϊόν του εἰς ὄσφ τὸ δυνατόν χαμηλοτέραν τιμὴν διὰ νὰ κερδίσῃ τὴν διαφορὰν, εἰς ἣν καὶ μόνον συνίσταται τὸ κέρδος του—ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς μεταβολῆς του εἰς παραγωγὸν—ἐπιχειρηματίαν, ἢ πώλησιν τοῦ προϊόντος του (εἰς πολὺ μεγαλυτέρας ποσότητας παραγομένου) ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἀπορροφητικῆς ἰκανότητος τῆς ἀγορᾶς καὶ τὸ κέρδος του συνίσταται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ προλεταριάτου. Ἡ ἀπορροφητικὴ δύναμις τῆς ἀγορᾶς παίζει ἀφ' ἑτέρου μέγαν ρόλον εἰς τὴν ρύθμισιν τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς ἀπὸ τ ε χ ν ι κ ῆ ς ἀπόψεως, συνεπῶς ἐπὶ τοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως, ὅστις δύναται νὰ εἶναι μεγαλοκαπιταλιστικός, μικροκαπιταλιστικός καὶ μέσος. Καὶ τὴν καταναλωτικὴν αὐτὴν ἰκανότητα τῆς ἀγορᾶς ἐνίσχυσε τεραστίως ἢ μεγάλη αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ τῶν συγχρόνων τεραστίως αὔξανόμενων καὶ ἐξελισσομένων πόλεων. Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους καὶ διὰ τῆς παραλλήλου ἐξελίξεως τῆς τεχνικῆς, τῆς χημείας, ἣτις παρεῖγε χημικὰ λιπάσματα καὶ χημικὰ μέσα κατὰ τῶν βλαβερῶν ἐντόμων καὶ βακτηρίων, τοῦ μικροσκοπίου κλπ. ἢ πρὸς τὸν καπιταλιστικὸν τρόπον παραγωγῆς ἐξέλιξις τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας ὑπῆρξεν ἀναπότρεπτος καὶ μεγάλη.

II. Οἰκονομικὴ ἀνάλυσις τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ τὸ πρόβλημα τῶν ἐξελικτικῶν τάσεων τῆς ἀγροτι-

κῆς Οἰκονομίας, πρόβλημα πού συνδέεται στενότερα μὲ τὸν σοσιαλισμόν, ἐκ μέρους τῶν θεωρητικῶν τοῦ ὁποῖου συχνότερα ἀνακινεῖται, καὶ διὰ νὰ γίνονιν ὀρθῶς κατανοητὰ καὶ αἱ στατιστικαί, αἱ ἐμφαίνουσαι τοιαύτας τάσεις, δεόν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τὰ ἐξῆς εἰδικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας :

1) "Ὅτι τὸ γαιοκεφαλαιοκρατικὸν κέρδος, ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν, ὡς ἔγγειος πρόσοδος, ὡς κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ὡς μισθὸς τῶν ἐργατῶν βασίζεται κατὰ τελευταῖον λόγον ἐπὶ τοῦ μονοπωλίου τῆς γῆς.

Συνέπεια: συνεχῆς τάσις τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης πρὸς ἴψωσιν, ἀποτροπὴ τοῦ ἐκπρολεταρισμοῦ μεγίστου μέρους τοῦ πληθυσμοῦ, (τοῦ ἀγροτικοῦ), ἐνιαῖον μέτωπον ἐναντίον τῆς κοινωνικοποιήσεως (Sozialisierung) τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας, ἡ ὁποία κοινωνικοποίησις, παρ' ὅλα τὰ πλεονεκτήματά της καὶ διὰ τὴν ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν (ἐφαρμογὴ προοδευτικωτέρας ἐκμεταλλεύσεως μὲ μηχανὰς παραχωρημένας ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ λοιπὴ κρατικὴ οἰκονομικὴ βοήθεια), καρταργεῖ ὅμως τὸ μονοπώλιον τῆς γῆς διὰ τοὺς γαιωκτῆμονας ἢ γαιοκαπιταλιστάς, (ἔστω καὶ μόνον ἀναφορικῶς πρὸς τὴν πώλησιν ἀγροτικῶν προϊόντων), δηλ. εἶνε εἰς θέσιν νὰ ὀρίζη τὸ Κράτος τὰς τιμὰς καὶ νὰ μὴν ἐπιτρέπη εἰς τοὺς ἀγρότας τὴν ἐκ τοῦ μονοπωλίου τούτου προερχομένην κερδοσκοπίαν.

2) α) Τὰ ἐλατήρια τῆς ἐπισωρεύσεως κεφαλαίου καθῶς καὶ ἡ φύσις αὐτῆς εἶνε διάφορα τῶν ἐν τῇ Βιομηχανίᾳ κρατούντων: Ἐνῶ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἡ παῦσις τῆς ἐπισωρεύσεως σημαίνει τὸν θάνατον τῆς ἐπιχειρήσεως, εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας ἐὰν ὁ ἀγρότης παραιτηθῇ τῆς ἐπισωρεύσεως, ἐν πάσῃ περιπτώσει κατέχει τὴν ἔγγειον πρόσοδον ἢ ἀκόμη καὶ τὸ γαιοκαπιταλιστικὸν κέρδος. Δὲν ὑπάρχει κίνδυνος «ἀπορροφήσεως», καὶ ἐὰν ὑπάρχη, δὲν εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὀργανικῶν νόμων τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας, ἀλλ' ὀφείλεται εἰς τεχνητοὺς λόγους, χρέη προσωπικά (1) καὶ χρέη ἐπὶ ὑποθήκῃ, χρέη ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἢ χρέη ἐπὶ τῶν κινητῶν μέσων παραγωγῆς, τῶν ὁποίων οἱ τόκοι καὶ ἡ ἐξόφλησις πληρώνεται κατὰ πρῶτον λόγον ἐκ τῆς κεφαλαιοποιουμένης ἔγγειου προσόδου, χρέη κληρονομικά, κακὴ διαχείρησις κλπ.).

β) Καὶ ἡ φύσις τῆς ἐπισωρεύσεως ἀγροτικοῦ κεφαλαίου συνίστάται εἰς τὸ ὅτι ἡ κεφαλαιοποιημένη ὑπεραξία χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἀκινήτου ἰδιοκτησίας καὶ ὄχι εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν κινητῶν μέσων παραγωγῆς.

Πρώτη συνέπεια: Ἀμφιβολία εἰς τὰ «ἀπόλυτα» πλεονεκτή-

1) Χρέη πού δαπανῶνται ἴσως καὶ ὄχι πάντοτε διὰ τὴν παραγωγὴν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα ἔγγυᾶται ἡ προσωπικὴ περιουσία τοῦ γαιοκτῆμονος δηλ. τὰ μέσα πρὸς συντήρησίν του (Revenue).

ματα τοῦ «μεγάλου τρόπου ἐκμεταλλεύσεως» (οὕτως ὀνομάζομεν τὸν διὰ τῶν τελειωτέρων τεχνικῶν μέσων ἐφοδιασμένον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως), καὶ τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας, ἀφοῦ μὲ τὴν ἐλευθερίαν αὐτὴν τοῦ ἰδιοκτήτου ἢ ἐνοικιαστοῦ νὰ καλλιεργῇ περιορισμένα ἢ κακῶς, χωρὶς καταστρεπτικὰς οἰκονομικὰς συνεπείας, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὁ μικρὸς τρόπος ἐκμεταλλεύσεως (Kleinbetrieb). ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκφυλισθῇ ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ἕνεκα τοῦ προσωπικοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῶν οἰκονομῶν τοῦ πτωχοῦ μικροῦ ἰδιοκτήτου, ὠθημένον ὑπὸ τῆς τάσεως πρὸς πλουτισμόν. Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ἐντάσεως τῆς παραγωγῆς εἰς χώρας ἢ ἐπαρχίας ἔνθα ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία ἐπιβεβαιοῦται ὑπὸ τῶν στατιστικῶν, αἱ δὲ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν θεωρητικῶν ἀφοροῦν μόνον εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐρμηνεύουν αἱ διαφοροὶ ἀτόψεις τῆς ἀγροτικῆς πολιτικῆς τὸ γεγονός καὶ εἰς τὰ συμπεράσματά των. Ἐπὶ τῆς συνεπείας ταύτης τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας στηρίζεται ἡ θεωρία ἡ λεγομένη τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας—Philippovich—ἡ ὁποία διαβλέπει εἰς αὐτὴν τὴν ἰδανικὴν καὶ ὀρθολογικώτεραν μορφήν τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας.

(Ὁ Hertz, σοσιαλδημοκράτης, τονίζει τὸ γεγονός πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἀντικομμουνιστικῆς ἀπόψεως περὶ τοῦ προώρου τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σοσιαλισμοῦ). Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ καὶ αἱ συνέπειά της δὲν βασίζονται παρὰ ἐπὶ τοῦ ἀνυπερβλήτου νόμου τοῦ μονοπωλίου τῆς γῆς.

Δευτέρα συνέπεια: Ἡ αὔξησις τῆς ἰδιοκτησίας (βλέπε 2. β.) ἐν περιπτώσει καθ' ἣν, (ὡς κατὰ τὸ πλεῖστον συμβαίνει), δὲν ἐφαρμοσθῇ συγχρόνως καὶ μεγαλύτερος τρόπος ἐκμεταλλεύσεως, συνεπάγεται τὴν ἀφαίρεσιν τμημάτων γῆς καλλιεργούμενων κατὰ τρόπον ὀρθολογικώτερον καὶ τὴν εἴσοδον αὐτῶν εἰς μίαν ἰδιοκτησίαν ὀλιγώτερον ὀρθολογικοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν ὁ ἰδιοκτήτης καὶ περισσοτέρας ξένας ἐργατικὰς δυνάμεις θὰ μεταχειρισθῇ, καὶ ὀλιγώτερας οἰκονομίας δύναται νὰ πραγματοποιήσῃ, οὔτε δὲ καὶ οἱ ξένοι ἐργάται, (μὴ ἐργαζόμενοι, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, ὑπὸ τὸ μηχανικὸν σύστημα τῆς καπιταλιστικῆς παραγωγῆς, καθ' ὃ δὲν ἔχει ἐνταῦθα ἐφαρμοσθῇ τοιοῦτον, ἀπλῶς ἐπέκτασις ἰδιοκτησίας ἐπῆλθε), ἔχουν τὸ ἴδιον συμφέρον καὶ ἐνδιαφέρον ὅπως ἡ οἰκογένεια τοῦ ἰδίου, ὅταν ἡ ἴδια ἢ ἐλαχίστας μόνον ξένας δυνάμεις χρησιμοποιεῖ. Ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ παραμεληθῇ καὶ ἡ ἔντασις τῆς καλλιέργειας, ἐνῶ ἐὰν εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν ἰδιοκτησίαν εἶχε ἐφαρμοσθῇ ἀναγκαίως καὶ ὀρθολογικώτερος τρόπος ἐκμεταλλεύσεως ὡς τοῦτο συμβαίνει ἀναποτρέπτως ἐν τῇ βιομηχανίᾳ, τρόπος ἀνταποκρινόμενος εἰς τὴν ἐκτατικὴν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν, διὰ τῆς ἀποκομίσεως ὅσω τὸ δυνατόν μεγαλύτερας συγκομιδῆς, ἡ ἐπέκτασις τῆς ἰδιοκτησίας θὰ εἶχεν ἴσως, ἐν μέρει, ἀποβῆ ἕνας παράγων συγκεντρωτικὸς καὶ μὲ σοσιαλιστικὰς τάσεις,—χωρὶς βέβαια τὸ γεγονός τοῦτο νὰ δυνηθῇ νὰ ἐπηρεάσῃ καὶ ἐπ'

ελάχιστον τὸν μονοπωλιακὸν οἰκονομικὸν νόμον τῆς ἔγγειον προσόδου, ὡς ἀπέδειξε προσφάτως καὶ ἡ πρακτικὴ τῶν υἱοσικῶν προτύπων συνεργατικῶν (Kooperativen) αἵτινες, μαζρὰν τοῦ νὰ ἐξασκήσουν οἰανδήποτε ὀργανικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἀγροτ. Οἰκονομίας, περιορίζονται ἀπλῶς εἰς τὸν ὅλον τοῦ προτύπου.

Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ μεγαλοϊδιοκτητῆς ἐφαρμόζει πράγματι ἀντιστοίχως μεγάλον τρόπον παραγωγῆς ἢ μὲ ἰδικόν του κεφάλαιον, ἢ δανειζόμενος ἐπὶ ὑποθήκῃ (τὸ συχνώτερον), ἢ παραχωρῶν τὴν ἐκμετάλλευσιν εἰς ἄλλον, — ἐφθισκόμεθα πρὸ μιᾶς ἀντινομίας, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν ὡς ἑξῆς :

Α) Θεώρημα : Ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία εἶνε ὀρθολογικὴ.

Ἀπόδειξις : Διότι ὁ χωρικός, ὡς μικροϊδιοκτητῆς ἔχει ψυχολογικοὺς καὶ οἰκονομικοὺς λόγους (ἀγαπᾷ τὴν γῆν του καὶ τείνει πρὸς πλουτισμόν), διὰ νὰ καλλιεργῇ ὅσῳ τὸ δυνατόν ὀρθολογικώτερα.

Β) Θεώρημα : Ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία δὲν εἶνε ὀρθολογικὴ.

Ἀπόδειξις : Διότι ἡ μικροϊδιοκτησία παρεμποδίζει τὴν ἐφαρμογὴν συγκεντρωτικοῦ καὶ τεχνικῶς προοδευτικοῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως.

Γ) Θεώρημα : Ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία εἶνε ὀρθολογικὴ.

Ἀπόδειξις : Διότι κάμνει δυνατόν τὴν ἐφαρμογὴν μεγάλου τρόπου ἐκμεταλλεύσεως, ὁ ὁποῖος παράγει τὴν μεγαλυτέραν ποσότητα μὲ τὰ μικρότερα ἔξοδα.

Δ) Θεώρημα : Ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία δὲν εἶνε ὀρθολογικὴ.

Ἀπόδειξις : Διότι ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία κερδίζει μόνον ἀπὸ τὴν ἔκτασίν της τὸ αὐτὸ ἢ μεγαλύτερον εἰσόδημα ἐκείνου ποῦ κερδίζει ἢ μικρὰ μὲ τὴν περιορισμένην της ἔκτασιν ἐντατικῶς καλλιεργουμένην ἐπομένως ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία παρεμποδίζει τὴν ἐντατικὴν καλλιέργειαν.

Βλέπομεν ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε ἀποτελέσματα τοῦ οἰκονομικοῦ νόμου περὶ ἔγγειον προσόδου (μονοπωλιακῆς θέσεως τῆς γῆς) καὶ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν μορφή τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τρόπος ἐκμεταλλεύσεως δὲν συμπίπτουν ἐν τῇ ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ, ὡς ἐν τῇ βιομηχανίᾳ.

Εἰς τ' ἀνωτέρω θεωρήματα προσθεταί αἱ ἑξῆς ἐξαιρέσεις :

Εἰς τὸ θεώρημα Α.

Ἡ ἀπόδειξις δὲν ἰσχύει : ὅταν ὁ καλλιεργητῆς χρεώνεται μέχρις ἐξαντλήσεως καὶ τὸ κτῆμα του ὑποθηκεύεται καὶ πωλεῖται διὰ λογαριασμόν τοῦ δανειστοῦ. Ἡ ἐξαιρέσις αὕτη δύναται νὰ ἔχη δύο συνεπείας : α) νὰ μεταβάλλῃ τὸν χωρικὸν εἰς προλετάριον τῶν πόλεων(1) ἢ τῶν ἀγρῶν. β) νὰ μεταπωληθῇ τὸ κτῆμα του ὡς ἔχει, ὅποτε ἡ ὅλη ἐξαιρέσις (καὶ ὑπὸ τὴν προϋ-

1) Κατὰ τὸν F. Oppenheimer—καὶ τοῦτο εἶνε τὸ πιθανώτερον καὶ τὸ ἐπιστημολογικώτερον—τοῦτο εἶνε ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τῆς δημιουργίας τοῦ ἀστικοῦ προλεταριάτου ἀπαραιτήτου προϋποθέσεως τοῦ καπιταλισμοῦ.

πόθεσιν τοῦ ἐκπρολεταρισμοῦ μέρος· τινος ἢ πολλῶν χωρικῶν), δὲν παίζει κανένα ῥόλον διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας» εἰς προϋόντως ὀλιγωτέρας χεῖρας. διότι ἡ κατάστασις τοῦ κτήματος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς μένει στάσιμος, τὸ κτῆμα ἀλλάζει ἀπλῶς ἰδιοκτήτην, οἱ δὲ ἐκπρολεταριζόμενοι χωρικοὶ ἀξιάζουν ἀπλῶς τὸ π ρ ο λ ε τ ρ ι ἄ τ ο ν τ ῶ ν π ὀ λ ε ω ν ἢ καὶ τῶν ἀγρῶν χωρὶς μὲ τὸ γεγονός αὐτὸ—ἐντελῶς μονομερεῖς ἔχον συνεπείας—νά σημειοῦται οὔτε τὸ παραμικρὸν βῆμα πρὸς τὴν ἀ γ ρ ο τ ι κ ῆ ν «συγκέντρωσιν». Ἡ τὸ κτῆμα προσκολλᾶται τυχὸν εἰς τὴν γειτονικὴν ἰδιοκτησίαν, ὁπότε συμβαίνει ἐ π έ κ τ α σ ι ς τῆς τελευταίας χωρὶς, (ὡς θὰ εἴδωμεν εἰς τὸ θεώρημα Γ' καὶ Δ), οὔτε τοῦτο νὰ παῖζη μεγάλον ῥόλον.

Εἰς τὸ θεώρημα Β.

Ἡ ἀπόδειξις δὲν ἰσχύει δι' ὠρισμένους κλάδους τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας, ὅπως λ.χ. ἡ κ η π ο υ ρ ι κ ῆ (ἀνθοκομία, μελισσοκομία, λαχανικά κλπ.), ἔνθα ἡ ἐφαρμογὴ ἢ μὴ μεγάλου τρόπου παραγωγῆς (καλλιτέρα τεχνικῶς), ἀποδίδει ἀπολύτως, (σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἰδιοκτησίας) καὶ σχετικῶς, (ὡς πρὸς τὸν τρόπον ἐκμεταλλεύσεως), τὸ αὐτὸ εἰσόδημα. Ἐκτός αὐτοῦ εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους κλάδους ὁ μεγάλος τρόπος ἐκμεταλλεύσεως εἶναι ἀ ν ε φ ἄ ρ μ ο σ τ ο ς. Ἐπὶ παραδείγματι τέσσαρα ἀμπελουργικά κτήματα ἀποδίδουν τὸ αὐτὸ εἰσόδημα, εἴτε ἐὰν ἀποτελοῦν μίαν ἰδιοκτησίαν εἴτε τέσσαρας. Ἡ ἐφαρμογὴ μεγάλων μηχανῶν εἰς τὴν ἀμπελουργίαν, ὡς αἱ θεωρητικαί, ἀλωνιστικαί, τὰ ἠλεκτρικά καὶ ἀτμομήχανα ἄροτρα ἐν τῇ σιτοκαλλιέργειᾳ, δὲν εἶναι δυνατή. Μικροτέρας μηχανὰς οἶον ραντιστήρας, θειαφικά ὄργανα κλπ. δύναται νὰ προμηθευθῇ ἕκαστος τῶν τεσσάρων ἰδιοκτητῶν, ἢ νὰ δανεισθῇ, ἢ ν' ἀγοράσῃ. Πρὸς ἀγοράν των, ἂν δὲν χρησιμοποιηθῇ ἡ χρηματικὴ περιουσία ἐνὸς ἐκάστου μεμονωμένως, εἴτε διότι θέλουν νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ἴδια ἐργαλεῖα, εἴτε διότι ἐπιθυμοῦν ν' ἀγοράσουν μὲ ἐλάττωσιν, ἀγοράζοντες χονδρικῶς, πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ ἕνας πιστωτικὸς ἢ ἀγοραστὸς συνεταρισμὸς, ἰδρυόμενος ἀπὸ κοινῆς μὲ κοινὰς εἰσφοράς. Κοντὰ στ' ἄλλα χρειάζονται οἱ ἴδιοι ἐπιστάται, δηλ. 4, τὰ ἴδια πατητήρια κλπ. δηλ. ἡ ὅλη ὄργάνωσις θὰ ἦτο καὶ ὑπὸ τὸ σύστημα ἀκόμη τοῦ «καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας» ἢ αὐτῆ.

Εἰς τὸ θεώρημα Γ.

Ἡ ἀπόδειξις δὲν ἰσχύει διὰ τὴν ἀνωτέρω περίπτωσιν. Οἱ θεωρητικοὶ τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ μικροῦ τρόπου παραγωγῆς ἀναφέρουν καὶ τὸ ψυχολογικὸν δεδομένον τῆς αἰσθηματικῆς προσκολλήσεως τοῦ χωρικοῦ πρὸς τὴν ἰδιοκτησίαν του (εἰς ἕνα μεγάλον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως, εἰς μίαν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, πού χρειάζεται ξέναις δυνάμεις θὰ ἐργασθῇ ὡς μισθωτὸς προλετᾶριος), καὶ συνεπῶς τῆς ἀδιαφορίας του ἐπὶ τοῦ ξένου ἐδάφους, ἣτις συνεπάγεται, κατ' αὐτούς, τὴν μείωσιν τῆς ἀποδόσεώς του. Τοῦτο ὅμως, κατ' αὐτούς, ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ μεγάλος τρόπος ἐκμεταλλεύσεως δὲν εἶναι ὅλως διόλου ἢ ὄχι ἐντελῶς προοδευτικὸς. Πρέπει, σχετικῶς

πρὸς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὸ αἷτιον αὐτὸ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς θετικὸν καὶ ἀντικειμενικόν, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶναι ἀπλῶς ἓνα ὑποκειμενικὸν αἶσθημα τοῦ χωρικοῦ μὲ τὸ ὁποῖον πολὺ ὀλίγον ὑπολογίζει ἡ Οἰκονομία καὶ ὡς προῖξιν καὶ ὡς ἐπιστήμη ἐπομένως. Τὸ θετικὸν γεγονός ἀπεναντίας εἶναι, ὅτι ὁ χωρικός ὡς προλετάριος ἐπὶ ξένου ἐδάφους εἶναι υποχρεωμένος νὰ ἐργασθῆ μὲ τὴν αὐτὴν ἔντασιν καὶ τὴν αὐτὴν ἀπόδοσιν ὡς εἴναι εἰργάζετο ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας του, ἂν ὄχι μὲ τὰ αἰσθήματά του, ἀσφαλῶς ὅμως μὲ τοὺς μῶνας του. Τὸ ἐπιχείρημα δὲ ὅτι οἱ ἀγροτικοὶ ἐργάζονται, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας δὲν εἶναι συγκεντρωμένοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ὕπως συμβαίνει εἰς τὸ ἐργοστάσιον, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἢ ἐπίβλεψίς των εἶναι δυσκολωτέρα, δὲν εἶναι σοβαρὸν προκειμένου ἀκριβῶς περὶ τοῦ μεγάλου τρόπου παραγωγῆς, ὅστις ἐπιφέρει κατὰ τὸ δυνατόν τὴν συγκέντρωσιν ταύτην τῶν ἐργατῶν διὰ τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας καὶ ἐν τῇ ἀγροτικῇ οἰκονομίᾳ, ἰσχύει δὲ μόνον εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν μία μεγάλη ἰδιοκτησία δὲν ἐφαρμόζει μεγάλον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως. Ἡ μέθοδος τοῦ ν' ἀποδίδῃ τις τὴν διατήρησιν τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας εἰς τὴν αἰσθηματικὴν ταύτην προσκόλλησιν τοῦ χωρικοῦ εἰς τὸ τεμάχιον τῆς γῆς πού καλλιεργεῖ, φανερώσει ἄκαρπον ἐμπειρισμὸν καὶ εἶναι ἐσφαλμένη ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι ἐπιστημονικῶς ἢ διατήρησις τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας ὀφείλεται ἀπλούστατα εἰς τὸν νόμον τῆς ἐγγείου προσόδου, δηλ. εἰς τὴν μονοπωλιακὴν τῆς θεοῦ ἔναντι τῆς καταναλώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, ὡς εἴπομεν ἀλλαχοῦ, ὡς ἐκ τοῦ νόμου τῆς «φθινοῦσης ἀποδόσεως» καὶ τῆς περιορισμένης ἐπιφανείας τῆς γῆς. Καὶ οἱ μεσαιωνικοὶ χειροτέχναι, ἄλλως τε, ἦσαν αἰσθηματικῶς προσκολλημένοι εἰς τὰς συντεχνίας των, ἀλλὰ καθ' οὐδὲν κατώρθωσαν ν' ἀποτρέψουν τὴν ἐξαφάνισίν των. Μένει λοιπὸν ἢ περιπτώσεις τοῦ περιττοῦ τῆς ἐφαρμογῆς μεγάλου τρόπου παραγωγῆς ἢ τοῦ ἀνεφαρμοστοῦ, ἢ μόνη περιπτώσεις ἢ ἀποτελοῦσα ἐξαίρεσιν εἰς τὸ θεώρημα.

Εἰς τὸ θεώρημα Δ.

Ἡ ἀπόδειξις δὲν ἰσχύει, ὅταν εἰς τὴν μεγαλοῦ ἰδιοκτησίαν ἐφαρμόζεται μεγάλος τρόπος ἐκμεταλλεύσεως, μολοντί, καθὼς ἐπανειλημένως ἐτονίσαμεν, θὰ ἠδύνατο νὰ μὴ ἐφαρμοσθῆ ἄνευ καταστρεπτικῶν, οὔτε κἂν δὲ βλαβερῶν συνεπειῶν. Λαμβάνομεν ἓνα κτήμα α ἐκτάσεως. Τὸ κτήμα τοῦτο μὲ μικρὰν ἐκμετάλλευσιν ἀποδίδει ἐτησίως 50. Ἐξοδα 20. Ὅταν ἐφαρμόσῃ μεγάλον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως τὰ ἐξοδα φυσικῶ τῷ λόγῳ θ' αὐξηθοῦν, διότι θὰ διατεθοῦν πρὸς ἀγορὰν μηχανῶν, χρησιμοποίησιν περισσοτέρων ἴσως ἐργατῶν (σχετικῶς πρὸς τὸ αὐξανόμενον νέον εἰσόδημα), πρὸς ἐξυπηρέτησιν δανείων μακροπροθέσμων συνήθως, πρὸς ἀγορὰν λιπασμάτων, ἀναγκαίων διὰ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν οὐσιῶν ἐκεῖνων τῆς γῆς, αἷτινες τῆς ἀφαιροῦνται λόγῳ τῆς ἐντατικωτέρας νῦν καλλιέργειας καὶ λόγῳ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν κτηνῶν κλπ. (1). Διὰ τῆς ἐν-

1) Τυπικὸν παράδειγμα αἰσθηματικῆς καὶ ἐκ προκαταλήψεως ἐξετάσεως τοῦ ζητή-

τατικωτέρας ὁμως νῦν καλλιιεργείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν διὰ τοῦ μεγαλιετέρου εισοδήματος ὄχι μόνον ἀντικαθίστανται τὰ ἔξοδα ταῦτα ἐκ τῶν ἐσόδων ἀλλά, σχετικῶς πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς, μειοῦνται ἀπολύτως, αἰξανόμενου τοῦ εισοδήματος. Ἡ διὰ τῆς μηχανῆς ἀντικατάστασις πολλῶν ἐργατικῶν χειρῶν δι' ὀλίγων ἀποτελεῖ σπουδαῖον παράγοντα εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς σχέσεως ταύτης.

Τὸ μεγαλύτερον τοῦτο εισόδημα δύναται ἢ ἐπιχειρήσις νὰ ἀποδώσῃ κατὰ τρεῖς τρόπους: ἢ ἀπολύτως, ἢ σχετικῶς, ἢ ἀπολύτως καὶ σχετικῶς.

Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν θὰ εἴχωμεν :

Ἐξοδα : 20

Ἐσοδα : 55

Εἰς τὴν δευτέραν :

Ἐξοδα : 15

Ἐσοδα : 50

Εἰς τὴν τρίτην :

Ἐξοδα : 15

Ἐσοδα : 55

Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν πρώτην καὶ δευτέραν περίπτωσιν εἶνε ὁ εἰς τὴν τρίτην 10. Φυσικῶ τῶ λόγῳ ὑπάρχουν καὶ ἀντίθετοι, ἀρνητικαὶ περιπτώσεις.

Ἐκ τούτων συνάγεται, ὅτι ὅταν ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐφαρμόσῃ μεγάλην ἐκμετάλλευσιν, δηλ. καλλιιεργηθῇ ὄχι μόνον ἐκτατικῶς (κατὰ τὴν ἔκτασίν τῆς, μεγαλύτεραν φυσικὰ τῆς μικροῖδιοκτησίας), ἀλλὰ καὶ ἐντατικῶς, διὰ τῆς ἐντατικῆς θρέψεως καὶ ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδάφους, ἀποδίδει ὄχι μόνον τὸ εισόδημα μιᾶς ἐκτατικῶς καὶ ἐντατικῶς καλλιιεργουμένης μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερον. Ἄλλ' ἐνῶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ὑπὸ τὰς ἄνω προϋποθέσεις, εἶνε ἀναπότρεπτον, δηλ. βέβαιον, τὸνναντίον ἢ ἐφαρμογῆς ἢ μὴ μεγάλου τρόπου ἐκμεταλλεύσεως εἰς τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν ἐξαρτᾶται ὄχι ἀπὸ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους τῆς ἀγροτικῆς Οἰκονομίας τοὺς ὁποίους ἀνεπτύξαμεν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἰδιοκτῆτου, εἶνε δηλ. μόνον πιθανή, ὄχι ἀναπότρεπτος, μολοντί τὸ εισόδημα τῆς γ' περιπτώσεως (55 πρὸς ἔξοδα 15, μειωμένα ὡς ἐκ τῆς μηχανικῆς καλλιιεργείας) ὀφείλεται εἰς τοὺς δύο τούτους παράγοντας: μεγάλη ἰδιοκτησία—μηχανικὴ καλλιιεργεία.

Εἰς τὸ γεγονός τοῦτο τῆς ἀπλῆς «πιθανότητος» τῆς ἐφαρμογῆς μεγάλῃς ἐκμεταλλεύσεως εἰς τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, γεγονός προε-

ματος τῆς τεχνικῆς τελειοποιήσεως τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς ἀποτελεῖ ἢ καταφορὰ θεωρητικῶν τιμῶν τῆς μικροῖδιοκτησίας καὶ τοῦ μικροῦ τρόπου ἐκμεταλλεύσεως κατὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μηχανῶν ἐν τῇ γεωργικῇ καλλιιεργείᾳ μὲ τὸ ἐπιχειρηματικὸν διὰ ταύτης μειοῦται ἢ κτηνοτροφία (ἐκτοπιζομένων τῶν ἀροτριῶντων κτηνῶν), ἢ ὅποια ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν διατροφήν τοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ ἐπιχειρηματικὸν τοῦτο ἀπεδείχθη σαφὸν διότι διὰ τοῦ νέου καταμερισμοῦ τῆς παραγωγῆς διατρέφοντο ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μηχανικῆς καλλιιεργείας καὶ ἐντεῦθεν, ζῶα πρὸς σφαγὴν καὶ ὄχι πρὸς καλλιιεργείαν!

χόμενον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κινητικῶν νόμων αὐτῆς, προστίθεται ἄλλο γεγονός, προερχόμενον ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κινητικῶν νόμων τῆς μικρᾶς ιδιοκτησίας, διὰ τὴν ἀποδείξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἑλλειψιν σταθεροῦς καὶ ἐπισημονικῶς διαπιστωτέας συγκεντρωτικῆς τάσεως ἐν τῇ ἀγορικῇ Οἰκονομίᾳ. Τὴν ἀνωτέρω τοῦτέστι σχέσιν ἐσόδων πρὸς ἐξοδα, (55 : 15), δύναται νὰ ἐπιτύχῃ—ἀναλογικῶς πρὸς τὴν ἔκτασίν της φυσικά—καὶ ἡ μικρὰ ιδιοκτησία!

Αἱ τρεῖς διαφοραὶ τοῦ μικροῖδιοκτήτου, ἐὰν λάβωμεν μίαν μικροτέραν ἔκτασιν, β. θὰ ἦσαν :

Εἰς τὴν α' περίπτωσιν :

Ἐξοδα : 4

Ἐσοδα : 11

Εἰς τὴν β' περίπτωσιν :

Ἐξοδα : 3

Ἐσοδα : 10

Καὶ εἰς τὴν γ' περίπτωσιν (ἀπολύτως καὶ σχετικῶς).

Ἐξοδα : 3

Ἐσοδα : 11

Τὸ πρόβλημα : πῶς κερδίζει ὁ μικροῖδιοκτήτης τὰς διαφορὰς συγκεντρώνεται εἰς τὴν θέσιν : «πόθεν ὁ μικροῖδιοκτήτης μὲ μικρὰν ἐκμετάλλευσιν πραγματοποιεῖ τὰς οἰκονομίας ἐκεῖνας, τὰς ὁποίας ὁ μεγαλοῖδιοκτήτης, μὲ μεγάλην ἐκμετάλλευσιν, πραγματοποιεῖ διὰ τῆς τελειότερας του τεχνικῆς :

Τὰς οἰκονομίας αὐτὰς πραγματοποιεῖ ὁ μικροῖδιοκτήτης διὰ τοῦ μόνου τρόπου τὸν ὁποῖον δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ, τοῦτέστι διὰ τῆς ὑποκατανάλωσος : ἀφαιρῶν ἀπὸ τὴν διατροφὴν αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του τὸ ποσὸν ἀκριβῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ μεγαλοῖδιοκτήτης ἐξοικονομεῖ ἐκ τοῦ φευστοῦ του κεφαλαίου τοῦ διατιθεμένου πρὸς πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μηχανῶν. Τὸ ὑπὸ τοῦ μικροῖδιοκτήτου ὑπὸ τύπον «διαφορᾶς» (κέρδους μεγαλυτέρου τοῦ συνήθους), ἐξοικονομούμενον ποσὸν εἶνε ἴσον πρὸς τὴν ὑποκατανάλωσίν του (ὅταν καταβάλλῃ τὴν ἰδίαν ἐργασίαν, ὡς εἰς τὴν β' περίπτωσιν), ὅταν δὲ—καταβάλλῃ περισσοτέραν τῆς συνήθους ἐργασίαν (μὲ τὴν αὐτὴν ὑποκατανάλωσιν) διὰ νὰ κερδίσῃ «ἀπολύτως καὶ σχετικῶς», ὡς εἰς τὴν τρίτην περίπτωσιν (3 : 11,) τότε τὸ ποσὸν ἰσοῦται πρὸς τὴν ὑποκατανάλωσιν σὺν τῇ ὑπερργασίᾳ ὁπότε ἡ ὑποκατανάλωσις καὶ ἡ ὑπερργασία εἶνε, σχετικῶς [πρὸς ἀλλήλας, ἀπόλυτο (1)]. Ἀναλυτικώτερον :

1) Ἐχομεν σχετικὴν (πρὸς τὴν ἐργασίαν) ὑποκατανάλωσιν εἰς τὴν β' περίπτωσιν, ἐνθα ἡ ἐργασία παραμένει ἡ αὐτή, καὶ μόνον ἡ κατανάλωσις κατέρχεται. Ἡ ὑπερργασία ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ εἶναι πάλιν σχετικὴ (πρὸς τὴν κατανάλωσιν), διότι μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὑποκατανάλωσιν ἐμφανίζεται ὡς ὑπερργασία. Ἐχομεν ὁμως ἀπόλυτον ὑποκατανάλωσιν καὶ ἀπόλυτον ὑπερργασίαν, ὅταν καὶ ἡ

Ἡ σχέσηις τῶν ἐξόδων καὶ ἐσόδων εἰς τὴν κανονικὴν περίπτωσιν, ἔνθα ὁ ἰδιοκτήτης δὲν κερδίζει κανέν ἔκτακτον τοῦ συνήθους κέρδους («διαφοράν») εἶνε 4 : 10. Τὸ κέρδος ἐνταῦθα εἶνε 6. Μὲ τὰ αὐτὰ ἐξόδα δύναται ὅμως νὰ κερδίσῃ μίαν «διαφοράν», ἢ, εἰς τὴν σχέσηιν 4 : 11. Πόθεν προέρχεται τὸ κέρδος τῆς μιᾶς μονάδος; Προφανῶς ἐκ τῆς (σχετικῆς) ὑπερεργασίας, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἡ κατανάλωσις παραινεῖται ἢ αὐτῇ (1). Ἐὰν μέρος τῆς μονάδος αὐτῆς εἶχε χρησιμοποιηθῆ πρὸς κατανάλωσιν τοῦ χωρικοῦ, (ἀντιστοίχως πρὸς τὴν μεγαλύτεραν καταβαλλομένην ἐργασίαν) τότε θὰ εἴχωμεν τὴν κανονικὴν περίπτωσιν. Ἡ αὐτῇ μονὰς κέρδους ἐμφανίζεται εἰς τὴν σχέσηιν 3 : 10. Ἐδῶ ἔχομεν (σχετικὴν) ὑποκατανάλωσιν δηλ. μείωσιν τῶν ἐξόδων διατροφῆς ἔναντι τῆς αὐτῆς καταβαλλομένης ἐργασίας(2). Εἰς τὴν σχέσηιν 3 : 11 ἔχομεν καὶ τὰς δύο περιπτώσεις, ἤτοι ἀπόλυτον ὑποκατανάλωσιν καὶ ἀπόλυτον ὑπερεργασίαν(3).

Τελειτῶντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀναφέρωμεν ἓνα χαρακτηριστικὸν χωρίον τῆς «Agrarfrage» τοῦ Karl Kautsky, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἀναμένει τὴν διαφώτισιν τοῦ χωρικοῦ σχετικῶς πρὸς τὰ πλεονεκτήματα τῆς κολλεκτιβιστικῆς παραγωγῆς καὶ τὸν μεγάλον τρόπον ἐκμεταλλεύσεως, ἀπὸ τὴν μόρφωσίν του συνεπάγεται : «Ἀλλὰ ἡ ἀνωτέρα ἐκείνη μόρφωσις, τῆς ὁποίας ἔχει ἀνάγκην ἓνας τελείως ὀρθολογικὸς τρόπος παραγωγῆς δὲν εἶνε βεβαίως συμβιβάσιμος μὲ τοὺς σημερινοὺς ὅρους ζωῆς τοῦ χωρικοῦ. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ τρόπος ἐκμεταλλεύσεως τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας στηρίζεται (ἀπέναντι τῆς μεγάλης) ὄχι ἐπὶ τῶν μεγαλύτερων ἀποτελεσμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν μικροτέρων ἀξιώσεων. (σ. 99). Ἡ δυνατότης τῆς αὐξήσεως τοῦ χρόνου ἐργασίας τῶν ἐργαζομένων (τοῦ χωρικοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του), εἶνε ἓνα ἀποτελεσματικὸν ἔμπόδιον τῆς προόδου τῆς Τεχνικῆς» (σ. 107). Ταῦτα ἐξηγοῦν ἐπαρκῶς τὴν παράφρονα, (ὡς τὴν ὠνομασαν οἱ ὀπαδοὶ τῆς κολλεκτιβιστικῆς Οἰκονομίας), αὐτὴν ἔμμοнын τοῦ χωρικοῦ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἰδιοκτησίας γενικῶς καὶ εἰς τὴν μικρὰν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν εἰδικώτερον, ἔμμοнын ὅμως, ἢ ὁποία, παρ' ὄλον τὸν παραλογισμόν της, ἔχει τοὺς λόγους της, ἐπιστη-

κατανάλωσις κατέρχεται καὶ ἡ ἐργασία ἀνέρχεται πέραν τῆς συνήθους. Αἱ π ο σ ὅ τ η τ ε ς ἐνταῦθα (τῆς ὑποκατανάλωσεως καὶ τῆς ὑπερεργασίας, ἰδίως δὲ τῆς δευτέρας) δὲν δύναται νὰ προσδιορισθοῦν μαθηματικῶς, διότι κείνται ἐν τῇ Φυσιολογίᾳ, πάντως ὅμως κατευθύνονται κατιόντως πρὸς τὸ «ἐλάχιστον ὄριον συντηρήσεως» *Existenzminimum*, τὸ ὅποιον δύναται νὰ περάσουν, αἱ δὲ σχέσεις μόνον αὐτῶν δύναται νὰ καθορισθοῦν.

1) Ἡ κατανάλωσις αὕτη, ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, καλεῖται, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, «σχετικὴ ὑποκατανάλωσις».

2) Ἡ ἐργασία αὕτη, ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, καλεῖται, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, «σχετικὴ ὑπερεργασία».

3) Ὅχι «σ χ ε τ ι κ ῆ ν», διότι οὐδεὶς τῶν δύο συγκριτικῶν παραγόντων μένει σταθερός, διὰ τὴν χρησιμοποίησιν πρὸς καθορισμόν τῆς σχέσεως.

μονικῶς μάλιστα διαπιστωθέντας καὶ ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ καθεστῶτος τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τὸ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα περὶ τοῦ «φυσικοῦ αἰσθήματος τῆς ἰδιοκτησίας», τὸ ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος ἔχει δῆθεν ἐκ γενετῆς, (1) καὶ ἡ ὁποία τέλος προσδιορίζει, οὕτως ἢ ἄλλως, τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας. Χαρακτηριστικόν, ὅτι οὐδὲν πολιτικὸν κόμμα, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν σοσιαλιστικῶν, βασίζει τὴν μελλοντικὴν πολιτικὴν του ἐπὶ τῇ προόψει μιᾶς πρὸς συγκέντρωσιν ἐξελίξεως τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας—ἐνῶ τοῦναντίον συμβαίνει ὡς πρὸς τὸν ἀστικὸν καπιταλισμὸν—καὶ αὕτη ἡ κομμουνιστικὴ Διεθνὴς περιορίσθη ἀπλῶς εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς εἰς τὴν «οὐδετεροποίησιν» τῆς τάξεως τῶν μικροῖδιοκτητῶν χωρικῶν εἰς τὰ ἀστικά κράτη, (τὰ ὅποια, ὡς πρὸς τοῦτο, ἐλάχιστα διαφέρουν τῶν σοβιετικῶν), ἡ δὲ ρωσικὴ κυβέρνησις ἐζήτησεν ἀπλῶς νὰ δώσῃ προτύπους συνεργατικὰς (κοοπερατίβες), ὡς παραδείγματα ὀρθολογικῆς οἰκονομίας διὰ τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὴν μικροῖδιοκτησίαν χωρικούς. Ὁ Κομμουνισμὸς ἐν τῇ θεωρίᾳ δὲν ἀρνεῖται τὴν ἔγγειον πρόσοδον, (δηλ. τὴν μονοπωλιακὴν θέσιν τῆς ἀγροτικῆς ἀπέναντι τῆς λοιπῆς παραγωγῆς) καὶ εἰς τὸ κομμουνιστικὸν κοινωνικὸν καθεστῶς, ἀλλὰ δέχεται μόνον τὴν *κρατικοποίησιν* τῆς (στάδιον Δικτατορίας τοῦ Προλεταριάτου) κατόπιν δὲ τὴν *κοινωνικοποίησιν* τῆς, (στάδιον καθαροῦ κομμουνισμοῦ ἄνευ Κράτους ἀλλὰ μὲ κοινωνίαν μόνον ἄνευ τάξεων, κατὰ τὸ κομμουνιστικὸν θεωρητικὸν σχῆμα). Ἡ θεωρία αὕτη ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐφαρμοσθῇ ἐν τῇ πράξει ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψεν ἀπλῶς ἡ κρατικοποίησις τῆς *καταναλωσεως* τῶν ἀγροτικῶν προϊόντων (2).

III. Οἰκιακὴ ἐργασία, συνεταιρισμοὶ καὶ συγκέντρωσις.

Δύο μορφαὶ καπιταλιστικῆς παραγωγῆς. ἀμφότεραι ἀνήκουσαι εἰς τὸ γενικὸν σχῆμα τοῦ συγχρόνου καπιταλισμοῦ, παίζουσαι δὲ ὑπὸ ἀγροτικοοικονομικὴν μορφήν κάποιον ρόλον καὶ δὴ οὐκ εὐκαταφρόνητον εἰς τὴν κατανομήν τῆς γῆς εἰς μεγαλοῖδιοκτησίας, μικροῖδιοκτησίας καὶ μέσας, καὶ εἰς τρόπους παραγωγῆς καπιταλιστικούς, μὴ καπιταλιστικούς καὶ μέσους ἐπίσης, εἶναι ἡ *οἰκιακὴ ἐργασία* καὶ οἱ *συνεταιρισμοί*. Ἐνας

1) Τὸ περιεργον μόνον εἶναι, ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἐξήγησις τῆς ἔμμονῆς ταύτης δὲν ἐδόθη ὑπὸ τῶν δημοκοπούτων *ex professo* ἀπολογητῶν τῆς ἰδιοκτησίας οικονομολόγων, οἱ ὅποιοι κάθε ἄλλο, παρὰ ἔκαμαν ἐπιστήμην, ἀλλ' ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἀδιαφοροῦντων πρὸς τὸν θεσμόν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἀντικειμενικῶν, ὡς ἐκ τῆς «ἀριστερότητος» των, οικονομολόγων—πρῶτον ὁ Ricardo καὶ ὁ Marx—ἔστω καὶ εἰς βάρος τῶν πολιτικῶν των σκοπῶν! Εὐνόητον, ὅτι οἱ ἀπολογηταὶ οὗτοι, μὴ ἔχοντες γνῶσιν τῶν ἐπιστημονικῶν λόγων τῆς ἔμμονῆς τοῦ χωρικοῦ εἰς τὴν μικροῖδιοκτησίαν ἐπεξέτειναν τὸ «αἰώνιον αἰσθημα τῆς ἰδιοκτησίας» καὶ εἰς τὴν ἀστικὴν τοιαύτην, περὶ τῆς ὁποίας ἐπίσης οὐδεμίαν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν εἶχον καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, ὑπὸ τὸ ἀστικὸν ἀκόμη σύστημα μὲ τὴν προϊούσαν συγκέντρωσιν τοῦ κεφαλαίου, διεψεύσθησαν.

(2) Πρβλ. τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης μελέτης σημείωσιν.

τύπος κεφαλαιούχου, τοῦ ὁποίου τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι λειτουργεῖ καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς παραγωγῆς καὶ εἰς τὴν σφαῖραν τῆς κυκλοφορίας συγχρόνως καὶ τοῦ ὁποίου τὸ σταθερὸν ἢ ἀκίνητον κεφάλαιον δὲν ἀποτελεῖται οὔτε ἐξ ἐργοστασίων οὔτε ἐξ ἄλλων ἐγκαταστάσεων, ἀλλ' ἀπλῶς ἀπὸ «πρῶτα ὑλικά» (π.χ. λινὸν διὰ ὑφάσματα, γάλα πρὸς κατασκευὴν βουτύρου κτλ.), δίδει τὰ πρῶτα αὐτὰ ὑλικά εἰς οἰκογενείας χωρικῶν, αἱ ὁποῖαι τὰ ἐπεξεργάζονται εἰς ἔτοιμα ἔμπορεύματα. Ταῦτα πωλεῖ ὁ καπιταλιστὴς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἀσκῶν τῶρα τὴν λειτουργίαν (Funktion) τοῦ ἐμποροῦ, ἐνῶ προτιήτερα ἦτο «παραγωγικὸς κεφαλαιούχος», καὶ ἔτσι λειτουργεῖ εἰς τὰς δύο σφαῖρας, τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κυκλοφορίας ἔμπορευμάτων, χωρὶς νὰ κατέχη «μέσα παραγωγῆς» (ὁ ἐργαλεὺς π.χ. ἡ ἢ κἀδι τοῦ βουτύρου ἀνήκουν εἰς τὸν χωρικὸν) οὔτε ν' ἀγοράζῃ ἔτοιμα πράγματα (ὁ χωρικὸς τὰ κατασκευάζει κατὰ παραγγελίαν του καὶ ζεῖ κατὰ μέρος ἀπ' αὐτόν). Ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπάρχουν ἄλλοι δύο τύποι κεφαλαιούχων, πού δημιουργοῦν αὐτὴν τὴν οἰκιακὴν ἐργασίαν. Ὁ ἓνας εἶναι ὁ ἀποκλειστικῶς παραγωγικὸς κεφαλαιούχος καὶ ὁ ἄλλος ὁ ἀποκλειστικὸς ἔμπορος. Ἐνας ἀποκλειστικὸς παραγωγικὸς κεφαλαιούχος, π.χ. τοῦ ὁποίου τὸ ἐργοστάσιον παράγει φανέλλες ἢ κάλτσες ἀναθέτει εἰς τὸν χωρικὸν διὰ λογαριασμὸν του νὰ κουρέψῃ τὰ πρόβατά του καὶ ἐπεξεργασθῇ τὸ μαλλὶ τοιουτοτρόπως, ὥστε νὰ εἶναι ἔτοιμον πρὸς κατασκευὴν καλτσῶν. Διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ τὸ καθάρισμα τοῦ μαλλιῦ ὑπάρχει ὡς γνωστὸν ὀλόκληρος βιομηχανία, ἀλλ' ὁ καλτσοβιομηχανὸς αὐτὸς μ' ὄλον τοῦτο τὸ ἀγοράζει καὶ μάλιστα φθηνότερα ἀπὸ τὸν χωρικὸν — τοῦτο ἔξαρχατα βεβαίως καὶ ἀπὸ τὰς περιστάσεις — ἀν καὶ ὁ τελευταῖος ἐργάζεται τρομερὰ διὰ νὰ συναγωνισθῇ τὴν βιομηχανίαν καὶ ἀποδεκατίζεται ἀπὸ τὴν θνησιμότητα· διατὶ μ' ὄλον τοῦτο ἐπιμένει, εἶναι εὐκόλο νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς ἀπὸ ὅσα εἶπομεν ἤδη· διὰ νὰ κρατήσῃ τὸ κτῆμα του πάσῃ θυσίᾳ, εἰς ἀντιθέτους περιστάσεις, περιμένων νὰ τὸν καταστήσῃ πλούσιον εἰς μίαν καλὴν περίστασιν· ἐξ ἄλλου τὸν βοηθοῦν καὶ οἱ μεγαλοκεφαλαιούχοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θέλουν καλὴν ἐργασίαν ἐπιμελημένην, «σπιτίσια», εἰς ὠρισμένα εἶδη ψιλικά, ὅπως κεντήματα, ξυλοσκαλίσματα-πίπες κτλ., τὰ ὁποῖα τοὺς τὰ πληρώνουν καλὰ καὶ μολοντοῦτο τὰ πωλοῦν ἀκριβώτατα εἰς τὰς εὐπόρους τάξεις καὶ εἰς τοὺς ἐρασιτέχνας, καὶ οἱ ἄλλοι κεφαλαιούχοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν συμφέρον νὰ διατηροῦν μίαν μεγάλην τάξιν μικροχωρικῶν μὲ κάποιαν μικρὰν ἰδιοκτησίαν, διότι τοὺς χρειάζονται ὡς μισθωτοὺς ἐργάτας εἰς τὰς μεγάλας τῶν ἰδιοκτησίας ἢ εἰς τὰ ἐργοστάσιά των, πού ἔχουν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου, δηλαδή, κατορθώνονται δύο πράγματα: Πρῶτον δὲν μπορεῖ νὰ φύγῃ ὁ χωρικὸς μακρὰν, διότι ἐκεῖ ἔχει τὸ τεμάχιον γῆς καὶ τὸ σπίτι του, καὶ ἔτσι δὲν δημιουργεῖται κρίσις εἰς τὰς ἀναγκαιούσας ἐργατικὰς δυνάμεις καὶ δεύτερον στοιχίζουσι φθηνότερα ὡς μισθωτοὶ ἐργάται οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ, οἱ ὁποῖοι κάτι κερδίζουν καὶ ἀπὸ τὸ τεμάχιον γῆς πού καλλιεργοῦν διὰ λογαριασμὸν των, ἐπομένως πληρώνονται φθηνότερα, ἀπὸ τοὺς προλεταρίους τῆς πόλεως ἢ τῶν ἀγρῶν, περιοδεύοντας καὶ μὴ, οἱ

όποιοι δὲν ἔχουν «ποῦ τὴν κεφαλὴν κλείναι». Τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει ἐκ πρώτης ὄψεως κάποιαν μορφολογικὴν ὁμοιότητα μὲ τὴν «δουλοπαροικίαν», ὅπου οἱ χωρικοὶ ἐνὸς ὠρισμένου φεούδου εἶχαν ἓνα ὠρισμένον τιμάριον ποῦ καλλιεργοῦσαν ὠρισμένας ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος δι' ἑαυτούς, διαφέρει ὅμως κατὰ τοῦτο, ὅτι τότε ἦσαν νομικῶς ἠναγκασμένοι νὰ ἐργάζωνται τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας διὰ τοὺς κυρίους των, ἐνῶ σήμερον εἶναι νομικῶς ἐλεύθεροὶ ἰδιοκτητῆται ὑπαγόμενοι εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου περὶ ἰδιοκτησίας καὶ ἀπέναντι τῶν νόμων γενικῶς ἴσοι, ὡς ἐλεύθεροι πολῖται μὲ δικαίωμα ψήφου κτλ. Ἀξιοπαρατήρητος καὶ σπουδαῖος διὰ τὴν οἰκονομικὴν σημασίαν του ἦτο π.χ. ὁ Νόμος ἐκεῖνος τοῦ Οἰκογενειακοῦ Δικαίου τῶν δουλοπαροίκων, ὁ ὁποῖος ἀπηγόρευε τὸν γάμον μεταξὺ γυναικὸς τοῦ ἐνός φεούδου μὲ ἄνδρα τοῦ ἄλλου φεούδου, διότι τοῦτο συνεπήγετο τὴν ἀπώλειαν τῆς γυναικὸς καὶ τῶν προκειμένων τέκνων διὰ τὸν φεούδον ἐκεῖνο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ μετοικήσῃ ἢ γυνὴ διὰ νὰ κατοικήσῃ εἰς τὸ ἄλλο, τοῦ συζύγου τῆς. Σήμερον ἀπεναντίας ὁ γάμος εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἔχει πολλάκις ὄχι εὐνοϊκὰς συνεπείας διὰ τὴν «συγκέντρωσιν», καθότι συμβαίνει νὰ μοιράζεται τὸ κτῆμα μεταξὺ τῶν κληρονόμων πρὸς θρίαμβον τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας. Ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ὁ τότε δουλοπαροικὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ «γίνῃ πλούσιος», πρῶτον διότι δὲν ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἐργασθῇ ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἐβδομάδος εἰς τὸ «δικό του» κτῆμα καὶ νὰ κερδίξῃ «διαφοράς» δι' ἴδιον λογαριασμόν καὶ δεύτερον διότι τότε δὲν ὑπῆρχεν ἐλευθέρῳ ἀγορᾷ διὰ νὰ πωλήσῃ καὶ νὰ εἰσπράξῃ χρῆμα. Τὸ μονοπώλιον τῆς γῆς καθὼς καὶ τῆς καταναλώσεως ἀνῆκεν ἀπεναντίας εἰς τοὺς εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ ἀπόλυτοι δικτάτορες τοῦ πληθυσμοῦ πολιτικῶς καὶ οἰκονομικῶς.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν χωρικῶν μετέβαλλε πάντα ταῦτα, ἄφησεν ὅμως ἀπὸ καθαρᾶς οἰκονομικῆς ἀπόψεως, (ἐκτὸς τῆς νομικῆς καὶ τῆς πολιτικῆς) ὅσον ἀφορᾷ τὸ περίφημον «ξενοδοουλεύειν» τῶν μικρῶν χωρικῶν τὰ πράγματα σχεδὸν τὰ ἴδια. Μετὰ τόσους ἄλλους λόγους ποὺ ἀνεφέραμεν, λόγους ἐναντίους πρὸς τὴν «συγκέντρωσιν», ἰδοὺ ἀκόμη ἓνας: τὸ συμφέρον τῶν μεγαλοῦ ἰδιοκτητῶν καὶ τῶν μεγάλων γαιοκαπιταλιστῶν ἢ ἀγροτοβιομηχάνων.

Ἡ δημιουργία ἐνὸς μεγάλου ἀγροτικοῦ προλεταριάτου, ἐκτὸς τοῦ ὅτι, ὡς εἴπομεν ἄνωτέρῳ καὶ ἀπεδείξαμεν, εἶναι ἀδύνατος, δὲν εἶναι ἐπιθυμητή. Ὡς πρῶτον ἀποτέλεσμα θὰ εἶχε τὴν ὀργάνωσίν του καὶ ἓναν διὰ τῆς ὀργανώσεώς του συστηματικῶς διεξαγόμενον ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἰδιοκτησίας γενικῶς, ἀκόμη καὶ κατὰ τῆς μέσης καὶ μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ὡς εὐρισκομένων καὶ αὐτῶν ἕνεκα τῆς ἐγγείου προσόδου εἰς μονοπωλιακὴν θέσιν. Μία ἀπεργία εἰς τὴν βιομηχανίαν ἔχει μεγάλην καὶ ἐνίοτε καταστρεπτικὴν σημασίαν διότι σταματᾷ τὴν «ἐπισώρευσιν τοῦ κεφαλαίου»: μία ἀπεργία εἰς τὴν ὑπαίθρου χωρᾶν θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν πείναν ἢ τὸν ἐκ πείνης θάνατον πρῶτον τῶν ἰδίων τῶν ἀπεργῶν καὶ ἴσως καὶ τελευταῖον, διότι οἱ ἰδιοκτητῆται καλλιεργοῦντες οἱ ἴδιοι θὰ παρῆγον ὅσον θὰ τοὺς ἦτο ἀρκετὸν διὰ νὰ μὴ ἀποθάνουν τῆς πείνης. Τοῦτο πάλιν θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διὰ

τῆς βίας κατάληψιν τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ δὴ ὑπὸ ὄλον τοῦ πληθυσμοῦ πλέον, ὁ ὁποῖος ἐν σώματι ὑφίσταται τὰς συννεπείας μιᾶς τοιαύτης ἀπεργίας καὶ ὁ ὁποῖος φυσικὰ δὲν θὰ εἶχε κανένα συμφέρον νὰ ἐπιτεθῆ ἔναντιον τῶν ἀπεργῶν, ἀφοῦ θὰ ἦσαν οἱ περισσότεροι, ἀλλὰ κατὰ τῶν ὑλίγων ἰδιοκτητῶν. Τοῦτο θὰ εἶχεν ὡς συνέπειαν τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν τοῦ σοσιαλισμοῦ. Καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἐρωτοῦν οἱ ὄπαδοι τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, καὶ δὴ τῆς ἀγροτικῆς: καὶ τότε ποῖον συμφέρον θὰ εἶχαν οἱ ἀγροτικοὶ προλετάριοι νὰ παράγουν δι' ὄλον τὸν πληθυσμόν, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔβλεπαν τὴν πιθανότητα νὰ κερδίσουν; Ὡστε θὰ ἀπεθνήσκομεν ὅλοι τῆς πείνης; Ἡ θὰ παρῆγον καὶ θὰ εἶχον τώρα ὅλοι μαζὺ τὸ μονοπώλιον τῆς γῆς καὶ θὰ πωλοῦσαν εἰς τὸ Κράτος ἢ τὴν Κοινωνίαν ἀκριβὰ; Ὡστε ἀποφαίνονται οἱ ἀγροτικοὶ πολιτικοὶ τῆς ἀπόψεως ταύτης, τὰ πράγματα ἔχουν θαυμασιῶς ὑπὸ τὸ σημερινὸν καθεστῶς, ὅπου πάντες οὗτοι οἱ κίνδυνοι εἶναι ἀδύνατοι. Διὰ τῆς οἰκιακῆς ἐργασίας καὶ τοῦ «ξενοδουλεύειν» γίνονται δὲ ἔτι ἀδυνατώτεροι.

Ὡπως θὰ παρατήρησεν ὁ ἀναγνώστης, κρατοῦμεν μίαν ἀρκετὰ ἀντικειμενικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν διαφόρων ἀπόψεων, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν μόνον τὰ γεγονότα καὶ τὴν λογικῶς συνεπῆ ἀνάλυσίν των. Ἐπομένως θεωροῦμεν πρέπον νὰ μὴ ἐκταθῶμεν εἰς τὴν παράταξιν τῶν ξιφομαχιῶν. Τὸ συμπέρασμα δὲ εἶναι, ὅτι ἡ οἰκιακὴ ἐργασία ἀνήκουσα εἰς τοὺς ὀργανικοὺς νόμους διατηρήσεως τῆς μικροῖδιοκτησίας καὶ οἰκονομικῶς *δ υ ν α τ ῆ* (δηλαδὴ ὡς πιθανότης καὶ βέβαια ὡς δύναμις ἐπίσης, ἀφοῦ παίζει κάποιον σπουδαῖον ρόλον μεταβάλλουσα τὸν χωρικὸν εἰς προλετάριον ἐντὸς τῆς οἰκίας του χωρὶς νὰ τὸν κάμη ν' ἀφήσῃ τὸ κτῆμά του) ὅτι ἡ οἰκιακὴ ἐργασία λοιπὸν εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ στηρίγματα τῆς μικροῖδιοκτησίας καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἐξελιξέως ἀντιδρῶσα εἰς τὴν «συγκέντρωσιν».

Πρόκειται κατὰ πρῶτον περὶ τῶν συνεταιρισμῶν παραγωγῆς. Ἐκτὸς τῶν συνεταιρισμῶν διὰ κοινὰ μέσα παραγωγῆς πού ἀνεφέραμεν καὶ οἱ ὁποῖοι φυσικὰ κάμνουν περιττὴν τὴν συγκέντρωσιν τῶν 4 ἰδιοκτησιῶν (πού ἐλάβομεν ὡς παράδειγμα) ἀφοῦ καὶ εἰς τὰς 4 ἰδιοκτησίας ἰσοδυναμεῖ μί α μονὰς μέσων παραγωγῆς(1) ἢ δὲ «συγκέντρωσις» τοῦτον ἀκριβῶς ἔχει τὸν σκοπὸν (π.χ. τέσσαρες ἀγροὶ μποροῦν νὰ μεταχειρισθῶν τὴν ἰδίαν θεριστικὴν ἄλωνιστικὴν κλπ. μηχανήν, διὰ ν' ἀναμείρωμεν ἓναν μεγάλον τρόπον παραγωγῆς ὅπως εἶνε ὁ διὰ μηχανῆς) ἐκτὸς λοιπὸν τούτων, μεγάλον ὄλον εἰς τὴν κατανομήν παίζουν ἐκεῖνοι οἱ συνεταιρισμοὶ παραγωγῆς, πού ἐνώνουν *ἀ γ ρ ο τ ι κ ῆ ν* καὶ *β ι ο μ η χ α ν ι κ ῆ ν* συγχρόνως παραγωγὴν. Ἰδρύεται π.χ. ἓνας συνεταιρισμὸς ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς μετόχους ἀγρότας ὄλων τῶν κατηγοριῶν, μεγαλοῖδιοκτῆτας καὶ μικροῖδιοκτῆτας καὶ

(1) Ἐν ἀκόμῃ παράδειγμα διὰ τὴν διαφορὰν πού διατυπώσαμεν ἀρχικῶς, μεταξὺ «μορφῆς ἰδιοκτησίας» καὶ «τρόπου παραγωγῆς» διὰ νὰ καταδειξῶμεν τὰς δυσκολίας πού προκύπτουν.

ὁ ὁποῖος μοιράζει μέρισμα ὅπως κάθε μετοχικὴ Ἑταιρεία ἀναλόγως τοῦ ποσοῦ ποὺ ἔχει συνεισφέρει εἰς τὴν ἴδρυσιν ὁ καθείς. Διαφέρει κατὰ τοῦτο ἀπὸ τὴν Ἀνώνυμον ἑταιρείαν, ὅτι δὲν ὑπάρχουν «μετοχαί» διαθέσιμοι εἰς τὸ χρηματιστήριον, ἀλλὰ καὶ μιὰ τοιαύτη μεγάλη ἑταιρεία μπορεῖ νὰ ἰδρυθῆ ἐπὶ τῶν ἰδίων βάσεων. Ὁ συνεταιρισμὸς σκοπὸν ἔχει π.χ. τὴν ἐπεξεργασίαν ζαχαροκαλάμου (ποὺ φυτεύεται εἰς τὰ κτήματα τῶν συνεταιρῶν) εἰς τὸ ἀπὸ κοινοῦ ἰδρυθὲν ἐργοστάσιον πρὸς κατασκευὴν ζαχαρέως. Διαφέρει ἀπὸ τὴν Ἀνώνυμον Ἑταιρείαν καὶ κατὰ τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν του. Οἱ συνεταιρισμοὶ αὐτοὶ ἰδρύθησαν ἱστορικῶς ἕνεκα τοῦ διεθνoῦς συναγωνισμοῦ. Ὁ διεθνὴς ἀγροτικὸς συναγωνισμὸς περιωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ἐξαγωγὴν σιτηρῶν (ἀπὸ πλέον εὐφόρους χώρας ὅπως ἡ Ἀμερικὴ ἕως τὸ 1870, ἕνεκα τοῦ ὁποῖου ἐπῆλθε καταστροφικὴ κρίσις εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγρ. οἰκονομίαν ἕνεκα τῆς εὐθηνείας των), ἕνεκα τῆς εὐκόλου μεταφορᾶς σιτηρῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, κατόπιν ὁμως ἐπεξετάθη ὁ διεθνὴς συναγωνισμὸς καὶ εἰς τὴν ἐξαγωγὴν ζῶων (ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας), πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν τῶν ἀγροτῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἕνεκα τῆς πτώσεως τῶν τιμῶν τῶν σιτηρῶν των κατὰ τὴν μεγάλην ἀγροτικὴν κρίσιν πρὸ τοῦ 1870 καὶ ὑπολογίζοντες εἰς τὴν δυσκολίαν τῆς μεταφορᾶς ζῶων (βωδιῶν κτλ.) ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν ἐστράφησαν πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν. Διὰ τὴν ἀποφύγουν τότε οἱ μεγάλοι γαιοκτῆμονες καὶ γαιοκαπιταλισταὶ τὴν καταστροφὴν ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσε, ἕνεκα τῆς ἀθρόας εἰσαγωγῆς πρώτων ὑλικῶν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν, π.χ. ζαχαροκάλαμοι κριθῆ, γειώμηλα κλπ., ἀπεφάσισαν νὰ ἐπεξεργασθοῦν τὰ χονδρὰ αὐτὰ προϊόντα οἱ ἴδιοι δι' ἰδίων ἐργοστασίων εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς των. (Δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου ἐπετεύχθη καὶ σημαντικὴ οἰκονομία εἰς χρῆμα διὰ τὴν μεταφορὰν εἰς ἐργοστάσια τῆς πόλεως). Τοιοῦτοτρόπως ἰδρύθησαν ἐργοστάσια ζαχαρέως, ζύθου, οἰνοπνευματωδῶν κτλ. ἰδιωτικὰ μὲ ἕναν ἰδιοκτῆτην καὶ συνεταιρικὰ μὲ συνεταιρισμούς. Τὸ οἰκονομικὸν χαρακτηριστικὸν ὁμως αὐτῆς τῆς κατηγορίας τῶν συνεταιρῶν εἶνε ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ συνεταιροὶ τοῦ ἐργοστασίου εἶνε συγχρόνως καὶ γαιοκτῆμονες καὶ ἡ ἀγρ. ἰδιοκτησία των εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὸ συνεταιρικὸν ἐργοστάσιον καὶ συνεπῶς κερδίζουν διπλοῦν καὶ δύο εἰδῶν κέρδος: τὸ βιομηχανικὸν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν ἔγγειον πρόσδοτον τῆς ἀγρ. ἰδιοκτησίας ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον ἀντικαθιστᾷ (ἐὰν ἀλλῶς θὰ κατεστρέφετο ὁ γαιοκτῆμων) ἢ συμπληρῶνει (ἐὰν ἀπλῶς θὰ ἐπτώχευε) τὸ δεύτερον. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ὁμως οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν ὑπερπῆδησιν τῆς κρίσεως ἔμειναν καὶ εἰς μίαν κανονικὴν περίοδον, ὅπως τὴν διεγράψαμεν εἰς τὴν «οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν», παίζουν ἕνα ῥόλον ἀγροτικῶν τράστ ἐὰν τολμήσωμεν νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὸν τὸν ὄρον. Διαφέρουν μόνον κατὰ τοῦτο ὅτι δὲν παίζουν τοιοῦτον τρομερὸν ῥόλον εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ τὴν διεθνή οἰκονομίαν μερικοὶ ἀθῶοι συνεταιρισμοὶ παρα-

γωγῆς ζύθου ἢ οἴνοπνευματωδῶν, ὅσον μερικὰ τράστ ἄνθρακος, σιδήρου, ἢ πετρελαίου.

Ἐνα τράστ διαφέρει ἀπὸ ἕνα καρτέλλ κατὰ τοῦτο: ὅτι εἰς τὸ καρτέλλ ὑπάρχει μόνον ὀριζοντία (ἢ μόνον κάθετος) συγχώνευσις περισσοτέρων ἐπιχειρήσεων ὄχι ἀμφοτέραι συγχρόνως. Εἰς τὸ καρτέλλ αἱ ἐπιχειρήσεις δεόν νὰ εἶναι τοῦ ἰδίου οἰκονομικοῦ κλάδου. Ὅταν οἱ ἀγρόται κατὰ τὴν μεγάλην ἀγρ. κρίσιν ἐξήτουν προστατευτικούς δασμούς διὰ τὰ προϊόντα των τοῦτο ἔπραττον ὡς καρτέλλ, ὅπως ἐπίσης καὶ εἰς κάθε ἄλλην περίπτωσιν καθ' ἣν ἀνέρχονται αἱ τιμαὶ τῶν ἀγρ. προϊόντων, ὡς διὰ συμφωνίας ὅλων τῶν ἀγροτῶν. Καὶ τὸ ἀξιοπαρατήρητον εἶνε, ὅτι τὸ καρτέλλ αὐτὸ εἶνε «ἀόρατον» νομικῶς καὶ μόνον οἰκονομικῶς «όρατόν». Ἄλλ' ὅταν οἱ ἀγρόται προσπαθοῦν μὲ αὐτὰς τὰς ἐνώσεις Βιομηχανίας καὶ Ἀγρ. οἰκονομίας εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, ὄχι μόνον ν' ἀποφύγουν τὸν συναγωνισμόν ἐν ὅς οἰκονομικοῦ κλάδου π.χ. τῶν σιτηρῶν, ἀλλὰ περισσοτέρων τοιούτων, ἐξαρθωμένων ἀπὸ τὴν συνεργασίαν Βιομηχανίας καὶ ἀγροτικῆς Οἰκονομίας (π.χ. παραγωγή οἴνοπνευματωδῶν, ζαχαρώσεως κλπ.) τότε ἔχομεν τραστοειδεῖς οἰκονομικὰς ὀργανώσεις εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν.

Ἡ ἴδρυσις ἐνὸς τοιούτου συνεταιρικοῦ ἐργοστασίου συντελεῖται ὁμως, ὅπως εἰς ὅλας τὰς συνθετικὰς μορφὰς αὐτοῦ τοῦ εἶδους, κατὰ μέρος μὲ ἴδιον κατὰ μέρος μὲ ξένον πιστωτικὸν κεφάλαιον, δανειζόμενον ἀπὸ ἄτομα ἢ, ὅπερ τὸ συνηθέστερον εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἀπὸ τραπεζας.

Ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης θὰ παρατήρησῃ ἤδη μίαν ἀντίφασιν ἐσωτερικὴν εἰς αὐτὴν τὴν συνεργασίαν, ἢ ὁποία ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν συνεργασίαν τῆς ἀρχῆς τοῦ μονοπωλίου (ἔγγειος πρόσοδος) μὲ τὴν ἀντίθετον ἀρχὴν τοῦ συναγωνισμοῦ (Βιομηχανία). Ὅπου βιομηχανία ὁμως καὶ συναγωνισμός(1). Ποία ἡ συνέπεια; Ἀρχίζει ὁ συναγωνισμὸς μεταξὺ τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων τῆς ὑπαιθρου χώρας ἀπορροφῶν τὰ μικρότερα ἐργοστάσια; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει σχηματίζονται μεγαλύτερα ἢ καλλίτερα—ἐπειδὴ σήμερον τὰ μικρά, κατὰ μέγα μέρος δὲν «καταδικάζονται εἰς θάνατον» ἀλλὰ συγκολλῶνται εἰς μίαν μεγάλην τραστοειδῶς ὀργανωμένην ἐπιχείρησιν—περιέρχονται εἰς τὴν διοίκησιν τῶν μεγάλων. Αὕτῃ ἢ πιθανῇ «συγκέντρωσις» ὁμως δὲν παίζει κανένα ῥόλον εἰς τὴν κατανομήν τῆς ἀγρ. ἰδιοκτησίας διότι εἰς τὸ ζήτημα αὐτὸ τὰ πράγματα μένουσιν τὰ ἴδια, ἐφ' ὅσον ὁσαδὴποτε ἐργοστάσια καὶ ἂν ἰδρυθοῦν καὶ ὅπωςδὴποτε καὶ ἂν εἶνε ὀργανωμένα ὁμορρυθμῶς, ἑτερορρυθμῶς, μετοχικῶς, τραστοειδῶς ἢ καρτελλιακῶς, θὰ εἶνε κτισμένα ἐπὶ ἐνὸς τεμαχίου γῆς, πού θ' ἀνήκῃ εἰς τὸν γαιοκτήμονά του, εἰς τὸν ὅποιον τακτικὰ θὰ

(1) Τοῦτο διότι αἱ τιμαὶ τῶν βιομηχ. προϊόντων τείνουσιν πρὸς τὸ μίνιμουμ, ἢ μᾶλλον τοῦτο εἶνε συνέπεια τοῦ συναγωνισμοῦ, τὸν ὅποιον προκαλεῖ ἡ ἐξέλιξις τῆς τεχνικῆς.

πληρώνεται ἡ ἔγγειος πρόσοδος καὶ τοῦ ὁποίου εἶνε ἰδιοκτητῆς αὐτός, ἐὰν δὲ τὸ πωλήσῃ ἢ ἀποζημιωθῇ ἀδρότατα δυνάμενος μὲ τὸ ποσὸν αὐτὸ ἢ ν' ἀγοσάσῃ ἐν ἄλλο κτῆμα (δὲν γίνεται ἐπομένως συγκέντρωσις) ἢ νὰ κάμῃ μιὰν ἀστικὴν ἐπιχείρησιν (ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει φεύγει ἀπὸ τὴν ὑπαίθρου χωρὰν καὶ δὲν «μένει μεταβαλλόμενος εἰς προλεταρίον» ὅπως ἀπαιτεῖ ἡ ἀρχὴ τῆς «συγκεντρώσεως»).

Συγκεντρουμένων τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων λοιπὸν εἰς τὴν ὑπαίθρου δὲν συγκεντροῦται καὶ ἡ γαιοκτησία, ἡ ὁποία παραμένει ἔχουσα τοὺς ἰδίους ἰδιοκτητῆς ἢ ἄλλους, ἀντικαθιστῶντας ἀπλῶς τοὺς προτέρους. Ὑπάρχει βεβαίως μία περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ συγκεντρωτικοὶ βιομήχανοι ἀ γ ο ρ ἄ ζ ο υ ν ν σ υ γ χ ρ ὶ ω ς καὶ τὰ οἰκόπεδα τῶν ἐργοστασίων κτλ., τὰ ὁποία φυσικὰ ἀνήκοντα μέχρι τοῦδε εἰς πολλοὺς ἰδιοκτητῆς ἀνήκουν τῶρα εἰς ἓ ν α δηλ. εἰς τὴν τραπεζοειδῆ αὐτὴν ὀργάνωσιν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε «συγκέντρωσις» ὑπὸ τὴν πλήρη ἔννοιαν τοῦ σοσιαλισμοῦ καθότι δὲν δημιουργεῖ προλεταριάτον, ἀλλ' ἀπλῶς κεφαλαιοκρατικὴν συναλλαγὴν μεταξὺ τῶν συγκεντρωσιακῶν βιομηχανῶν (ἐνωμένων) καὶ τῶν γαιοκτημόνων πληρωνομένων ἀκριβῶς(1) καὶ μὴ γινομένων ἀντικειμένων ἐκμεταλλεύσεως. (Expropriation der expropriateure). Δὲν ὑπάρχει δηλ. ἐδῶ expropriation ποὺ εἶνε ἀπαραίτητος διὰ τὴν δημιουργίαν προλεταριάτου. Ἄλλ' ὁ «συναγωνισμὸς» δὲν προϋποθέτει «καταστροφὴν», «ἀπορρόφησιν» καὶ ὄχι «συναλλαγὴν»; Ἄς λάβωμεν ἓ ν α ἀπλοῦν παράδειγμα. Ὑπάρχει τὸ Α συνεταιρικὸν ἐργοστάσιον μὲ συνεταιροὺς τοὺς α, β, καὶ γ γαιοκτήμονας. Ἰδρῦεται ἓ ν α ἄλλο, ἄς ὑποθέσωμεν ἀπὸ μὴ γαιοκτήμονας καὶ τοὺς συναγωνίζεται. Τίνι τρόπῳ; Διὰ τῆς μειώσεως τῶν τιμῶν τοῦ παραγομένου κωνιάκ: ἔχει καλλίτερα μηχανήματα καὶ ὀλιγώτερον κόστος. Ποία ἡ στάσις τοῦ ἐργοστασίου Α;

Ὑπάρχουν δύο περιπτώσεις: 1η περίπτωσις: κλείνει. Συνέπεια: οἱ γαιοκτήμονες συνεταιροὶ α, β, καὶ γ χάνουν τὸ βιομηχανικὸν κέρδος. Ποία μεταβολὴ ἐπέρχεται εἰς τὰς γαιοκτησίας των; Καμμία. Ζοῦν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ἀγρ. Οἰκονομίαν. Τὸ ἐργοστάσιον μεταβάλλεται τυχὸν εἰς ἀχρωῶνα ἢ ἀποθήκην κτλ. ὑπὸ τῶν κατόχων τοῦ λειτουργοῦν τῶρα ὡς μέρος τῆς ἀ γ ρ ο τ ι κ ῆ ς Οἰκονομίας.

2α περίπτωσις: τὸ ἐργοστάσιον Α δὲν κλείνει ἀλλὰ μετατρέπεται παρῆγε π. χ. ἔως τῶρα ἀπόσταγμα, τῶρα ἀπλῶς «σοῦμα». Κωνιάκ παράγει τὸ ἄλλο, τὸ τελειότερον ἐργοστάσιον. Ἴσως γίνῃ μάλιστα καὶ καμμίᾳ σύμβασις ποῦ τοῦ προμηθεύει «σοῦμα». Ἄλλ' ἠδιάφορον: μεταβολὴ καμμία ἐν σχέσει μὲ τὰς γαιοκτησίας οὔτε κἂν ἐν σχέσει μὲ τὴν «συγκέντρωσιν τῆς βιομηχανίας».

3η περίπτωσις. Ἀγοράζεται ἀπὸ τοὺς κεφαλαιούχους τοῦ νέου ἐργο-

(1) Καὶ πάλιν: ἂν θέλῃ πωλεῖ ὁ γαιοκτήμων τὸ οἰκόπεδόν του, κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸν πιέσῃ ἢ ἐξαναγκάσῃ οἰκονομικῶς, νὰ τὸν σ υ ν α γ ω ν ι σ θ ῆ.

στασίῳ οἱ ὅποιοι σκοπεύουν τὰ τὸ τελειοποιήσουν καὶ νὰ ἐκτείνουν τὴν βιομηχανίαν των. Ἡ τιμὴ τότε κανονίζεται ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τῆς χρησιμότητός του εἰς τὴν καθαρῶς ἀ γ ρ ο τ ι κ ῆ ν οἰκονομίαν (ὡς ἀποθήκης π.χ. κτλ.) (μὲ βάσιν τὸ μονοπώλιον) μὲ τὴν τιμὴν πού τοῦ προσφέρουν οἱ ἀγορασταί, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὴν χρησιμότητά του ὡς βιομηχ. ἐπιχειρήσεως δηλ. μὲ τὴν τιμὴν τοῦ νόμου, τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως.

Ἡ τιμὴ αὐτὴ πολλάκις (μὲ βάσιν τὸν συναγωνισμόν), εἶνε λίαν ἱκανοποιητικὴ διότι ὁ ἀγοραστὴς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ σκεφθῆ ὅτι τοῦ παρυσιάζεται ἡ εὐκαιρία ν' ἀγοράσῃ ἔτοιμον ἐργαστάσιον μετὰ τοῦ οἰκοπέδου ἐὰν τὸ συμβόλαιον ἔχει οὕτως καὶ μάλιστα ἐργοστάσιον τὸ ὅποιον διὰ τὸν κάτοχόν του εἶνε ἄχρηστον. Ὁ κάτοχός του πάλιν ὑπολογίζων εἰς αὐτὰς τὰς σκέψεις τοῦ ἀγοραστοῦ ὑψώνει καταπληκτικῶς τὴν (μονοπωλιακὴν) τιμὴν καὶ οὕτω ἐπιτυγχάνεται μιὰ ἱκανοποιητικὴ τιμὴ ὡς μέσος ὄρος εἰς τὸν συμβιβασμόν. Ἐὰν ἄλλως ὁ ἀγοραστὴς δὲν ἀγοράσῃ τὸ ἐργοστάσιον διότι δὲν τὸν συμφέρει ἡ τιμὴ ἢ θέλει τιμὴν εὐθηνωτάτην, θεωρῶν τὸν κάτοχόν του ὡς «χρεωκοπημένον», τότε ὁ κάτοχός του δὲν ἔχει παρὰ νὰ μεταφέρῃ τὰς μηχανάς του εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ πωλήσῃ αὐτὰς ὡς μηχανάς εἴτε ὡς ἄχρηστον ὑλικόν. Τοῦ μένει ὁμως τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἐργοστασίου καὶ τὸ οἰκόπεδον, πού τοῦ χρησιμεύει εἰς τὴν ἀγρ. Οἰκονομίαν. Ποῦ ὀφείλεται αὐτό; Εἰς τὸ ὅτι δὲν εἶνε μόνον βιομηχανος διὰ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπολύτως ἀπὸ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως εἰς τὴν βιομηχανίαν ἀλλὰ καὶ συγχρόνως καὶ γαιοκτημῶν δυνάμενος νὰ μετατρέψῃ τὸ ἐργοστάσιόν του.

4η περίπτωσις. Οἱ συνεταῖροι α, β, καὶ γ τοῦ Α ἐργοστασίου γίνονται καὶ αὐτοὶ συνεταῖροι τοῦ νέου ἐργοστασίου προσφέροντες τὸ ἐργοστάσιόν των καὶ μεγαλώνοντες τὴν ἐπιχείρησιν. Αὐτὸ εἶνε καὶ τὸ πιθανώτερον. Εἶνε δὲ τὸ πιθανώτερον ἀπὸ τὸν ἐξῆς λόγον: ἡ τιμὴ τῶν ἀγρ. προϊόντων ἐκείνων, πού ἐπεξεργάζονται ἐ ρ γ ο σ τ ᾶ σ ι α εὐ ρ ι σ κ ὸ μ ε ν α εἰς τὸ μ ἔ ρ ο ς τ ῆ ς π α ρ α γ ω γ ῆ ς, δηλ. τὴν ὑπαιθρον χώραν, εἶνε, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μικροτέρου κόστους, (ἔνεκα μηδαμινῆς ντάρας ἐν σχέσει μὲ ἐκείνην πού ὑφίστανται διὰν μεταφερθοῦν ἀκατέργαστα εἰς τὴν πόλιν, ἔνεκα μικροτέρων μεταφορικῶν ἔνεκα μικροτέρων ἡμερομισθίων ἐλλείπει χρησιμοποίησεως ἀστικῶν ἐργατικῶν δυνάμεων εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν, κλπ.) μ ι κ ρ ο ῤ ἔ ρ α ἀπὸ τὴν τιμὴν ἐκείνων πού ἐπεξεργάζονται τὰ ἐργοστάσια τῆς πόλεως. Συμφέρει λοιπὸν εἰς ὅλους τοὺς βιομηχάνους τῆς ὑπαιθρου χώρας ἀπὸ κοινοῦ, νὰ συνεταιρισθοῦν καρτελλιακῶς διὰ νὰ ὑψώσουν τὴν τιμὴν κατὰ βούλησιν καὶ πάλιν νὰ εἶνε εὐθηνώτεροι ἢ ἔστω νὰ φθάσουν καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν τῶν ἀστῶν βιομηχάνων, κερδίζοντες ἔ κ τ α κ τ ο ν κ ἔ ρ ο ς, ἀντὶ νὰ συναγωνίζωνται ἀλλήλους καὶ νὰ μειώνουν τὰς τιμὰς εἰς τὸ μίνιμουμ ζημιώνοντες ἑαυτοὺς δίχως κανένα λόγον, ἀπεναντίας ἐνῶ ὅλοι οἱ ὄροι ὑποβοηθοῦν τὴν καρτελλοποίησιν.

Ἐως ἐδῶ λοιπὸν δὲν εὔρηται οὐδεμίᾳ τάσις πρὸς συγκέντρωσιν ἐντὸς

τοῦ πλαισίου τῶν συνεταιρισμῶν. Καί ἡ τελευταία ἀκόμη περίπτωσις ἄν μὲν πρόκειται περὶ καρτέλλ δὲν γίνεται κἰν «σ υ γ χ ὠ ν ε υ σ ι ς», οὔτε τῶν βιομηχ. ἐπιχειρήσεων, ἀλλ' ἀπλῶς συνεργασία, ἐνῶ αἱ γαιοκτησίαι καὶ αἱ βιομηχ. ἰδιοκτησίαι μένουσιν ὅπως ἦσαν πρότερον ἐν σχέσει μὲ τὴν «συγκέντρωσιν», ἐὰν δὲ πρόκειται περὶ τραστοειδοῦς μορφῆς καὶ γίνεται συγχώνευσις, ἢ συγχώνευσις αὐτὴ εἶνε πάλιν τῶν βιομηχ. ἐπιχειρήσεων, ὄχι τῶν γαιοκτησιῶν. Ἐὰν δὲ τέλος γίνῃ συγχώνευσις καὶ αὐτῶν τῶν γαιοκτησιῶν—ἢ μόνη μορφή πραγματικῆς «συγκεντρώσεως», ποῦ παίζει ῥόλον εἰς τὴν κατανομήν τῆς γαιοἰδιοκτησίας—τότε καὶ πάλιν τοῦτο δὲν γίνεται διὰ τῆς expropriation ἀλλὰ διὰ τῆς συναλλαγῆς, ἢ ὅποια ἔχει συμφέρον εἰς διατήρησιν μιᾶς «πλατείας ἀγροτικῆς βάσεως» (Philippovich) δηλ. μιᾶς τάξεως μικροἰδιοκτητῶν ποῦ ἐργάζονται εἰς ὠρισμένας ἐποχὰς καὶ ὡς μισθωτοὶ ἐργάζονται, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς οἱ μεσαῖοι χωρικοί, εἶνε μὲ οἰονδήποτε τρόπον μέλη τῶν συνεταιρισμῶν ἢ μέτοχοι, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνδιαφερόμενοι, ἢ ἂν δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν, ἂν εἶνε ἡμιπρολετάριοι ἢ πολὺ μικροὶ χωρικοί, διότι οἱ συνεταιρισμοὶ τοὺς προμηθεύουσιν ἐργασίαν ὡς ὑποβοηθοῦντες τὴν οἰκονομικὴν ἐξέλιξιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Οἱ συνεταιρισμοὶ ἔλαβαν κατὰ τὸν τελευταῖον αἰῶνα ἀπὸ τοῦ 1870 τεραστίαν ἐξάπλωσιν εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας. Ἀποτελοῦν διὰ τὸν σοσιαλισμὸν ἓνα ἐπίκαιρον πρόβλημα ὅπως αἱ Ἀνώνυμοι Ἐταιρεῖαι αἱ ὁποῖαι θεωροῦνται ἀπὸ τὴν μίαν μερίδα ὡς μεταβατικαὶ μορφαὶ πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ὡς μεταβατικαὶ μορφαὶ πρὸς τὸν ὑγιῆ Καπιταλισμὸν—δηλ. ὄχι πρὸς τὸν ἄρρωστον μεταπολεμικόν—Οἱ συνεταιρισμοὶ ἀποτελοῦν εἰς τὴν πραγματικότητα παντοῦ ἓνα βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ. Προκαπιταλιστικαὶ καὶ πρῶτοι καπιταλιστικαὶ καταστάσεις ὅπως π. χ. μεσίται καὶ τοκογλύφοι παρεμερίσθησαν μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως καὶ μὲ τοὺς πιστωτικούς συνεταιρισμοὺς. Ἡ ἀγροτικὴ παραγωγή καὶ κυκλοφορία λειτουργεῖ εἰς «μέγα στύλ» μὲ τοὺς παραγωγικούς συνεταιρισμοὺς, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὸν Philippovich «κάμουν προσιτὰ εἰς τὸν χωρικὸν ὅλα τὰ πλεονεκτήματα τοῦ μεγάλου τρόπου παραγωγῆς χωρὶς τὰ μειονεκτήματά του», τοὺς Κεντρικοὺς Συνεταιρισμοὺς κτλ.

Ὁ ἀγρότης ἔχει πίστωσιν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς πιστώσεως τοῦ Reiffeisen ἢ τοῦ Schulze—Delitsch (ὅπως ὀνομάζονται κατὰ τὰ ὀνόματα τῶν ἰδρυτῶν των) ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πρῶτοι δανεῖζουσιν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σοβαρότητος καὶ τῆς τιμῆς τοῦ δανειζομένου οἱ δὲ δευτέροι κάμνουν καὶ διαφόρους ἐπικερδεῖς ἐργασίας μὲ ἄλλους κλάδους διὰ λογαριασμὸν τῶν μεχόχων των εἰς τοὺς ὁποίους μοιράζουσιν καὶ μέρος.

III. Ὁ ἐκπρολεταριασμός τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ

Τὸ κυριώτερον ἐπιχείρημα, τὸ ὅποιον ἀναφέρουσιν οἱ «δρθόδοξοι» μαρξισταί, διὰ ν' ἀποδείξουν τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν, εἶνε, φυσικὰ, ὁ ἐκπρολεταριασμός τοῦ ἀγρ. πληθυσμοῦ. Τοῦτο ἀποδεικνύεται πράγματι

μὲ πολλὰς περιγραφὰς καὶ στατιστικάς, μὲ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι, ὅπως θὰ ἀποδείξωμεν κατωτέρω, αἱ αἰτίαι τῆς ἐκπρολεταριοποιήσεως αὐτῆς δὲν εἶνε οὔτε ὀργανικαὶ οὔτε σταθεραὶ. Χωρὶς νὰ παρομοιάσωμεν τὴν ἐκπρολεταριοποίησιν τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ τῶν πτωχοτέρων στρωμάτων μὲ ἐκείνην τοῦ ἀστικοῦ τῶν ἰδίων στρωμάτων (ἀνιάτους παρεξηγήσεις ἐπέφεραν τοιοῦτου εἶδους «παρομοιώσεις» καὶ «ἀναλογίαι») ἡ ὁποία ἄλλωστε ἐξηγεῖται πότε κατὰ τὸν ἓνα τρόπον, πότε κατὰ τὸν ἄλλον, ἀλλ' ἡ ὁποία, θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχει μίαν-σταθερωτέραν αἰτίαν, ἐξετάζομεν τοὺς κυριώτερους λόγους ποὺ ἀναφέρουν οἱ θεωρητικοὶ αὐτοί. Εἶνε δὲ οἱ ἑξῆς περίπου :

α') Πτώχευσις τῶν μικροχωρικῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν στηρίζουν τὴν ὑπαρξίν των παρὰ ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ μονοπωλίου τῆς γῆς (ἡ τιμὴ τῶν ἀγο. προϊόντων, κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας τὸν ὁποῖον διευτύωσε ὁ Ricardo, ὀρίζεται ὑπὸ τῆς τιμῆς τοῦ προϊόντος τοῦ παραγομένου ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν χεῖριστον τρόπον καλλιεργουμένην γαιοκτησίαν) (1). Ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι γαιοκτῆμονες, οἱ ὅποιοι ἐφαρμόζουν τελειότερον τ. π. δὲν θὰ πουλήσουν ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει εὐθηνότερα ἀπὸ τὸν μικροχωρικὸν ποὺ ἐργάζεται κουραστικά, δύναται ὁ χωρικὸς «νὰ ζῆσῃ τοῖλάχιστον ἔστω καὶ μόλις ἀνθρώπινα», ὅπως λέγει ὁ Κάουτσκι.

Αὐτοὶ οἱ μικροχωρικοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν οἰκονομικὴν κατηγορίαν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶνε οὔτε κεφαλαιοῦχοι οὔτε προλετάριοι ἀλλ' «ἀπλοὶ παραγωγεῖς ἐμπορευμάτων» (Μάρξ) τῶν ὁποίων ἡ ἀξία χρηματοποιεῖται εἰς τὴν ἀγορὰν ὅπως τῶν κεφαλαιούχων, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν αὐτὸ τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν καὶ ἡ ὁποία χρηματοποιήσις ἀρκεῖ διὰ μίαν ζωὴν σχεδὸν προλεταρικὴν, ὡς ἐὰν δὲν κατείχον ὅλως διόλου τὴν γῆν καὶ ἠδύναντο νὰ κερθίσουν τὰ ἴδια καὶ ὡς ἐργάται εἰς τὸ ἐργοστάσιον ὡς «μισθόν», τὸ ὁποῖον καὶ συμβαίνει εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι προτιμοῦν τὸ τελευταῖον, διὰ λόγους, τοὺς ὁποίους θ' ἀναπτύξωμεν κατωτέρω. Ἐκ τούτου ἐξηγεῖται ἡ κατὰ μάζας μετανάστευσις ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον χώραν εἰς τὰς πόλεις, τῆς ὁποίας τὸ ψυχολογικὸν ἐλατήριον εἶνε ἡ εὐρυτέρα εἰς πολιτισμὸν ἀστικὴ ζωὴ.

Ἐὰν χωρίσωμεν ἕγγειον πρόσδοτον ἐπιχειρηματικὸν κέρδος καὶ ἐργατικὸν μισθόν, ποὺ εἶνε ἐνωμένα εἰς τὰ καθαρὰ ἔσοδα τοῦ χωρικοῦ αὐτῆς τῆς κατηγορίας καὶ τὰ ὁποία πρέπει θεωρητικῶς νὰ χωρίζονται διὰ νὰ δυνηθῆ κινεῖς νὰ κάμῃ μίαν ἐπιστημονικὴν ἀνάλυσιν καὶ νὰ μὴ συγχίξῃ τὰ πράγματα καὶ τὸν ὀνομάξῃ τὸν χωρικὸν αὐτὸν π. χ. προλετάριον, ἡ κεφαλαιούχον, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ συμπτύξωμεν κατόπιν τὰ δύο τελευταῖα εἰς τὴν κατηγορίαν «ἐργατικὸς μισθός» ἀφοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπαχθῶν εἰς τὴν κατηγορίαν «κέρδος» διότι τὸ κέρδος δὲν εἶνε μόνον *revenue* δηλ. πρὸς

(1) Δηλαδή ἐὰν τὸ προϊόν αὐτὸ στοιχίξῃ ὡς ἐκ τούτου 10 καὶ τὸ ἄλλο τῆς καλύτερον καλλιεργουμένης γαιοκτησίας ὡς ἐκ τούτου 5, ἡ τιμὴ τοῦ προϊόντος τῆς τελευταίας θὰ εἶνε 10.

συντήρησιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐπισώρευσιν (akkumulation). Ἡ εὐρεσις καὶ ἡ ἀνάλυσις ἴδῃ τῆς ἔγγειου προσόδου, ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους, γίνεται δυσκολωτάτη. Θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ τὴν συμπτύξῃ ἐπίσης ὑπὸ τὴν κατηγορίαν «μισθός» ἢ νὰ δεχθῇ ὅτι ἔγγειος πρόσοδος δὲν ὑπάρχει ἐδῶ, παρὰ μόνον ὡς ἀφρημένη ἔννοια, ποὺ ἐκδηλώνεται π.χ. εἰς τὴν τιμὴν ἀγορᾶς καὶ πωλήσεως τοῦ κτήματος, ἢ ὁποία τιμὴ δὲν ἰσοδυναμεῖ παρὰ πρὸς τὴν «κεφαλαιοποιημένην ἔγγειον πρόσοδον» δηλ. πληρῶνει τὴν «ικανότητα τοῦ κτήματος νὰ παράγῃ τόσα ἐνιαυσίως. Ἡ «ικανότης ὅμως τοῦ κτήματος νὰ παράγῃ τὸ ἄλφα ποσὸν ἐνιαυσίως δὲν εἶνε τὸ ἴδιον πρᾶγμα μὲ τὸ προῖον ποὺ παράγει καὶ τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἀφρητήριαν τοῦ «ἐπιχειρηματικοῦ κέρδους» καὶ τοῦ «ἐργατικοῦ μισθοῦ», δηλ. μὲ τὸ ὁποῖον γίνεται ἡ ἐπιχείρησις καὶ κερδίζει ὁ ἰδιοκτήτης καὶ ἔνεκα τῆς παραγωγῆς τοῦ ὁποίου καταβάλλεται μισθὸς εἰς τοὺς παράγοντας ἐργάτας (εἰς αὐτὴν τὴν κατηγορίαν τῶν χωρικῶν εἶνε οἱ ἴδιοι οἱ ἐργάται). Ὁ ἀγοραστής δὲν πληρῶνει τὸ προῖον ἑνὸς ἔτους, οὔτε τὸ προῖον ὠρισμένων ἐτῶν, οὔτε «τὴν ἀξίαν τοῦ ἀκινήτου κεφαλαίου» ὅπως γίνεται ὅταν ἀγοράζῃ ἕνα ἐργοστάσιον, εἰς τὸ ὁποῖον προσθέτει κατόπιν ὁ ἴδιος κατὰ βούλησιν ὅσα πρῶτα ὑλικά θέλει, βέβαιος ὦν ὅτι ἀνάλογον θὰ εἶνε καὶ τὸ κέρδος. Πληρῶνει τὴν ἰκανότητα τοῦ κτήματος νὰ παράγῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, τὸ ἄλφα ποσὸν κατ' ἔτος. Πληρῶνει δηλαδή ἔγγειον πρόσοδον λογιζομένην ὡς κεφάλαιον. Καὶ τὸ γεγονός τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν τῆς ἔγγειου προσόδου καὶ εἰς τὴν πλέον ἀσημαντον γαιοκτησίαν ποὺ εἶνε εἰς θέσιν νὰ παράγῃ τὸ μίνιμουμ διὰ μίαν ἀνθρώπινον ζωὴν. Ὡστε τὸ νὰ τὴν κατατάξῃ κανεὶς εἰς τὴν κατηγορίαν «ἐργατικὸς μισθός» ἢ τὸ νὰ τὴν θεωρήσῃ ὡς «ἀφρημένην ἔννοιαν» εἶνε ἕνα καὶ τὸ αὐτό, συνάγεται δὲ ἐκ τούτου ὅτι ὁ χωρικὸς αὐτῆς τῆς οἰκον. κατηγορίας δὲν εἶνε προλετᾶριος, μολοντί ἔγγειος πρόσοδος, ἐπιχειρηματικὸν κέρδος καὶ ἐργατ. μισθός, ὅλα ὁμοῦ δὲν ὑπερβαίνουν τὸν μισθὸν τοῦ βιομηχανικοῦ προλεταρίου. Τὰ προϊόντα του δὲν πῶλοῦνται ποτὲ ὑπὸ τὴν ἀξίαν των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ συνέβαινε ἀναποφεύκτως ἐὰν ἦτο ἀπλῶς ἐπιχειρηματίας π. χ. βιομηχανικός, ἔνεκα τῆς ὀπισθοδρομικότητος τοῦ τρόπου παραγωγῆς του. Κατὰ τοῦτο διαφέρει ἀπὸ τὸν μὴ γαιοκτήμονα καὶ ἄνευ ἔγγειου προσόδου παράγοντα ἐπιχειρηματίαν. Ἐξ ἄλλου ὁ «ἐργατικὸς τοῦ μισθός» (δηλ. τὸ αὐτὸ ποσόν, ποὺ ἀποκομίζει ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων του ὡς ἐπιχειρηματίας) δὲν πίπτει ποτὲ κάτω τῆς ἀξίας του ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν ἀστὸν προλετᾶριον, ὁ ὁποῖος δὲν ὑπάγεται εἰς τοὺς νόμους τοῦ μονοπωλίου τῆς γῆς ἀλλὰ εἰς τοὺς νόμους τῆς «Ἀγορᾶς ἐργατικῆς δυνάμεως». Κατὰ τοῦτο διαφέρει ἀπὸ τὸν προλετᾶριον. Ἀκόμη μία διαφορὰ ὑπάρχει εἰς τὸν τρόπον ἀμύνης ἐναντίον κακῶν περιστάσεων: ὁ ἀστὸς προλετᾶριος ἀμύνεται ἐναντίον τῆς τάσεως ἐλαττώσεως τοῦ ἡμερομισθίου του ἢ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως ταμείων ἀρωγῆς, ἐργ. κρατικῶν νοσοκομείων ἢ συντάξεων κλπ. μὲ τὰς ὁργανώσεις τοῦ, ὁ χωρικὸς ἀπεναντίας δὲν ἔχει καμμίαν ὁργάνωσιν οὔτε ἀξίωσιν διότι εἶνε

ἰδιοκτῆτης καὶ δύναται κατ' ἄλλους τρόπους νὰ καλλιτερεύσῃ τὴν θέσιν του, π.χ. ὅταν ἀνέλθῃ ἢ τιμῆ τῶν προϊόντων ἢ ὅταν εἰς μίαν κατάλληλον περιστάσιν πωλήσῃ τὸ κτῆμα του, ὅταν αἰσχροκερδείσῃ κτλ. Ἐν ἐναντία περιπτώσει-καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ μόνη περίπτωσις πτωχεύσεως καὶ προλεταριοποιήσεώς του—χρεοκοπεῖ (ἢ συχνότερα περίπτωσις εἶνε διὰ τοκογλυφικῶν δανείων χρεοκοπία, ἢ ὅποια ὅμως σήμερον περιορίσθη εἰς τὸ ἐλάχιστον ἢ ἐξέλειψε παντελῶς, αἰτία τῶν λογικῶν τόκων τῶν τραπεζῶν καὶ τῆς ἀρωγῆς τῶν συνεταιρισμῶν) καὶ γίνεται προλετάριος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἢ εἰς τὴν πόλιν, Μία ἄλλη περίπτωσις ὅμως, σπανιωτέρα ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγαλυτέραν σημασίαν, εἶνε ὁ διεθνῆς συναγωνισμὸς εἰς ἀγροτικά προϊόντα, τῶν ὁποίων ἢ τιμὴ τότε ἔχει τὴν ἀντίθετον τάσιν δηλ. τὴν τάσιν πρὸς τὸ μίνιμουμ. Μιὰ τοιαύτη περίστασις δύναται νὰ ἐκπρολεταριοποιήσῃ διὰ μιᾶς τεράστιον ἀριθμὸν χωρικῶν αὐτῆς τῆς κατηγορίας καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλῃ εἰς τὴν πόλιν πρὸς ζήτημῶν μεγάλην τῶν Προλεταρίων τῆς πόλεως καὶ δημιουργίαν ἀνεργίας, κρίσεων εἰς τὴν ἀγορὰν ἔργατ. δυνάμεως κτλ. (1)

Τοῦτο παρέρχεται μετὰ τὴν ἀπόδοτον τῆς ἀγρ. κρίσεως, ἀναλαμβάνει δὲ τὸ Κράτος διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀνεργίαν καὶ τὰς κρίσεις εἰς τὴν βιομηχανίαν τὰς ὁποίας ἐπιφέρει ἢ ἀνεργία, νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς ἐκπρολεταριοποιηθέντας χωρικοὺς καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσῃ πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν πρὸς ὄφελος τῆς ἀστικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς ἀγροτικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν παρατηρεῖται ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν ἕνεκα τοῦ πανικοῦ τῶν χωρικῶν αὐτῶν πρὸς τὴν πόλιν, πρὸς ὄφελος δὲ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων οἱ ὅποιοι ὡς προλετάριοι δὲν δύνανται νὰ εὔρουν ἐργασίαν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν διεθνή συναγωνισμὸν εἰς τὰ ἀγρ. προϊόντα ὁ ὁποῖος ἐκκρήγνυται κατὰ περιόδους, πρέπει νὰ σημειωθοῦν δύο τινὰ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν δύο διάφορα μέσα πρὸς ἀποφυγὴν ἀγρ. κρίσεων: εἶνε ἡ ἐπιβολὴ προστατευτικῶν δασμῶν ἢ ἡ διεθνῆς συνεννόησις τῶν γαιοκτημόνων, δηλ. ἡ δημιουργία ἐνὸς διεθνoῦς καρτέλλ τοῦ ὁποῖου νὰ ὀρίξῃ τὰς τιμὰς διεθνῶς (2). Εἰς τὸ ζήτημα τῶν προστατευτικῶν δασμῶν παίζει μέγαν ρόλον καὶ ἡ σύστασις τῶν πολιτικῶν κομμάτων μιᾶς χώρας. Εἶνε ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅμως βέβαιον, ὅτι ἐφαρμοζομένων τῶν δασμῶν αὐτῶν, ὁ ἄρτος ἢ καὶ ἄλλα ἀγρ. προϊόντα γίνονται ἀκριβὰ δι' ἅπαντα τὸν πληθυσμὸν, ὁ ὁποῖος θὰ ἠδύνατο ν' ἀγοράξῃ εὐθιυότερα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀκριβῶς ζητεῖται διὰ τῶν δασμῶν αὐτῶν ν' ἀποσοβηθῇ. Ἡ πιθανότης τῆς ἐφαρμογῆς τῶν λοιπῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἀγροτικὸν χαρακτῆρα τῆς χώρας καὶ ἀκολουθῶς ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ἐνὸς ἰσχυροῦ ἀγροτικοῦ κόμματος εἰς τὰ κοινοβούλια. Μέγαν ρόλον παίζει ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ στάσις τῶν ἀστικῶν τάξεων (δηλ. τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως)

(1) Τοῦτο συμβαίνει σήμερον ἐν Ἑλλάδι. Σεπτέμβριος 1930

(2) Τοιοῦτον περίπου χαρακτῆρα ἔχουν αἱ τελευταῖαι τάσεις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν πρὸς «ἀγροτικὸν συνασπισμὸν» ἐναντι τῆς Εὐρώπης. Σεπτέμβριος 1930.

καὶ σχετικῶς τῶν κομμάτων των. Ἡ σοσιαλδημοκρατία π.χ. ἐν Γερμανίᾳ περιλαμβάνουσα ἐκτὸς τῶν ἐργατῶν καὶ μέγαν ἀριθμὸν μικροαστῶν καὶ ὑπαλλήλων μετὰ τῶν ἄλλων κομμάτων πού εἶχαν συμφέρον ν' ἀντιδράσουν, ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν δασμῶν. Ἐὰν θὰ ἤρχετο τὸ Γερμανοεθνικιστικὸν Κόμμα (Deutschnationalen Volkspartei) εἰς τὴν ἀρχὴν πιθανὸν πολὺ θὰ ἦτο ἓνα τοιοῦτο νομοσχέδιον(1). Τὴν σοσιαλδημοκρατίαν ἄλλωστε συμφέρει ἐμμέσως ὁ διεθνὴς συναγωνισμὸς καὶ διὰ τὸν λόγον ὅτι οὗτος ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν χρεοκοπίαν τῶν μικρῶν ἰδιοκτησιῶν καὶ τὴν «συγκέντρωσιν», ἡ ὁποία ὀδηγεῖ πρὸς τὴν «κοινωνικοποίησιν».

Ἐπειδὴ μὲ τὴν καθημερινὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ δὴ τῶν πόλεων τὸ μέσον τῶν προστατευτικῶν δασμῶν γίνεται διαρκῶς δυσκολώτερον εἰς τὴν ἐφαρμογὴν, οἱ ἀγρόται καταφεύγουν εἰς τὰς θεωρίας τῶν φυσιοκρατῶν καὶ μερκαντιλιστῶν συγχρόνως—ὅπως πάντοτε συμβαίνει, ὅταν μία τάξις εὐρίσκεται εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἀνακεφαλαιώνοντες τὰ περὶ τῆς πτωχεύσεως τῆς ἀναλυθείσης κατηγορίας τῶν ἀγροτῶν συμπεραίνομεν.

1ον. Εἰς κανονικὰς περιόδους δὲν ὑπάρχουν αἰτίαι πτωχεύσεως παρὰ μὴ ὀργανικαί, π. χ. ἔνεκα μεγάλων ἐξόδων διὰ τὴν ἀρρώστεια νοσήματα μελῶν τῆς οἰκογενείας, ἔνεκα κακῆς καλλιργείας ἢ κακῆς συγκομιδῆς, ἔνεκα σιτοδείας, θεομηνίας κτλ. σπατάλης, διαρρηξέως λωποδυτῶν, προσωπικῶν ἢ κληρονομικῶν χρεῶν, τοκογλυφικῶν τόκων κτλ. πραγμάτων πού διορθῶνται συνήθως διὰ τῆς συνωμολογήσεως ἐνὸς δανείου μὲ λογικοὺς τόκους.

2ον. Εἰς περιόδους ἀγρ. κρίσεως ἔνεκα διεθνoῦς συναγωνισμοῦ οἱ ἐκπρολεταριοποιούμενοι χωρικοὶ ἐγκαθίστανται μετὰ τὴν πάροδον τῆς κρίσεως πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον εἰς τὰ κρατικά κτήματα ἢ εἰς ἄλλα, πού ἀγοράζει τὸ Κράτος ἢ μία τράπεζα πίστεως προσωρινή, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐκ νέου κατάτμησιν τῆς μεγάλης «συγκεντρωμένης» ἰδιοκτησίας κατὰ τὴν ἰδίαν κλίμακα ὅπως πρὸ τῆς ἐκπρολεταριοποιήσεως.

Σημείωσις. α) Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ στατιστικαὶ ἐπιβεβαιῶνουν τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τοὺς ἐκπρολεταριοποιηθέντας χωρικοὺς ὀλίγοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν ὑπαιθρον, γεγονός τὸ ὁποῖον ὁ Κάουτσκι ἀποδίδει εἰς τὸ ἀπὸ ἀπόψεως πολιτισμοῦ ὑψηλότερον ἐπίπεδον τοῦ ἀστοῦ προλεταρίου, τὸ ὁποῖον δὲν τείνει ν' ἀφίσῃ ὁ ἐκπρολεταριοποιηθεὶς χωρικός ἐναντι τοῦ ἐπιπέδου τῆς ὑπαιθρου ὁ ὁποῖος ὁμοῦς μολονότι ἐκπρολεταριοποιηθεὶς δὲν ἐβελτίωσε τὴν θέσιν του, ὡς ἰσχυρίζονται ἐσφαλμένως μερικοὶ στατιστικοί, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἐσόδων του χωρὶς νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψει καὶ τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἐξόδων του εἰς τὸ ἀνθυγιεινὸν κλίμα τῆς πόλεως.

Τὸ γεγονός τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ Φιλίπποβιτς συνιστῶν μεγαλυτέραν προσοχὴν διὰ τὴν ἀναδημιουργίαν «εὐρείας ἀγροτικῆς βάσεως» διὰ

(1) Τοῦτο ἔκτοτε συνέβη. Σεπτ. 1930.

τῆς μεταναστεύσεώς του καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπαιθρον καὶ περισσοτέραν ὑποστήριξιν. Ὁ ἐκπρολεταριοποιηθεὶς χωρικός ἀνθίσταται εἰς τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς τὴν ὑπαιθρον ὡς μικροῖδιοκτήτου καὶ ἔνεκα τούτου, διότι μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐδημιουργήθη κρίσις δηλ. ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν διὰ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας καθὼς καὶ τὰς μέσας, ἐρχόμενος δὲ τώρα ὁ ἴδιος ὡς προλετάριος ἀπὸ τὴν πόλιν δύναται, ἔνεκα τῆς μεγάλης ζητήσεως ἐργατικῶν δυνάμεων νὰ ζητήσῃ πολὺ μεγαλύτερον ἡμερομίσθιον, (τὸ ὅποιον ζητεῖ ἔκτος τούτου καὶ ἐπὶ τῇ βίβσει τῆς ἀνωτέρας του μορφώσεως ὡς «ἀστοῦ προλεταρίου») τὸ ὅποιον ὑπερβαίνει τὸ εἰσόδημα τῆς πρῶην μικροῖδιοκτησίας του. Ἀπὸ τὴν ἀντίστασίν του αὐτὴν ἢ προκύπτει μιὰ θετικὴ καὶ πραγματικὴ προλεταριοποίησις, δηλ. οἱ ἐκπρολεταριοποιηθέντες αὐτοὶ ἐπιμένουν νὰ μείνουν προλετάριοι, ἢ οἱ γαιοκτημόνες, ἐπειδὴ τοῦτο δὲν τοὺς συμφέρει, κάμουν παραχωρήσεις, π.χ. τοὺς παραχωροῦν γῆν τοὺς δίνουν εὐνοϊκὴν πίστωσιν μὲ μικροὺς τόκους καὶ μακρὰν προθεσίαν διὰ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσουν. Δυστυχῶς μᾶς λείπουν αἱ ἀκριβεῖς στατιστικαὶ διὰ νὰ ἴδωμεν ποίαν τροπὴν ἔλαβε τὸ ζήτημα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς πού ἐγένετο ἡ συζήτησις ἐπὶ τοῦ προκειμένου μεταξὺ τῶν ἀγροτικοθεωρητικῶν, καὶ τοῦτο διότι ἐμεσολάβησεν ὁ πόλεμος ὁ ὁποῖος ἤλλαξεν ἐν μέρει ριζικῶς τὴν κατάστασιν (1).

β) Ὁ δευτέρος λόγος, κατὰ τοὺς σοσιαλιστάς, ἐκπρολεταριοποιήσεως μέρους τοῦ ἀγρ. πληθυσμοῦ, εἶνε αἱ διατάξεις ἐκεῖναι τοῦ Κληρονομικοῦ Δικαίου (2) πού ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἐνότητα μεγάλων γαιοκτησιῶν χάριν τοῦ ἐθίμου τῆς «παραδόσεως» τῶν εὐγενῶν, καὶ αἱ ὁποῖαι διατάξεις ἐπέδρασαν καταστροφικῶς ἐπὶ τῶν μεσαιῶν καὶ μικροῖδιοκτητικῶν ἀγρ. τάξεων. Ἡ ἀνάληψις ἐνὸς κτήματος τοῦ ἐνὸς κληρονόμου πρὸς ἀποσόβησιν κατατήσεως, σημεῖον συγκεντρώσεως καὶ μεγάλου τρόπου παραγωγῆς, καταδικάζεν ἀφ' ἑτέρου τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς τοῦ κληρονόμου, σχετικῶς τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογενείας εἰς ἀνεργίαν, ἰδίως δὲ ἐκεῖ ἔνθα ἡ ἀνεργία βαρύνει ἰδιαιτέρως.

Οἱ ἀδελφοὶ κλπ, ἐνὸς κληρονόμου μᾶς μεγάλης γαιοκτησίας (κατὰ τὸ πλεῖστον ἄλλωστε ἀπὸ οἰκογενείας εὐγενῶν, εἰς τὴν Μεσαιῶν καὶ Δυτικὴν Εὐρώπην) ἠδύνατο νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ διπλωματικὸν ἢ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον ἢ νὰ ἐκλέξουν ἄλλα ἱκανοποιητικὰ ἐπαγγέλματα—ἀλλ' ὁ ἀποκλεισμός τῶν μελῶν μιᾶς μετρίας ἢ μικροῖδιοκτητικῆς χωρικῆς οἰκογενείας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ἢ τὸ νὰ μείνουν τὰ μέλη αὐτὰ ὡς προλετάριοι ἐπὶ τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ κληρονόμου ἢ νὰ ἐργασθοῦν μισθωτῶς ἐπὶ ξένου ἐδάφους. Ἡ ἐὰν ἕνας τῶν ἀδελφῶν θέλῃ ν' ἀγοράσῃ τὴν κληρονομίαν δὲν ἔχει ὅμως τὸ ἀπαιτούμενον χρῆμα καὶ δύναται μόνον διὰ ξένου χρήματος ν' ἀγοράσῃ, πράγμα τὸ ὅποιον, ἔνεκα τῶν βαρῶν τόκων δύναται νὰ κα-

(1) Βλέπε παράρτημα.

(2) Σωζόμεναι ἤδη μερικῶς ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος.

ταλήξη εις πτώχενσιν, δηλ. πάλιν εις εκπρολεταρισμόν. Ἐχομεν λοιπὸν ἐδῶ θετικὸς λόγους εκπρολεταριοποιήσεως; Ἡ εὐρισκόμεθα ἐντὸς ὠκεανοῦ σχετικοτήτων; Εἶνε πασιφανές διὰ τὸν γνωρίζοντα τοὺς ὄργανικους νόμους τῆς γαιοκτησίας ὅτι τὰ γεγονότα αὐτὰ τίποτε δὲν ἀλλάζουσι εἰς τὴν κατανομήν τῆς ἀγρ. ιδιοκτησίας.

Καὶ δὴ πρῶτον: εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν τὰ ὑπόλοιπα μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῆς μείνουσι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ κληρονόμου, οὔτε συγκέντρωσις παρατηρεῖται (τὸ πολὺ ἀποσόβησις νέας διανομῆς τοῦ ἰδίου κτήματος μεταξὺ ὄλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας) οὔτε εκπρολεταριοποιήσις διότι καὶ ὅταν τὸ κτήμα ἀνῆκεν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας ἢ κατάστασις καὶ ἢ θέσις τῆς ιδιοκτησίας ἦτο ἀκριβῶς ἢ αὐτῇ. Πολλὸ ὀρθῶς περιγράφει ὁ Hertz αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Δεύτερον: οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων εἰς τὴν ἄλλην περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν, τὰ μέλη αὐτὰ θὰ ἠργάζοντο ὡς προλετάριοι εἰς ἄλλο κτήμα, τοῦτο δὲν δημιουργεῖται ὑπὸ τῶν διατάξεων τοῦ Κληρονομικοῦ Δικαίου. Τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἀνελύσαμεν ἤδη εἰς τὴν σελ. 57 καὶ ὅπου ἄλλοῦ μᾶς ἐδόθη εὐκαιρία. Ὡστε οὔτε τοῦτο λέγεται εκπρολεταριοποιήσις. Μένει ἢ περιπτώσις πτωχεύσεως τὴν ὁποίαν ἀναλύσαμεν εἰς τὴν προηγουμένην σελ. καὶ εἰς τὴν σελ. ὅπου μόλις διακρίνεται μὴ πολὺ ἀσήμαντος καὶ ὄχι ἀπὸ ὄργανικους νόμους πιθανότης θετικῆς εκπρολεταριοποιήσεως, ἢ ὁποία παρατηρεῖται ἄλλωστε κατὰ καιροὺς εἰς τὰς στατιστικὰς τῶν ἀστῶν προλεταρίων τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς αὐξάνεται ἢ ἐλαττοῦται διαδοχικῶς. Τὸ μόνον δεῖγμα (ἀ ρ ν η τ ι κ ῆ ς) συγκεντρώσεως εἶνε ἡ διατήρησις τῶν μεγάλων ιδιοκτησιῶν διὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν τοῦ Κληρονομικοῦ δικαίου, δηλ. ἡ μὴ κατάτμησις των. Τοῦτο ὅμως συμβαίνει κυρίως μόνον ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ πρὸ τοῦ πολέμου δὲ καὶ ἐν Ρωσίᾳ (τώρα τὸ ἐναντίον) καὶ οὐδαμοῦ ἄλλοῦ. Ὁ ἴδιος Χέρτς περιγράφει π.χ. τὴν κατάστασιν τῆς ἀγρ. οἰκονομίας εἰς τὸ Τυρόλον ἐνθα οὔτε κἀν εἶνε δυνατὸν νὰ σκεφθῆ κανεὶς περὶ συγκεντρώσεως. Ὁ Μπέρνσταϊν ἀναφέρει μίαν στατιστικὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀγγλίαν, ἣτις ἔχει ὅλως διάφορον σύστημα ἐν τῇ ἀγρ. τῆς Οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον θὰ ἀναλύσωμεν εἰς ἰδιαιτέρον κεφάλαιον, παρατηρεῖται τελευταίως ἀποκέντρωσις—κατάτμησις. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐνθα ἡ Μεγάλῃ Ἐπανάστασις δὲν ἄφησε λίθον ἐπὶ λίθου, εἰς τὰς μεγαλοϊδιοκτησίας τῶν εὐγενῶν, ἀλλὰ κατένειμεν αὐτὺς εἰς ἀπείρους μικροϊδιοκτησίας, προσπαθοῦν τὴν μετὰ τὸ σύστημα τὸ λεγόμενον «τῶν δύο παιδιῶν» (ὡς κληρονόμων) νὰ ἀποσπῶσιν μεγαλύτερον ἀκόμα τεμαχισμόν τῆς γαιοκτησίας. Ἡ ἰδιότης αὐτῆ φύσις τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος εἰς ἐκάστην χώραν ἰδιαιτέρως δίδει τὸ ἐπιχειρήμα εἰς τὸν Χέρτς νὰ μὴ βλέπῃ «ἀγροτικὸν ζήτημα» ἀλλὰ μόνον «ἀγροτικὰ ζητήματα». Φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸ «σύστημα τῶν δύο παιδιῶν» εἶχε διὰ τὴν Γαλλίαν μίαν μεγάλην συνέπειαν εἰς τὴν αὐξησιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ὁποίαν παρατηρεῖται στασιμότης ἀντιθέτως λ.χ. πρὸς τὴν Γερμανίαν.

Μία Στατιστικὴ ἀναφέρει:

Ἔτη	Γαλλία	Γερμανία
1872	36 ἑκατομμύρια	41 ἑκατομμύρια
1891	38 ἑκατομμύρια	50 ἑκατομμύρια
1872—1891	+2 ἑκατομμύρια	+9 ἑκατομμύρια

Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ ὅμως, εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν Βιομηχανίαν καί, ὅταν παρατηρεῖται ἔλλειψις ἀγροτικῶν προλεταρίων, καὶ διὰ τὴν ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν. Ἀνακεφαλαιώνοντες συμπαιραίνομεν.

1) Αἱ μεσαιωνικαὶ διατάξεις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου, καθὼς καὶ ἡ λόγῳ τῆς αὔξησεως τοῦ πληθυσμοῦ παραλλήλως δημιουργουμένη (οἰκονομικῶς καθαρῶς) ἀποδημία ἀγροτῶν ἀνευ γῆς εἰς τὰς πόλεις τότε μόνον θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν ἐκπρολεταρισμὸν τῶν ἀνευ γῆς εἰς τὰς πόλεις ἐγκαθισταμένων ἀγροτῶν, ἐὰν ἔφερε χαρακτηριστικῶς ὁνομαζόμενος δυνάμικόν, ἐὰν δηλ. ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς παλαιᾶς ἐκάστοτε κληρονομουμένης ἰδιοκτησίας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκάστοτε κληρονόμων ἦ ἕξις ἀνεμονομερῶς, χωρὶς νὰ κατανέμεται ἐκάστοτε ἐκ νέου ἡ ἰδιοκτησία. Πράγματι ὅμως τοῦναντίον συμβαίνει. 2) Καὶ ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἡ διὰ τῆς ἀεννάου κατατμήσεως τῆς γαιοκτησίας παρεμπόδισις τοῦ ἐκπρολεταρισμοῦ τῶν νεωτέρων γενεῶν θὰ ἔχη κάποτε ἕνα τέρμα καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου τὰ περιττὰ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεᾶν μέλη τῆς οἰκογενείας θὰ μεταβάλλονται πλέον, ἔλλείπει τῆς δυνατότητος τῆς ἐπ' ἀπειρον κατατμήσεως, εἰς πραγματικοὺς προλεταρίους, οἱ προλεταριοὶ οὗτοι α) θὰ εἶνε ἀστοί, (τῶν πόλεων), διότι εἰς τὴν ἀγροτικὴν μικροῖδιοκτησίαν δὲν χρειάζονται, καὶ β) ὅσονδήποτε καὶ ἂν αὔξησούν τὸ προλεταριάτον τῶν πόλεων δὲν θίγουν μὲ τοῦτο τὸ καθεστῶς τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἐν τῇ ὑπαίθρῳ ἀγροτικὸς πληθυσμὸς διακατέχων τὴν γῆν.

Τὸ Κολληγικὸν σύστημα.

Ἄπασαι αἱ στατιστικαὶ τὰς ὁποίας λαμβάνουν ὑπ' ὄψει οἱ Κάουτσκυ Μπέρσταϊν, Χέρτς, Δαυίδ, Βόλτμαν, ὁ τελευταῖος εἰς τὸ Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 2 ἔκδοσις, σελ. 348) συμφωνοῦν εἰς ἕνα σημεῖον: ὅτι ἡ ἀγροτικὴ μικροῖδιοκτησία (2 - 5 καὶ 5 - 10 ἑκτάρια

διὰ τὴν Μεσαιὼν καὶ Λυτικὴν Εὐρώπην) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγαλο-ἰδιοκτησίαν (ἄνω τῶν 100 ἑκταρίων) ἠῤῥξανε πρὸ τοῦ πολέμου διαρκῶς, εἰς τὰς περισσοτέρας πολιτισμένας χώρας. Μόνην ἑξαιρέσιν κάμουν αἱ ἐπαρχαίαι ἢ αἱ χῶραι (Ἀγγλία) εἰς τὰς ὁποίας κυριαρχεῖ τὸ κολληγικὸν σύστημα. Εἰς κάθε σύστημα παραγωγῆς ὑπάρχουν καθὼς εἶπομεν ἐν ἀρχῇ, δύο βασικά ζητήματα, τὸ ζήτημα τῆς παραγωγικότητος καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἐπικερδοῦς τῆς ἐπιχειρήσεως, τὰ ὅποια πολλάκις δὲν βαδίζουσι παραλλήλως. Ἀνεφέραμεν περιπτώσεις εἰς τὰς ὁποίας βαδίζουσι ἀντιστρόφως ἀναλόγως. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν, εἶπομεν, συμφέρει εἰς τὸν γαιοκτήμονα νὰ παράγῃ ὀλιγώτερον διὰ ν' ἀνέλθῃ ἡ τιμὴ τῶν προϊόντων του. Ἡ ἀρχὴ τῆς παραγωγικότητος λοιπὸν συγκρούεται μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπικερδοῦς· παραγωγικότητος δὲν σημαίνει κέρδος περισσότερον.

Μία ἄλλη περίπτωσις παρουσιάζεται τώρα προκειμένου περὶ τοῦ κολληγικοῦ συστήματος.

Τὰ κολληγικὰ συστήματα διαιροῦνται, ἀναλόγως τοῦ μεριδίου τοῦ κολλήγου καὶ ἀναλόγως τῆς προθεσμίας ἐντὸς τῆς ὁποίας ὁ κολλήγος ἀναλαμβάνει τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματος. Ἀμφότερα περιλαμβάνονται εἰς τὸ συμβόλαιον, τὸ ὁποῖον συνάπτει ὁ γαιοκτήμων καὶ ὁ κολλήγος, ὑποχρεωμένου τοῦ δευτέρου νὰ καταβάλλῃ τὰ κινητὰ μέσα παραγωγῆς καὶ ὠρισμένον μέρος τοῦ εἰσοδήματος εἰς τὸν γαιοκτήμονα δηλ. «ἀπόλυτον» ἔγγειον πρόσσοδον καὶ τὴν διαφορητικὴν τοιαύτην ἢ ὁποία ἔχει ὡς μίνιμουμ τὸ ὄριον γαλῆς ζωῆς τοῦ γαιοκτήμονος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ ἐργάζεται αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένεια του. Ὁ κολλήγος μπορεῖ, ἂν τὸν συμφέρει νὰ κάμῃ (δι' ἐξόδων του) καὶ μερικὰς ἀναγκαίας μεταρρυθμίσεις αἵτινες δὲν ἀνήκουν πλέον εἰς τὰ «κινητὰ μέσα παραγωγῆς» τὰ ὁποία εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ καταβάλλῃ (εἰς αὐτὰ περιλαμβάνονται καὶ οἱ ἐργάται) ἀλλὰ μένουσι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ ἀνήκουν εἰς αὐτό, π.χ. ἡ κατασκευὴ μιᾶς ὁδοῦ, ἡ ἀποξήρανσις ἐνὸς ἔλους κτλ. πράγματα ἀπὸ τὰ ὁποία κερδίζει καὶ ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὅμως ὁ κολλήγος θὰ σκεφθῇ ἐπὶ πόσον ἀκόμη χρονικὸν διάστημα θὰ καλλιεργήσῃ τὸ κτῆμα, καὶ ἂν ἀποκομίσῃ τὸ κέρδος ποῦ ἐπιδιώκει ἐντὸς τοῦ χρονικοῦ αὐτοῦ διαστήματος καὶ δὲν ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε ἐγκαταλείπων τὰς μεταρρυθμίσεις του εἰς τὸν γαιοκτήμονα, ὁ ὁποῖος τὰς κερφαλαιοποιεῖ δηλ. αὐξάνει τὴν διαφορικὴν ἔγγειον πρόσσοδον διὰ τὸν νέον κολλήγον. Ὁ γαιοκτήμων ἐκτὸς τούτου δύναται ν' αὐξήσῃ τὴν διαφορικὴν ἔγγειον πρόσσοδον κατ' διὰ τὸν κολλήγον ποῦ ἔκαμε αὐτὰς τὰς μεταρρυθμίσεις, ἰσχυριζόμενος ὅτι τὸ κτῆμα του «εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ τὰς ὑποστήῃ!» Ἄν δὲ ἀνακαλύψῃ ὁ κολλήγος καὶ μίαν πηγὴν ἰαματικῶν π.χ. ἢ ἄλλο τι ἐπικερδές, ἀμέσως ὁ γαιοκτήμων δύναται νὰ ὑψώσῃ τὴν διαφορικὴν ἔγγειον πρόσσοδον ἐπὶ τῆς διαφορᾶς! Δύναται ἀκόμη ἀναλόγως ὁ γαιοκτήμων νὰ κάμῃ τὸν συνδυασμὸν νὰ συνάπτῃ βραχυπροθέσμους συμφωνίας μὲ κολλήγους, νὰ τοὺς ἀφίνη νὰ κάμουν μεταρρυθμίσεις ποῦ αὐξάνουν τὴν παραγωγικότητα καὶ συνεπῶς καὶ

τὸ ἐπικερδές τοῦ γ α ι ο κ τ ή μ ο ν ο ς εἰς τὴν διαφορικὴν πρόσδοον ἔπειτα δὲ ἀποχωροῦντων τῶν τελευταίων τούτων κεφαλαιοποιεῖ αὐτάς. Ὁ Μάρξ ἀναφέρει κατόχους γαιῶν ἢ οἰκοπέδων ποὺ ἐδιπλασίασαν ἢ ἐπολλαπλασίασαν τὴν ἀξίαν τοῦ κτήματός των δηλ. τὴν ἔγγειον πρόσδοον καὶ μάλιστα τὴν ἀ π ό λ υ τ ο ν, φυσικὰ ὄχι τὴν διαφορικὴν. Ὅ, τι κερδίζει ὁ γαιοκτῆμων ἀπὸ τὸν κολλῆγον ποὺ ἀνεκάλυψε καὶ δι' ἐξόδων του ἐπεξεργάσθη τὴν ἱαματικὴν πηγὴν ὡς διαφορικὴν πρόσδοον (ἐπειδὴ ἡ ἀπόλυτος ἔχει καταγραφῆ ἤδη εἰς τὸ συμβολαίον καὶ δὲν δύναται νὰ μεταβληθῆ) λογίζεται ἅμα τῇ ἀντικαταστάσει τοῦ παλαιοῦ κολλήγου καὶ τῇ συνάψει νέου συμβολαίου ὡς ἀπόλυτος, ἔχουσα τοῦτο τὸ πλεονέκτημα διὰ τὸν γαιοκτῆμονα, ὅτι πληρώνεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ συμβολαίου καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς ἡμέρας ποὺ ἤρχισε νὰ πληρῶνῃ ὁ προηγούμενος κολλῆγος δηλ. ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἀνακαλύψεως τῆς πηγῆς. Ἐὰν ὁ προηγούμενος κολλῆγος εἶχε συμφωνίαν ἢ ἐτῶν καὶ ἀνεκάλυψε τὴν πηγὴν εἰς 3ον ἔτος, ἐπλήρωσεν ἀπὸ τὸ 3ον ἔτος δ ι α φ ο ρ ι κ ῆ ν πρόσδοον, ὁ νέος ὅμως ἐπειδὴ τὴν εὕρισκε ἤδη κεφαλαιοποιημένην πληρώνει ἀπὸ τὸ 1ον ἔτος ἀ π ό λ υ τ ο ν πρόσδοον. «Ἰδιοκτῆται οἰκοπέδων τῆς πόλεως «ἐπέτρεψαν» εἰς ἐπιχειρηματίας οἰκιῶν νὰ κτίσουν ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων των, καὶ μετὰ πάροδον μερικῶν ἐτῶν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν οἰκιῶν εἶχον πληρώσει πολλαπλασίαν τῆς ὀφειλομένης πρόσδοον συμφῶνως πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν οἰκιῶν δηλ. τὸ οἰκόπεδον μετὰ τῆς οἰκίας ἀνῆκεν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην τοῦ οἰκοπέδου!» (Karl Marx, Das Kapital. τόμ. 3, I).

Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους λοιπὸν ὁ κολλῆγος εἶναι πιθανὸν νὰ διστάσῃ νὰ προβῆ εἰς μεταρρυθμίσεις, ὁ δὲ γαιοκτῆμων δὲν χάνει παρὰ εἰς περίπτωσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κολλῆγος πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ γαιοκτῆμονος, ἀνακαλύπτοντος διαρκῶς διαφορικὴν ἔγγειον πρόσδοον ἢ ἐπειδὴ εἶνε αὐτοευχαριστημένος μὲ ἓνα μικρὸν εἰσόδημα θὰ περιορισθῆ εἰς τὸ ἐλάχιστον τῆς παραγωγικότητος. Εἰς τοῦτο ἤδη στηρίζονται οἱ θεωρητικοὶ τῆς μικροῖδιοκτησίας διὰ νὰ τὴν ὑποστηρίξουν ἕναντι τοῦ κολληγικοῦ συστήματος. Τὸ κολληγικὸν σύστημα ὅμως, πρὸ παντός τὸ στηριζόμενον ἐπὶ μικρᾶς προθεσμίας, προφυλάσσει τὸν γαιοκτῆμονα ἀπολύτως ἀπὸ χρέωσιν καὶ ὑποθήκην, διότι τὸ κινητὸν κεφάλαιον καταβάλλει ὁ κολλῆγος, ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ καθ' ἣν ὁ κολλῆγος θὰ ἦτο οἰκονομικῶς ἀδύνατος θὰ παρητεῖτο ἢ θὰ ἐφευγε δυνάμει λήξεως τῆς συμβάσεως, καθ' ὃ δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ συνάψῃ δάνειον ἐπὶ ὑποθήκῃ ἐπὶ ξένου κτήματος. Ταυτοχρόνως προφυλάσsetαι καὶ ὁ κολλῆγος ἀπὸ χρέωσιν, ὑποθήκην καὶ πτώχευσιν, τὰς ὁποίας συνεπάγεται κατὰ πιθανότητα τὸ σύστημα τῆς μικροῖδιοκτησίας. Μίαν ἄλλην βλάβην δύναται νὰ ὑποστῆ ὁ γαιοκτῆμων εἰς ὄφελος τοῦ κολλήγου δηλ. μίαν ὑπερκεντατικὴν καλλιέργειαν ἐκ μέρους τοῦ κολλήγου ἐπιδιώκοντος ἐντὸς τῆς ὠρισμένης προθεσμίας νὰ παραγάγῃ καὶ νὰ κερδίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, πράγμα τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν διὰ μιᾶς ἀρπαγὴν τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν τῆς Γῆς, αἰτινες ἦσαν προσωρισμέναι πρὸς καλλιέργειαν μεγαλυτέρου χρονικοῦ διαστήματος. Εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου καὶ τῆς διαφορικῆς προσόδου ὠρισμέ

νης ἐκ τῶν προτέρων, δὲν δύναται ὁ γαιοκτήμων νὰ τὸ ἀποτρέψῃ, καθ' ὅτι ὁ κολλῆγος μὲ μίαν τοιοῦτου ἴδους καλλιέργειαν δὲν πληρώνει οὔτε ἀπόλυτον οὔτε διαφορικὴν πρόσοδον ἐπὶ πλεόν. Ἀποσοβεῖται ὅμως εἰς τὸ σύστημα τὸ κυριαρχοῦν ἐν Γαλλίᾳ, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ κολλῆγος πληρώνει σταθερῶς τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου ἐκίαστοτε εἰσοδήματος εἰς τὸν γαιοκτήμονα. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἔχει νὰ ὀφελῆθῃ τόσον ὁ κολλῆγος ὅσον καὶ ὁ γαιοκτήμων.

Δὲν θὰ ἦτο περιττὸν νὰ ἀναφερθῇ ὡς πρακτικὸν παράδειγμα ἱστορικῶν προϋποθέσεων καὶ περαιτέρω ἐξελίξεως τοῦ κολληγικοῦ συστήματος τὴν Ἀγγλίαν. Ἐν Ἀγγλίᾳ, ὅπως καὶ εἰς κάθε ἄλλην χώραν τῆς Κεντρῴως Εὐρώπης, μολονότι ἡ Ἀγγλία εἶνε νῆσος ἀπομονωμένη καὶ τοῦτο παίζει μεγάλον ρόλον, ἦτο ἀρχικῶς διοικοῦσα τάξις οἱ εὐγενεῖς (torries) καὶ ἐκυριάρχει τὸ σύστημα τῆς δουλοπαροικίας. Ἐν τούτοις ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀγροτ. οικονομίας ἐκεῖ ὑπῆρξε ὡς εἶνε εὐνόητον ὡς ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ κολληγικοῦ συστήματος ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της ὡς νήσου καὶ δεύτερον ὡς χώρας χωρὶς «ἀγροτικὴν βᾶσιν» ἄλλη. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ ἡ ταχεῖα δημιουργία μιᾶς νέας τάξεως, προτύπου καπιταλιστικῆς τάξεως, τῶν wigts, δημιουργηθείσης ἐπίσης ἕνεκα τῆς ἀπομονωμένης θέσεως τῆς χώρας ὡς νήσου καὶ ἰκανῆς νὰ ἐξαπλώσῃ τὰ κεφάλαιά της ἐν τῇ ἀγροτικῇ οικονομίᾳ. Μεταξὺ τῆς τάξεως ταύτης καὶ τῆς τάξεως τῆς παλαιᾶς ἀριστοκρατίας ἤρχισεν ἤδη ἕνας ἀγὼν περὶ τὴν ἔγγειον πρόσοδον ἀγῶν τὸν ὅποιον εὐρίσκει κανεὶς εἰς τὸν Ricardo, κλασσικὸν ἀντιπρόσωπον τῶν wigts μετὰ τὸν Adam Smith, καὶ ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ τὸ ἀγγλικὸν «ἀγροτικὸν ζήτημα». Ὁ ἀστὸς κεφαλαιούχος, ἐπιθυμῶν νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ κεφάλαιά του εἰς μίαν ἐπικερδῆ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐπιχείρησιν, δηλ. εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς τοῦ γαιοκτήμονος δι' ἴδιον ὄφελος πληρῶνων εἰς τὸν γαιοκτήμονα τὴν ἔγγειον πρόσοδον εἴπεν εἰς αὐτὴν σοβαρὸν ἀντίπαλον καὶ τοῦτο διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:

α') ὡς κεφαλαιούχος τῆς γῆς καὶ β') ὡς βιομηχανικὸς κεφαλαιούχος. Διὰ ποῖον λόγον ὡς κεφαλαιούχος τῆς γῆς εἶναι φανερόν. Ἡ σχέσις ἔγγειος πρόσοδος-ἐπιχειρηματικὸν κέρδος-ἐργατικὸς μισθὸς μεταβάλλεται ἀντιστοίχως ἀναλόγως πρὸς τὸν ἕνα ἐκ τῶν τριῶν παραγόντων μετὰ βάλλομενον π.χ.

I. Μὲ σταθεροὺς παράγοντας	
ἔγγειος πρόσοδος	= 10
κέρδος τοῦ ἐπιχειρηματίου	= 20
ἐργατικὸς μισθὸς	= 5
Ἔθροισμα:	35

II. Μὲ μεταβλητοὺς παράγοντας	
Ἐὰν ὅμως: ἔγγ. πρόσοδος	= 15 — (+ 5)
τότε: κέρδος ἐπιχειρηματίου	= 15 (— 5) 1η περίπτωσις
καὶ: ἐργατικὸς μισθὸς	= 5 (5)
Ἔθροισμα	35

Ἡ ἐὰν: ἔγγειος πρόσοδος	= 15—(+5)
καὶ : ἐργατικὸς μισθὸς	= 10—(+5) 2α περίπτωσηίς
τότε: κέρδος ἐπιχειρηματίου	= 10—(—10)
Ἄθροισμα	35

Ὅ,τι κερδίζει δηλ. ἡ ἔγγειος πρόσοδος καὶ ὁ μισθὸς τῶν ἐργατῶν, χάνει ὁ ἐπιχειρηματίας (κεφαλαιοῦχος τῆς γῆς). Τὰ αἷτια τῆς ζημίας τοῦ κεφαλαιούχου τῆς γῆς εἰς τὴν 2 α ν περίπτωσηίς, συνταυτίζονται ἤδη μὲ τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ βιομηχανικός κεφαλαιοῦχος τῆς πόλεως ἔχει (I) συμφέρον εἰς τὴν κατάργησιν ἢ εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς ἔγγειου πρόσοδου τὴν ὁποίαν κερδίζει ἄνευ προσωπικῆς ἐργασίας ὁ γαιοκτήμων. Εἶνε δὲ τὰ ἑξῆς :

Ἡ Κοινωνία, (κατὰ τὸ σχῆμα τῆς καπιταλιστικῆς Κοινωνίας), ἀποτελεῖται (ἀμέσως ἢ ἐμμέσως) ἀπὸ τρεῖς παραγωγικὰς τάξεις: Γαιοκτήμονας καπιταλιστὰς καὶ ἐργάτας: Οἱ γαιοκτήμονες ἀποτελοῦν ἐκ τῆς ἔγγειου πρόσοδου (ἐφ' ὅσον δὲν ἐξμεταλλεύονται δι' ἰδίων κεφαλαίων τὸ ἔδαφος των) οἱ καπιταλιστὰι ἐκ τοῦ κέρδους καὶ οἱ ἐργάται ἐκ τοῦ μισθοῦ. Τὸν μισθὸν λαμβάνει ὁ ἐργάτης διότι πωλεῖ τὴν ἐργατικὴν του δύναμιν. Διὰ τὴν ἀναπαράγῃ τὴν ἐργατικὴν του δύναμιν πρέπει ὁ ἐργάτης νὰ καταναλώσῃ ἀνάλογον ποσότητα εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Αὐτὰ τὰ εἶδη ἔχουν μίαν ἀξίαν. Ἡ ἀξία των κανονίζεται ἀπὸ τὸ ποσὸν τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως ποῦ καταναλώθη πρὸς κατασκευὴν των. Ἐπομένως ἀνέρχεται ὅσον περισσοτέρα ἐργατικὴ δύναμις καταναλίσκεται πρὸς κατασκευὴν των. Ἐὰν ἐν ὅς εἶδους, ἐπομένως, (τῆς ἐργατικῆς δυνάμεως) ἀνέλθῃ ἡ τιμὴ χωρὶς τὴν ἀνέλθῃ ἡ ποσότης τῆς ἐργ. δυνάμεως ποῦ καταναλώθη πρὸς κατασκευὴν των, τότε τὸ οἰκονομικὸν αὐτὸ φαινόμενον ἀποτελεῖ ἐν τῷ καπιταλιστικῷ συστήματι μίαν ἀντίφασιν ἀπαράδεκτον. Ἡ ἀντίφασις ἔγγεται εἰς τὸ ἑξῆς :

Ὅσον προοδεύει ἡ Βιομηχανία, καὶ ἀξιάναται ὁ πληθυσμὸς εἰς τὰς πόλεις τόσον ἀξιάνει ἢ ζήτησις δημητριακῶν. Ὅσον ἀξιάνει ἢ ζήτησις τόσον αἱ τιμαὶ τους ἀνέρχονται. Ὁ ἐργάτης ἐπομένως ζητεῖ καὶ λαμβάνει μεγαλύτερον μισθόν. Τοῦτο βλάπτει τὸ κέρδος τοῦ κεφαλαιούχου (διότι ἐξ αὐτοῦ ἀφαιρεῖται τὸ ποσὸν τὸ διατιθέμενον πρὸς ὕψωσιν τοῦ μισθοῦ) καὶ τὴν ἐπισσώρευσιν τοῦ κεφαλαίου, ἐπομένως πλήττει τὸ κεφάλαιον θανασίμως ἐνῶ οἱ γαιοκτήμονες πλουτίζουσιν. Ὁ ἐργάτης λαμβάνει μεγαλύτερον μισθὸν ὄχι διότι ἐργάζεται περισσότερον ἀλλὰ διότι τὰ δημητριακὰ εἶνε ἀκριβώτερα. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ κεφαλαίου μεταναστεύει συνεπῶς ὥς ἔχει καὶ εἰσάγεται εἰς τὰ θυλάκια τῶν γαιοκτημόνων. Ἐὰν ὁ μισθὸς ἠῤῥῆσαν ἔνεκα τῆς περισσοτέρας ἐργασίας τῶν ἐργατῶν, τότε θὰ ἐκόσπιζαν καὶ τὰ βιομηχανήματα ποῦ κατασκευάζονται ἐπὶ τοιούτους ὕφους περισσότερον, δηλ. ὁ ἐργοστασιάρχης θὰ ἠῤῥῆσαν τὰς τιμὰς τῶν προϊόντων των καὶ θὰ ἐπέφερον ἰσοζύγιον ἢ θὰ παρήγαγε περισσότερα ἐμπορεύματα, καὶ θὰ ἠῤῥῆσαν τὸ

αέρδος αναλόγως. Τώρα όμως αδυνατεί να πράξει τοῦτο διότι ὅλα τὰ ἐμπορεύματα ἔχουν μίαν ὠρισμένην ἀξίαν ποῦ κανονίζεται, ὡς εἶπομεν, κατὰ τὸν Νόμον τοῦ Ricardo, ἀπὸ τὴν πρὸς κατασκευὴν τῶν καταναλωθεῖσαν ἐργ. δύναμιν οὐχὶ δὲ ἀπὸ τὴν τιμὴν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως τῶν δημητηρικῶν. Ἡ τιμὴ κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν κυμαίνεται πάντοτε ὑπὲρ καὶ ὑπὸ τὴν ἀξίαν, καὶ ἡ διακύμανσις αὐτῆ (ἡ τιμὴ) κανονίζεται ἀπὸ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ὄχι ἡ ἀξία. Ἐὰν ἐπομένως ὁ ἐργοστασιάρχης αὐξήσει τὴν τιμὴν τῶν ἐμπορευμάτων του ὄχι μόνον ὑπὲρ τὴν ἀξίαν τῶν (δυνάμει τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τῶν ἐμπορευμάτων αὐτῶν) ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὴν τιμὴν τῶν, δηλ. κάμη ὑπερτίμησιν, (δυνάμει τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως τῶν δημητηρικῶν, δηλ. ἐπιμῆς ἐντελῶς ἄλλης βάσεως) διὰ νὰ καλύψῃ τὸ ἔλλειμμα τὸ δημιουργηθὲν εἰς τὸ κινήτῳ του κεφάλαιον συνεπεία τῆς πληρωμῆς μεγαλυτέρων μισθῶν μὴ καλυπτομένων ὑπὸ ἀντιστοίχου ὑπερεργασίας ἐὰν λοιπὸν κάμη τοιαύτην ὑπερτίμησιν θὰ δημιουργηθῆ ἀπλούστατα ὑποκαταναλωσις εἰς τὰ προϊόντα του ὡς μὴ ἀνήκοντα εἰς τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης καὶ δὲν θὰ καλύψῃ πιθανῶς τὸ ἔλλειμμα, ἂν καὶ ἡ ζωὴ θὰ γίνῃ ἀκριβωτέρα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὑπὸ τῆς τιμῆς τῶν δημητριακῶν ἐμμέσως ὑπαγορευομένου τιμαρίθμου. Ἄφ' ἑτέρου τὸ ἔλλειμμα δὲν δύναται νὰ καλυφθῆ δι' ἐλαττώσεως τοῦ μισθοῦ τῶν ἐργατῶν, καθότι οὗτος εὐρίσκειται ἤδη—δηλ. πάντοτε—εἰς τὸ μίνιμουμ, δηλ. εἶνε τόσος, ὅσος ἀκριβῶς ἐνσωματοῦται εἰς τὴν ἀξίαν τῶν ἐμπορευμάτων.

Ἀντιθέτως ἐὰν οἱ γαιοκτήμονες εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν τῶν βιομηχανικῶν κεφαλαιούχων καὶ ἔνεκα τῆς ἀκριβείας τῶν βιομηχ. εἰδῶν ἀνέβαζαν τὴν τιμὴν τῶν δημητριακῶν (ὅπως ἔκαμαν οἱ χωρικοὶ ἐν τῇ σοβιετικῇ Ρωσίᾳ) κάλλιστα θὰ ἐκάλυπτον τὸ ἔλλειμμά των καὶ αὐτὴν τὴν φερόαν θὰ ἐδημιουργεῖτο ὀλοκληρωτικὴ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς, διότι οὐδεὶς δύναται νὰ στερηθῆ τῶν εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Ὡστε ἐν πάσει περιπτώσει τὸ μονοπώλιον τῆς γῆς (ἐκεῖ στηρίζονται ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα, δηλ. ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν αὐτοῦ νόμων) ἀποβαίνει πάντοτε καὶ κατὰ κανόνα ὀλέθριον δὲ μὲν διὰ τὸ Κεφάλαιον δὲ δὲ δι' ἅπαντα τὸν πληθυσμὸν.

Ἡ Ἀξία τῶν δημητριακῶν δὲν κανονίζεται ἀπὸ τὴν ἐργατικὴν δύναμιν ποῦ κατηναλώθη πρὸς παραγωγὴν τῶν ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἔγγειον πρόσοδον καὶ ἡ τιμὴ τῶν ἐπομένως δὲν «κυμαίνεται ὑπὲρ καὶ ὑπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ εἶδους αὐτοῦ, κανονιζομένη ἀπὸ τὸν νόμον τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως» ἀλλ' ἔχει ἐκ τῶν προτέρων τὸ πλεονέκτημα νὰ πραγματοποιηθῆται.

Ἀνακεφαλαιώνοντες συμπεραίνομεν:

1ον. Τὸ κολλητικὸν σύστημα γενικῶς περιέχει ἐνδελεχῶς τὴν ἰδιότητα τῆς (ἀρνητικῆς) συγκεντρώσεως δηλ. τοῦ μὴ τεμαχισμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας.

2ον. Ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν αὐτὴν καὶ μίαν ἄλλην, ὅτι τὴν καλλιέργειαν τοῦ κτήματος ἀναλαμβάνει κολλῆγος ἢ κεφαλαιούχος καὶ ὄχι ὁ ἴδιος ὁ γαιοκτῆμων, εἶνε δὲ δυνατός ὁ συναγωνισμὸς μεταξὺ τῶν διαφόρων κολλήγων ἢ κεφαλαιούχων ποῦ διατίθενται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν, χωρὶς τοῦτο νὰ ἔχη καμμίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἰ δ ι ο κ τ η σ ί α ς (π. χ. χρεοκοπία τοῦ γαιοκτήμονος, πώλησις εἰς διαφόρους κατὰ διανομὴν) ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις λοιπὸν αὐτὰς εἶνε δυνατὴ καὶ φυσικὴ ἢ ἐφαρμογὴ μεγάλου τρόπου παραγωγῆς καὶ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος, διότι ἔνεκα τοῦ συναγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν κολλήγων καὶ κεφαλαιούχων μένουν οἱ οἰκονομικῶς ἰσχυρότεροι.

3ον. Τὸ κολλητικὸν σύστημα οὐδεμίαν ἐπὶ τῆς «συγκεντρώσεως» δύναται νὰ ἔχη διεθνῶς ἐπιρροὴν, διότι ἡ ἔκτασίς του εἶνε περιορισμένη εἰς οὐδεμίαν δὲ χώραν δύναται ν' ἀντισταθῇ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν ἀγροτῶν πρὸς τεμαχισμὸν τῶν μεγάλων γαιοκτησιῶν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς αὐξοῦσης προόδου τῆς βιομηχανίας, ἐκμεταλλεύσεως νέων πηγῶν ἢ βιομηχανημάτων (πολλὰ τῶν ὁποίων χρησιμεύουν ὡς «ἀντικαταστάσεις» (subrogate) τῶν πραγματικῶν οἶον «μαργαρίνη» ἀντὶ βουτύρου, ἢ τεχνικὴ μέταξα κλπ. ὀφείλεται δὲ ἀκριβῶς εἰς τὴν μεταπολεμικὴν ἔνδειαν), διὰ τινος ἐντονωτέρας καὶ ἐκτατικωτέρας ἀποικιακῆς ἐκμεταλλεύσεως, προσέτι δὲ καὶ ἐξ εἰδικῶν μεταπολεμικῶν λόγων (οἶον ἡ γενικὴ κρίσις τῆς ἀγροτικῆς οἰκονομίας, κρίσις ὑποπαραγωγῆς καὶ ὑπερπαραγωγῆς) ἢ κατάργησις, ἢ ἡ πιθανότης καταργήσεως τῶν προστατευτικῶν δασμῶν τῆς γεωργίας, κλπ. ὅλοι αὐτοὶ οἱ πρωτεύοντες λόγοι ἀπωθοῦν τὸ κεφάλαιον ἀπὸ τῆς καπιταλιστικῆς κολλητικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ ὠθοῦν αὐτὸ πρὸς τὰς βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἀδιαφορία ὁμως τοῦ ἀστικοῦ κεφαλαίου, συντείνοντος πρωτευόντως καὶ τοῦ πρώτου λόγου, τῶν ὁλονὲν ἐντονωτέρων ἀπαιτήσεων τῶν χωρικῶν ὄλου τοῦ κόσμου, πρὸς ἀπόκτησιν γῆς διὰ τοῦ μόνου δυνατοῦ, ἐν τῷ ἀστικῷ συστήματι τρόπου, τοῦ τεμαχισμοῦ τῶν μεγάλων γαιοκτησιῶν, συντείνει εἰς τὴν ἀφάνειαν καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας νήσου τῶν ἐλπιδῶν τῆς «συγκεντρώσεως» ἐν τῇ Ἀγροτικῇ Οἰκονομίᾳ.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΡ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1. ΕΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ.

Ἡ μεταπολεμικὴ ἀγροτικὴ οἰκονομία, κυρίως αἰτία τοῦ πολιτικοῦ παράγοντος (ἐπέμβασις τοῦ Κράτους) δεικνύει γενικῶς ἄγριον τεμαχισμὸν εἰς τὴν προπολεμικὴν ἰδιοκτησίαν. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς πλείστας χώρας τῆς Κεντρῆς καὶ δὴ ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς ἀχανοῦς Ρωσσίας τῶν τεραστίων ἰδιοκτησιῶν μὴ ἐξαιρουμένης. Τὸ σημεῖον τοῦ τεμαχισμοῦ τῆς προπολεμικῆς ἰδιοκτησίας, ὑπῆρξε τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν δύο ἀντιθέτων συστη-

μάτων : τοῦ ἀστικοῦ καὶ τοῦ κομμουνιστικοῦ. Ἡ τάσις τοῦ ἀστικοῦ συστήματος ἐκδηλωθεῖσα διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Δημοκρατίας ἐν Γερμανίᾳ, καὶ διὰ τῆς δημιουργίας ἀνεξαρτήτων «ἐθνικῶν» κρατιδίων διὰ τῆς διαλύσεως τῆς παλαιᾶς αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας, ἡ τάσις αὕτη, πρὸς κατάλυσιν τῆς φεουδαρχικῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας καὶ διανομὴν τῆς εἰς τοὺς χωρικοὺς ἐνίκησε καὶ ἐφημέσθη καὶ δὴ ἔξω παντὸς «καθαρῶς οἰκονομικοῦ» μέσου, ἀποκλειστικῶς διὰ τοῦ πολιτικοῦ, (politisches Mittel) ὡς ὀνομάζει ὁ Oppenheimer τὸ κράτος. Τοῦτο ἦτο φυσικόν. Εἰς τὸν τεμαχισμόν μάλιστα τῆς ἀγο. ἰδιοκτησίας τῶν νεοσυστάτων αὐτῶν κρατιδίων ἔπαιξε μέγαν ρόλον καὶ ὁ ἐθνικιστικὸς παράγων, καθότι τὸ πλεῖστον τῆς ἀγο. ἰδιοκτησίας ἐκεῖ ἀνῆκε εἰς γερμανοαυστριακοὺς βαρῶνους, οἱ ὅποιοι ἀπὸ παλαιῶν ἐτῶν ἐκτοπίσαντες τοὺς ἐντοπίους εὐγενεῖς—π.χ. εἰς τὴν Τσεχίαν βαλτικῆς χώρας—ἰδιοποιήθησαν τὴν γῆν. Τὸ κομμουνιστικὸν σύστημα ἀφ' ἑτέρου οὐδεμίαν πρόθεσιν εἶχε νὰ τεμαχίσῃ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας τῶν Ρώσων εὐγενῶν, αἵτινες κατησχέθησαν κατ' ἀρχάς ὑπὸ τοῦ κράτους, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία δὲν ἀποτελεῖ «τ ἄ σ ι ν».

Ἡ τ ἄ σ ι ς ἀπεναντίας ἐπηρεαζέται καὶ ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας, διότι εἶνε ἀντικειμενική. Καὶ ἡ τ ἄ σ ι ς εἰς τὴν ἀγροτικὴν οἰκονομίαν τῆς Ρωσσίας ὅπως καὶ κάθε χώρας φεουδαρχικῶς εἶνε πρὸς τὸν τεμαχισμόν (ἀστικὸν σύστημα) καὶ ὄχι πρὸς τὴν κρατοποίησιν ἢ κοινωνικοποίησιν (σοσιαλισμὸς καὶ κομμουνισμὸς) ἢ ὅποια, ὀφείλει νὰ ἔλθῃ κατὰ πρῶτον διὰ «καθαρῶς» οἰκονομικῶν μέσων καὶ μετὰ τὸ ἀστικὸν σύστημα. Εἰς τοῦτο ὁ Κάουτσκι εἰς τὰς πολεμικάς του κατὰ τῶν μπολσεβίκων εἶδε τὴν ἐκ τῶν προτέρων ἀποτυχίαν τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος ἐν Ρωσίᾳ.

Οὕτως ἐνίκησε ἡ «φυσική» τάσις ἐν Ρωσίᾳ ἢ τὰς πρὸς τὸν τεμαχισμόν, ἐνῶ π. χ. ἐν Οὐγγαρίᾳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Δικτατορίας τοῦ Προλεταριάτου, ὅτε ὁ Μπέλα Κούν δὲν ἔκαμε τὰς ἰδίας παραχωρήσεις εἰς τοὺς ἀγρότας, τὸ κομμουνιστικὸν καθεστὸς ἔπεσε, ὅπως παρεδέχθη καὶ τὸ βον Συνέδριον τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνοῦς ἐν τῇ σχετικῇ συζητήσει.

Ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν μεταπολεμικὴν κατάστασιν τῆς ἀγο. οἰκονομίας ἐν Γερμανίᾳ, ὀφειλομένην κυρίως εἰς τὸ εἰδικὸν γεγονός τοῦ ἔξευτελισμοῦ τοῦ Μάρκου, διότι, ῥιζικὴ νέα κατανομή δὲν ἔλαβε σχεδὸν χώραν εἰς μίαν χώραν τῆς μικρογαιοκτησίας ὅπως ἡ Γερμανία. Ἐξαιρέσει τῆς μηδαμνῆς διανομῆς μερικῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν.

Ὁ Χέλφεριχ καὶ αἱ στατιστικαὶ διὰ τὴν συνδρομὴν τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης ὑπελόγησαν τὴν ἀξίαν τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν ἐν Γερμανίᾳ εἰς 40 δισεκατομμύρια μάρκα χρυσᾶ. Ἡ ἔγγειος πρόσοδος τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν ἠῦξανε ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν προστατευτικῶν δασμῶν ἐπὶ τῶν δημητριακῶν ἐπομένως καὶ ἡ τιμὴ τῶν κτημάτων, μὲ τὴν ὁποίαν ὅμως ἠῦξανον τὰ ἐξ ὑποθηκῶν χρεῖα ἀποτελοῦντα κατὰ μέσον ἔρον 400)ο τοῦ ὄλου

ἀγροτικοῦ κεφαλαίου δηλ. ἓνα ποσὸν οπουδαῖον. Ἡ ζωὴ τῶν χωρικῶν ἦτο μολίς ὑποφερτὴ, ἢ δὲ ἀπελευθέρωσις τῶν εἶχε δημιουργήσῃ περίπου 8 ἑκατομμύρια ἀγροτικοῦ προλεταριάτου, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἀποκατάστασιν ἀντέδρα ἡ ὁμάς τῶν μεγαλογαιοκτημόνων, τῶν ὁποίων αἱ γαιοκτησίαι ἦσαν τεράστιαι εἰς ὄγκον. Ἀναφέρομεν τὰς μεγαλυτέρας :

Τὸ Πρωσσικὸν Στέμμα	150.000 ἑκτάρια (1)
Ὁ Μέγας Δοῦξ Adolf Friedrich von Mecklenburg—Sterlitz	90.000 »
Ὁ Πρίγκηψ Pless	51.000 »
Ὁ Πρίγκηψ Christian Kraft zu Hohenlohe—Dehringen. Δοῦξ von Ujest	43.000 »
Ὁ Πρίγκηψ von Ratibor	33.000 »
Ὁ Κόμης Tiele—Winkler	26.000 »
Ὁ Βασιλεὺς τῆς Σαξωνίας	23.000 »
Ὁ Πρίγκηψ Henkel von Donnersmark	22.000 »
Ὁ Βασιλεὺς τῆς Βαϊμάρης	15.000 »
Ὁ Πρίγκηψ Schaumburg—Lippe	12.000 »
Ὁ Βασιλεὺς τῆς Βυρτεμβέργης	6.000 »

ἐν ὅλῳ 471.000 ἑκτάρια

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἡ ἀγρ. οἰκονομία, ἔνεκα τοῦ ἀποκλειοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου καὶ τῆς ἀδυνατοῦτος εἰσαγωγῆς αἴτου ἔξ Ἀμερικῆς (μολονότι ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις κατ' Αὔγουστον 1914 κατήργησε τοὺς εἰσαγωγικοὺς δασμοὺς) ἐκέρδισε οὐκ ὀλίγα. Αἱ καταθέσεις τῶν χωρικῶν εἰς τὸ Κεντρικὸν Πιστωτικὸν Ἰδρυμα τῶν ἀγρ. συνεταιρισμῶν τοῦ Raiffeisen ἀνῆλθεν ἀπὸ 1,4 ἑκατομμύρια κατὰ τὸ 1913 πρὸς 3|2 ἑκατομμύρια κατὰ τὸ 1915, οἱ καταθέσεις ἀνῆλθον συγχρόνως κατὰ 87,7 ἑκατομμύρια καὶ τὰ χρέη τῶν συνεταιρισμῶν ἠλαττώθησαν κατὰ 36,6 ἑκατομμύρια. Τὸ εἰσαγωγικὸν ποσὸν ἀπὸ τὰς ἐνώσεις ἦτο 400 ἑκατομμύρια, τὸ ἔξιγόμενον ποσὸν ἀπεναντίας 169 ἑκατομμύρια.

Ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν ἔξ ἄλλου καὶ τῶν ἐδαφικῶν ἀπωλειῶν, ἀποτελουσῶν οὐκ εὐκαταφρόνητον ποσοστὸν, 150|0 τῆς ὅλης ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἡ παραγωγή καθ' ὅλου εἶχεν ἐλαττωθῆ, πράγμα τὸ ὁποῖον συνεπάγεται κολοσσιαίαν αὐξήσιν τῶν τιμῶν τῶν δημητριακῶν. Παρουσιάσθη εὐκαιρία εἰς τοὺς ἀγρότας νὰ πλουτίσουν εἰς βίαιον τοῦ Κράτους, πληρώνωντος τοκογλυφικὰς τιμὰς διὰ νὰ συντηρήσῃ τὸν ἐμπόλεμον στρατὸν καὶ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ τῆς χώρας. Τὸ κράτος εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ λάβῃ μέτρα ἐναντίον τῆς τάσεως αὐτῆς τῶν ἀγροτῶν.

(1) ἑκτάριον=10.000 τετραγωνικὰ μέτρο.

Ἦρχισε μὲ τὴν ἐξουσίαν ἀγορῶν τῶν δημητριακῶν εἰς μίαν τιμὴν ἢ ὅποια, μὴ συμφέρουσα φυσικῶ τῷ λόγῳ εἰς τοὺς ἀγρότας προὐκάλεσε συναλλαγικὴν ἀντίστασιν ἐκ μέρους των, πράγμα τὸ ὅποιον ὠδήγησε τὸ Κράτος εἰς αὐστηρότερα μέτρα, εἰς ἐξαναγκασμὸν καὶ εἰς κατάσχεσιν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀρχίζει τὸ λαθρεμπόριον. Ἡ στατιστικὴ τῶν εἰς τὸ Κράτος καταναγκαστικῶς παραδοθέντων δημητριακῶν παρουσιάζει σταθερὰν ἐλάττωσιν: κατὰ τὸ 1913 ἡ ὅλη συγκομιδὴ σιτηρῶν ἐν Γερμανίᾳ εἶνε 4 ἑκατομμύρια τόννοι, κατὰ τὸ 1914 ἔγιναν 3, τὸ ἕνα ἑκατομμύριον ἔδραπέτευσεν μυστηριωδῶς καταδιωκόμενον ὑπὸ τῶν ἀποσπασμάτων, καὶ κατὰ τὸ 1917 ἔφθασεν εἰς 2,2 ἑκατομμύρια μόνον. Ἐπίσης ἡ συγκομιδὴ τῆς σικάλειος ἐνῶ κατὰ τῷ 1913 ἀνήρχετο εἰς 12 ἑκατομμ. τόννους κατὰ τὸ 1917 κατῆλθεν εἰς 7 ἑκατομμ. ἡ δὲ συγκομιδὴ βρώμης ἐξ 9,5 ἑκατομμυρίων κατὰ τὸ 1913 κατῆλθεν κατὰ τὸ 1917 εἰς 3,6 ἑκατομμ. Τὰ ἐξαφανισθέντα ποσὰ ἐπωλήθησαν λαθρεμπορικῶς εἰς τὸ πολλαπλάσιον τῆς τιμῆς των.

Ἡ κατάστασις αὕτη παρὰ τὰ μέτρα τῆς Σοσιαλδημοκρατίας, ποὺ ἐκδέτεται ὁ Κάουτσκι, («Die Sozialisierung der Landwirtschaft») μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1919 διήρκεσε καὶ καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν διαπραγματεύσεων τῆς Εἰρήνης. Ἄλλωστε ἡ Σοσιαλδημοκρατία, κόμμα λαϊκόν, ποὺ ἔχει συμφέρον νὰ ὑποστηρίξῃ μᾶλλον τοὺς χωρικοὺς δὲν ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ πολλὰς ἀντιπαθείας τῶν ἀγροτῶν ἐναντίον της, τὰ δὲ αἰτήματα τῶν ἀγροτοπρολεταρίων, τὰ ὅποια κατέληξαν καὶ εἰς τὰς γνωστὰς ἐκείνας ἀπεργίας, ἱκανοποιοῦντο εἰς βάρος τῶν μεγαλογαιοκτημόνων καὶ τῆς κεφαλαιοκρατίας—ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἱκανοποιοῦντο καθόλου—μέχρις ὅτου διὰ τῆς πολιτικῆς ἐπὶ τῶν τιμῶν ποὺ ἔκαμε ὁ εἰς βάρος τοῦ προλεταριάτου καὶ τῆς παλαιᾶς κεφαλαιοκρατίας ἀνελεθὼν Στίννες: «ὑπὲρ μεγάλων ἡμερομισθίων καὶ ἀκόμη μεγαλυτέρων τιμῶν!» πολιτικῆς βασιζομένης ἐπὶ τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας χαρτονομίσματος, ἡ Σοσιαλδημοκρατία εὐρέθη μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος: ἀξιοσημείωτον εἶνε τὸ γεγονός ὅτι ἡ Σοσιαλδημοκρατία, μολονότι κατέχουσα ἐπαναστατικῶς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὸ 1919, δὲν ἐφήρμοσε (ἴσως πρὸς ἀποσβῆσιν τεμαχισμοῦ;) τὴν διανομὴν τῶν μεγάλων γαιοκτησιῶν ὅπως ἀποδεικνύει ἡ ἀπογραφή τοῦ Πρωσσοῦ Στατιστικοῦ Γραφείου ἕως τὸ 1922:

Ἐπαρχία	Συνολικὴ ἐπιπέδεια τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν εἰς ἐξτάρια	ὁλοτῆς συνολικῆς ἀγρ. ἐπιφανείας	Αἱ Μεγάλαι ἰδιοκτησίαι ὅσαι νὰ ἐδῶσαν πρᾶγματῶν (εἰς ἐξτάρια)	ἔδωσαν πρᾶγματῶν εἰς ἐξτάρια
Πομερανία	1.021.850	51,12	340.617	17.576
Ἀνατολικὴ Πρωσσία	1.033.296	38,02	311.099	9.769
Κάτω Σιλεσία	585.335	34,13	195.112	21.355
Βρανδεμβούργον	719.968	32,84	273.323	24.852
Γκρένσμαρκ	193.806	31,65	64.02	3.229
Ἄνω Σιλεσία	214.952	30,39	71.651	3.184
Σαξωνία	445.792	26,05	148.597	4.366
Σλέσβιχ—Χόλσταϊν	191.742	16,04	63.914	11.245

Ἡ στατιστικὴ αὕτη φανεροῦναι συγχρόνως καὶ τὴν μεταβολὴν ποῦ ἐπῆλθεν εἰς τὴν κατανομὴν τῆς γαιοκτησίας μεταπολεμικῶς. Διὰ τοῦ κανονισμοῦ τῶν ὥρων ἐργασίας τῶν ἀγροτ. προλεταρίων (καθὼς καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς πληρωμῆς τῶν ὅπου αὕτη ἐγένετο διὰ φυσικῶν προϊόντων ἀντὶ διὰ χρήματος), τῆς 24 Ἰανουαρίου 1919, ἐπὶ 4 μῆνας ἐνιαυσίως 8 ὥρας ἡμερησίως, ἐπὶ 4 μῆνας 10 ὥρας καὶ 4 μῆνας 11 ὥρας, δὲν ἠδυνήθησαν οἱ ἀγρόται νὰ κερδοσκοπήσουν εἰς βάρος τῆς ὑποπληρωμῆς τῶν ἐργατῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὅπως ἡ Βιομηχανία (Στίννες), οὐχ' ἦτον ὅμως ἡ φύσις τῆς ἀγρ. οἰκονομίας τοῖς ἐπέτρεψε νὰ κερδοσκοπήσουν καὶ ὑπὸ νέον καθεστῶς τοῦ ἐξευτελισμοῦ τοῦ χρήματος. Κατὰ τὸ τέλος 1920|21, ποῦ ἀρχίζει ἡ πληθωρικὴ κυκλοφορία τοῦ χαρτονομίσματος, ἔπεσεν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου (λογισμὸς εἰς μάρκα χρυσᾶ) κατὰ τὸ ἡμῖσι τῆς προπολεμικῆς, ἀλλ' ὁ ἐξευτελισμὸς τοῦ χρήματος καὶ ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς ὑπερέβη τὸν τιμάριθμον τῆς ζωῆς κατὰ 70—60%ο, ἐπομένως ἡ τιμὴ αὕτη εἶνε σημαντικωτάτη.

Τοῦναντίον συνέβη μὲ τὸν μισθὸν τῶν ἐργατῶν.

Παρ' ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Στίννες (εἰς τὸν λόγον του ἐν τῷ Οἰκονομικῷ Συμβουλίῳ τῆς Ἐπικρατείας κατὰ τὴν 9ην Νοεμβρίου 1922), νὸ κανονιστῆ εἰς χρυσόν, ἐπληρώνετο μέχρι τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ μάρκου εἰς χαρτονόμισμα ἐξευτελισμένον μὴ ἀνταποκρινόμενον εἰς καμμίαν ἀξίαν· τὸ ἡμερομίσθιον τοῦ ἐργατοῦ ἐξισοῦτο εἰς χρυσόν μὲ 20—30 λεπτὰ (pfennig). Κατὰ τὸ 1921|22 ἀνῆλθον αἱ τιμαὶ τῶν δημητριακῶν εἰς δυσθεώρητο ὕψη δηλ. κατὰ τὸ διπλάσιον ἐν συγκρίσει μὲ τὸν τιμάριθμον τῆς ζωῆς τότε. Τοῦτο διήρκεσεν ἕως τὸ δεύτερον ἐξάμηνον τοῦ 1923 καὶ ἐπέφερεν μὲγάλον πλουτισμὸν τῶν ἀγροτῶν καθότι τώρα εὐρίσκοντο εἰς θέσιν ν' ἀγοράζουν μὲ τὰ κέρδη των τὸ διπλάσιον τοῦ 1913.

Μὲ τὸν διαρκῆ ἐξευτελισμὸν τοῦ χρήματος παρουσιάσθη ὅμως τὴν τὴν πρόβλημα τῆς ἀσφαλοῦς τοποθετήσεως τοῦ χαρτονομίσματος. Καὶ δὲν

υπάρχει ασφαλές τέρμα τοποθέτησις διὰ τὸν ἀγρότην ὁ ὁποῖος οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχει μεγάλου κεφαλαίου διὰ νὰ κινήσῃ τὴν ἀγροτικὴν του οἰκονομίαν. ὅπως συμβαίνει εἰς τὰς ἀστικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς καπιταλιστικῆς ἐπισημοποιήσεως, ἀπ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν τὸν συμφέρει νὰ κρατῇ τὸν θησαυρὸν του κεκοιμημένον καὶ στείσιμον εἰς ἐποχὴν μεταβολῆς ὄλων τῶν ἀξιῶν καὶ ἐξευτελισμοῦ τοῦ χρήματος (οὔτε δὲ νὰ τὸν καταθέσῃ εἰς τὴν τράπεζαν, δίδων εἰς αὐτὴν λαβὴν νὰ κερδοσκοπήσῃ διὰ ξένων χρημάτων εἰς ὅλας τὰς ἐξαιρετικὰς ἐνκαιρίας ποὺ παρουσιάζονται κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν πάντοτε πρὸς ἴδιον αὐτῆς ὄφελος) ἀπὸ τὴν ἄμεσον ἀγορὰν εἰδῶν.

Ἐτερον σπουδαῖος ἐννοϊκὸν γεγονός· ἦτο ἡ κερδοσκοπία ἐπὶ τῶν χρηματιστηριακῶν ἀξιῶν π.χ. μετοχῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων ἐξαγωγῆς, αἱ ὁποῖαι καθημερινῶς μεταπωλοῦμεναι (1), ἀπέφερον εἰς κάθε πωλητὴν βέβαιον κέρδος, ἔνεκα τῆς τεραστίας ἀναπτύξεως τῆς ἐξαγωγικῆς βιομηχανίας, ἡ ὁποία παρήγε διὰ τὸ ἐξωτερικόν, εἰς τὸ ὁποῖον συνέφερε ν' ἀγοράζῃ ἀφθύνως (2) μετατρέπον τὸ ἴδιον αὐτοῦ νόμισμα, π.χ. £ καὶ \$ εἰς γερμανικὸν ἐξητυλισμένον, καὶ πολλαπλασιάζον ὡς ἐκ τούτου τὴν ἀγοραστικὴν αὐτοῦ δύναμιν (dumping).

(1) Τοῦτο εἶνε ἡ τυπικὴ διαδικασία, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὡς λανθασμένους τοὺς ἰσχυρισμοὺς τῆς δημαγωγικῆς Οἰκονομολογίας τοῦ Helfferich, ὅτι δῆθεν «ἐμειώθη ἡ περιουσία τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ» μετὰ τὸν πόλεμον καὶ ὡς ἐκ τούτου «ἀδυνατεῖ νὰ πληρωσῇ» ἡ Γερμανία διότι εἶνε φανερόν ὅτι ἡ περιουσία ἐνός λαοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπιστημονικῶς ὡς περιουσία ἀ τ ὄ μ ο υ. Ἐν τῇ Ἑθνικῇ Οἰκονομίᾳ πρόκειται μόνον περὶ οἰκονομικῶν τ ἰ ῶ ῶ ν : ἐδῶ, κατὰ τὸν νόμον τῆς νομισματικῆς ἐπιπτώσεως ὅ,τι χάνει ἡ μία κερδίζει ἡ ἄλλη, καὶ προκειμένου περὶ τῆς «Γερμανίας» πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀπλῶς εἰς π ο ῖ α θυλάκια εὐρίσκειται ἡ περιουσία της. Ὡς παράδειγμα χρησιμεύει τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ οἱ τελευταῖοι κάτοχοι τῶν ἐν λόγῳ μετοχῶν ὀλίγον πρὸ τῆς σταθεροποιήσεως ἐ ζ η μ ῖ ὠ θ η σ α ν, ὅμως μὴ ὀλοκληρὸς σειρά (μετα-) πωλητῶν τῶν ἰδίων μετοχῶν ἐκέρδισεν. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μετὰ τὴν ἐξόφλησιν τῶν ὑποθηκῶν εἰς βάρος μὲν τῶν δανεισῶν, πρὸς ὄφελος ὅμως τῶν χωρικῶν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ἑθνικὴ Οἰκονομία ὡς τοιαύτη δὲν θίγεται διόλου μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν ἰδιοκτητῶν περιουσιῶν, πρᾶγμα ἄλλωστε τὸ ὁποῖον κανεὶς δὲν ἐπίστευσε ὅπως ἀπέδειξε τὸ Σχέδιον Dawes.

(2) Τὸ «μέρισμα», τὸ ὁποῖον λαμβάνει ἀπὸ τὴν Ἀνώνυμον Ἐταιρείαν ὁ κάτοχος μιᾶς «μετοχῆς» ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως σὺν τῷ τοκομεριδίῳ ἐπὶ τοῦ χρηματικῆς ποσοῦ τὸ ὁποῖον «δ α ν ε ἰ ζ ε ἰ» ὁ κάτοχος τῆς μετοχῆς εἰς τὴν Α. Ε. ἡ ὁποία ὡς τοιαύτη εἶνε μηδὲν Παραβλέποντες τὰς διαφόρους περιπλοκάς, π.χ. τὸ ὅτι υπάρχουν εἰς Α. Ε. δύο εἰδῶν Μετοχαί, ἡ τὸ ὅτι τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον μιᾶς ἐπὶ τοιαύτης βάσεως ὀργανωμένης Α. Ε. μοιράζει ἐνίοτε ὡς μέρισμα μόνον τὸ «τοκομερίδιον» (σύμφωνα πρὸς τὸ ἐκάστοτε κυριαρχοῦν ἐπιτόκιον κεφαλαιοποιούσα τὸ Κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀντὶ νὰ μοιράζῃ καὶ τοῦτο ὡς μέρισμα, ὡς ὄφειλε, παραβλέποντες λοιπὸν αὐτὰ λαμβάνομεν τὴν περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν: Μέρισμα=Κέρδος+Τοκομερίδιον. Τότε ἡ ἀξία τῶν Μετοχῶν μιᾶς Α. Ε. αὐ ξ ἄ ν ε ἰ ὅταν αὐξάνουν τὰ κέρδη της. Αὐξάνει δηλ. τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ μερίσματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ—ἠϋξημένον—κέρδος τῆς ἐπιχειρήσεως. Αὐξάνουν δὲ τὰ κέρδη ὅταν αὐξάνῃ, ἡ παραγωγή. (Π α ρ ἔ ν θ ε σ ι ς : Τὸ μέρος

Τὸ γεγονός τοῦτο δημιουργεῖ μίαν τεραστίαν κίνησιν εἰς τὸ χρηματιστήριο, τὴν κερδοσκοπίαν ἐπὶ τῶν μετοχῶν αὐτῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔνεκα τοῦ ἀσφαλοῦς τῆς ἐπιχειρήσεως, δύναται νὰ λάβῃ μέρος οἰοσδήποτε διαθέτων ρευστὴν περιουσίαν διὰ τὴν ἀγοράζην κινητῆς ἀξίας ἢ μετοχῶν. Τὴν ρευστὴν αὐτὴν περιουσίαν διέθετον ἴσως οἱ πλουτίζοντες ἀγρόται, κατορθώνωντες δύο τινὰ: πρῶτον τοποθετοῦντες ἀμέσως τὸ χοῦμα τῶν καὶ ἀποσοβοῦντες τὸν ἐξευτελισμὸν καὶ δεύτερον κερδίζοντες καθημερινῶς μίαν «διαφοράν». Τὰ κέρδη τῶν κερδοσκοπῶν ἐπλήρωσαν τελικῶς ἐννοεῖται, ἐκεῖνοι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο αἱ μετοχαί, ἀπὸ

ἐκεῖνο τοῦ μερίσματος ποῦ καλεῖται «τοκομερίδιον» καὶ κανονίζεται ἀπὸ τὸ ἐκάστοτε ἐπιτόκιον, ποῦ ἰσχύει εἰς τὴν Χρηματαγοράν, δὲν παίζει ἐδῶ κανένα ρόλον, διότι ὁ τοκάριθμος αὐτὸς δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μετὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπιχειρήσεως, οὔτε μετὰ τὰ κέρδη τῆς οὔτε μετὰ τὴν ζημίαν τῆς ἀλλὰ κανονίζεται ἐπὶ μιᾷ ἐντελῶς ἄλλης βάσεως, ἐπὶ τῆς βάσεως δηλαδὴ τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζήτησεως $\chi\rho\eta\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ [ὡς ἐμπορεύματος λογιζομένου] εἰς τὴν Χρηματαγοράν.

Ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει ὁ κάτοχος τῆς μετοχῆς δὲν εἶνε πραγματικῶς παρὰ ἄπλος δανειστής, τοῦ ὁποίου ἂν ὁ τοκάριθμος τῆς Χρηματαγορᾶς εἶνε μεγάλος αὐξάνει τὸ τοκομερίδιον ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς μετοχῆς του, μολοντοὶ αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιχειρήσεως βαδίζουν κακῶς καὶ τὰ κέρδη εἶνε μηδαμινά. Καὶ ἀντιστρόφως: δύναται τὰ κέρδη νὰ εἶνε ἱκανοποιητικά καὶ ὁ «μέτοχος» νὰ λαμβάνῃ τόσον βάσει χαμηλοῦ ἐπιτοκίου, ἐὰν δὲ ὑπάρχουν δύο εἰδῶν μετοχαί καὶ αἱ μετοχαί τοῦ μετόχου αὐτοῦ ἢ αἱ ὁμολογίαι του δὲν ἔχουν ἀξίωσιν ἐπὶ τοῦ κέρδους, τότε τὸ κέρδος ἀνήκει εἰς τοὺς κατόχους τῶν ἄλλων μετοχῶν (preferred shares) οἱ ὅποιοι ἐν τούτους κατέχουν καὶ ἐργάζονται καὶ μετὰ τὸ χοῦμα τῶν κατόχων τῶν πρώτων Μετοχῶν (common shares).

Ὅταν λοιπὸν ἔχοντες τὸν τύπον, Μέρισμα = Κέρδος ÷ τόκος, τότε ὅσον περισσότερο αὐξάνουν τὰ κέρδη, τόσον αὐξάνει καὶ ἡ ἀξία τῶν μετοχῶν διότι τόσον περισσότερο μέρισμα ἀποδίδουν. Τὰ κέρδη αὐξάνουν μετὰ τὴν παραγωγὴν. Ἡ παραγωγή ὅμως αὐξάνει εἰς μίαν χώραν μετὰ Βιομηχανίαν εἰδῶν ἐξαγωγῆς καὶ μετὰ ἐξευτελισμὸν νόμισμα τόσον περισσότερο ὅσο κατέρχεται, ἢ ἀξία τοῦ ἐσωτερικοῦ συναλλάγματος: διότι τόσον περισσότερο αὐξάνει ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις τοῦ ξένου συναλλάγματος καὶ ἀκολούθως, τόσον μεγαλύτεραν ἀξίαν ἀποκοτῶν αἱ μετοχαί τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκείνων ποῦ παράγουν διὰ τὸ ἐξωτερικὸν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν (κατεργασμένης συγχρόνως καὶ παραλλήλως καὶ τῆς ἀξίας τοῦ νομίσματος) κλπ. Ὅταν συνεπῶς πωλήσῃ ὁ Α σήμερα τὰς μετοχὰς αὐτάς, θὰ πωλήσῃ αὐτάς ἀκριβώτερα ὅσον τις ἀγόρασεν χθὲς καὶ τὸ ἴδιον θὰ γάνῃ καὶ ὁ Β ποῦ τις ἀγοράζει ἀπὸ τὸν Α κ.ο.κ. Τὸν Α δέ, ἢ τὸν Β ἢ τὸν Γ δὲν τὸν συμφέρει νὰ κρατήσῃ τις μετοχὰς αὐτῆς οὔτε ὡς τὸ τέλος τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας (διότι θὰ κατεστρέφετο) οὔτε πολὺ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, διότι τοῦτο δὲν θὰ εἶχε νὰ τοῦ φέρῃ κανένα μεγαλύτερον κέρδος: ἐκεῖνο ποῦ ἐκμεταλλεύεται αὐτὸς εἶνε ἡ διαφορὰ μετὰ τῆς τιμῆς τοῦ ξένου συναλλάγματος τῆς μιᾶς ἡμέρας καὶ τοῦ τιμαρίθμου τῆς ζῶης τῆς ἀμέσως ἐπομένης ἡμέρας, ποῦ αἱ τιμαὶ τῶν εἰδῶν δὲν συνειροφώθησαν ἀκόμη μετὰ τὴν ὑψωση τοῦ ξένου συναλλάγματος. Ἐὰν π.χ. πώλησῃ ὁ Α σήμερον τις μετοχὰς, δὲν θὰ μπορῆσῃ ν' ἀγοράσῃ αὐτὸ πρᾶγμα μετὰ τὴν σήμερον τιμὴν τῶν αὐτῶν—ἐνῶ τὴν ἄλλη μέραν ὑψώθηκε ἀκόμη τὸ Δολλᾶριο—καὶ ἐδῶ σύγκριται τὸ «καθαρὸ κέρδος» του. Ἐὰν τις κρατήσῃ γιὰ μερθεῖο θὰ τις πωλήσῃ μὲν τότε ἀκριβώτερα, ἀλλὰ καὶ οἱ τιμῆς τῶν εἰδῶν θὰ ἔχουν ὑψωθῆ σύμφωνον μετὰ τὴν ἀύριαν τιμὴν τοῦ ξένου συναλλάγματος. Ὡστε θὰ βγάλῃ σχετικῶς μετὰ τις ἀύριαν καὶ τις ἀντιμεθερανεῖς τιμῆς, τὴν ἴδια ἀκριβῶς διαφορὰ.

ἣς στιγμῆς τῆς σταθεροποιήσεως τοῦ νομίσματος (deflation), τοῖσι μὲν τὸ ὅποῖον καὶ τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν τοῦ ξένου συναλλάγματος ἐμείωσε, καὶ τὴν τιμὴν τῶν μετοχῶν συνέπτυξε, τιμὴν κανονιζομένην τῶρα «ἰς χρυσὸν (goldmark) καὶ μεταβαλλοῦσαν τὰ δισεκατομμύρια» καὶ «τρισκατομμύρια» τῶν «βαθυπλούτων πολιτῶν τῆς Ἐπικρατείας πάραυτα εἰς καπνόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ ἀγρότης ποῦ ἐκερδοσκοπήσεν εἰς τὸ χρηματιστήριον, ἐγκαίρως μεταπώλησας τὰς ἀξίας, ποῦ δὲν τοῦ ἐχρειάζοντο ἄλλωστε διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς καμμίαν ἐπιχείρησιν, ἀφίπων τὴν δόξα τοῦ τελευταίου κατόχου εἰς ἄλλους, ἐπλήρωσεν ἐν τῷ μεταξὺ τὰ χρέη ἐπὶ ὑποθήκῃ ποῦ εἶχε προπολεμικῶς καὶ τὰ ὅποια ἀνήρχοντο εἰς 15 δισεκατομμύρια προπολεμικὰ μάρκα δι' ὅλην τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν τῆς Ἐπικρατείας (400)0 τῆς ὅλης καλλιεργουμένης ἐπιφανείας ἐτέλει ὑπὸ χρέωσιν) εἰς νόμισμα ἐξυπελισμένον, τὸ ὅποῖον ἐσήμερις πλήρη ζημίαν διὰ τοὺς δανειστάς, 600 ἑκατομμύρια τόκουσ, ἐπλήρωσεν ἐτησίως ἢ γεωργία εἰς τοὺς δανειστάς τῶν ὑποθηκῶν (τοὺς ἀπλοὺς ἢ τοὺς κατόχους χρεωγράφων Τραπεζῶν Ὑποθηκῶν ἢ Ἀγρ. Πίστεως). Τὸ ποσὸν τοῦτο ἰσοῦτο μὲ τὸ εἰσόδημα 4 ἑκατομμυρίων τόννων σικάλεως, δηλαδή μὲ τὸ τρίτον τῆς ὅλης ἐτησίας συγκομιδῆς σικάλεως ἐν Γερμανίᾳ.

Κατὰ τὸ 1921 ἐχρειάζοντο διὰ τὸν ἐτήσιον τόκον τῶν 600 ἑκατομμυρίων πρώην χρυσῶν μάρκων μόνον 200.000 τόννοι! Τοῦτο σημαίνει ζημίαν 3.800.000 τόννων διὰ τοὺς πιστωτάς, τὸ ὅποῖον ἰσοδυναμεῖ μὲ 570 ἑκατομμύρια μάρκων χρυσῶν ζημίαν δηλ. περίπου τὰ 9)10 τῶν τόκων. Οὕτως οἱ χρεωμένοι ἀγρόται ἐπλήρωσαν καὶ τὰς ὑποθήκας των εἰς βάρος τῶν δανειστῶν, μεταπολεμικῶς δὲ ἡ ὅλη ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία τῆς Γερμανίας εἶνε ἐλευθέρᾳ χρεῶν.

Τὸ γεγονός τοῦτο δὲν σημαίνει μόνον ἐκμηδενισμόν τῆς πιθανότητος «συγγεντρώσεως τῆς ἰδιοκτησίας» καὶ «ἐκπρολεταριοποιήσεως» διὰ τοῦ τρόπου τοῦ διὰ δανείων ἐπὶ ὑποθήκῃ «πνιγμοῦ» τοῦ χωρικοῦ, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄμεσον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἰδιοκτησίας εἰς ἓν ἄλλο ἐπίπεδον: εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς κερδοσκοπίας ἐπὶ τῶν γαιῶν. Ἡ τιμὴ τῶν ἀγρ. κτημάτων ἀνῆλθεν ὡς ἐκ τούτου καταπληκτικῶς, εἰς τρόπον ὥστε κανεὶς χωρικός δὲν ἔτεινε νὰ πτωχεύσῃ οὔτε κανεὶς ν' ἀγοράσῃ τὸ κτήμα του. Ἀπεναντίας τὰ εἰς τὴν χρηματαγορὰν διαθέσιμα κεφάλαια ἐστράφησαν πρὸς τοποθέτησιν ἐν εἴδει δανείων μὲ μεγάλους τόκους, ἔνεκα τοῦ φόβου τῶν τραπεζῶν νὰ δανείσουν, μήπως ταῖς ἐπιστροφῇ τὸ δανεισθὲν ποσὸν κατὰ τὸν τρόπον ποῦ ἐπεστράφη καὶ εἰς τοὺς ὑποθηκοδανειστάς, φόβος ὁ ὅποῖος ἐξεδηλοῦτο εἰς τεράστια ἐπιτόκια, τὰ ὅποια ἔθεταν ἀτράπεζαι διὰ νὰ κερδίσουν ἐκεῖθεν τὴν ζημίαν ποῦ ὑφίσταντο διὰ τοῦ ἐξυπελισμοῦ τοῦ χρήματος. Περιφνημος ἄλλωστε κατέστη τότε ἡ μέθοδος κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ κοινὸν ἐδανείζετο μέγала ποσὰ ἀπὸ τὰς τραπεζὰς διὰ νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ κατόπιν ἐοριῆς εἰς «δισεκατομμύρια» ἀντιπροσω-

πεύοντα τὴν ἀξίαν μηδενικῶν. Πρὸ παντὸς ἡ Τράπεζα τῆς Ἐπικρατείας — Reichsbank — ἐπέμενε παρ' ὅλον τὸ παρόδειγμα τῶν ἄλλων, νὰ θέτῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ λαοῦ τὴν πίστωσίν της χωρὶς ν' αὐξήσῃ κἄν τὸ ἐπιτόκιον καὶ τοῦτο μέχρι τέλους τῆς πληθωρικῆς κυκλοφορίας· πράγμα τὸ ὁποῖον διωχέτευσε τὰ κεφάλαια τοῦ Δημοσίου Ἐθναρχοῦ κατὰ οὐκ εὐκαταφρόνητον ποσὸν εἰς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκονομίας· δηλ. ἐμμέσως βέβαια εἰς τὴν Ἐθνικὴν Οἰκονομίαν, μολοντί τὰ Κρατικὰ Οἰκονομικὰ ἐχειροτέρευαν. Τὴν μέθοδον ταύτην δὲν παρέλειψαν νὰ ἐφαρμόσουσιν καὶ οἱ ἀγρόται ὅπως δὲν παρέλειψαν νὰ κερδοσκοπήσουσιν καὶ ἐπὶ τοῦ ξένου συναλλάγματος μεταβάλλοντες τὰ χρήματά των εἰς \$ ἢ £ κτλ. κερδοσκοποῦντες ἂν λά Στίνες παρὰ τὴν πλευρὰν τοῦ βαρέως ἀσθενοῦντος μάρκου καὶ «διανέμοντες μεταξύ των τὰ ἱμάτια αὐτοῦ».

2. ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ

Ἐπειδὴ τὸ «ῥωσικὸν πείραμα» εἶναι μοναδικὸν εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα, ὡς πρώτη πρακτικὴ προσπάθεια ἐφαρμογῆς ἐνὸς συστήματος, ποὺ εἶχε συζητηθῆ θεωρητικῶς ἐκτενέστατα ἀπὸ δεκαετηρίδων ὑπὸ θεωρητικῶν σοσιαλιστῶν πάσης σχολῆς, διὰ τοῦτο εἶνε ἀρκετὰ γνωστὰ ὅλα τὰ γεγονότα ποὺ ἀφοροῦν εἰς τὰς μεταβολὰς ἐν τῇ ῥωσικῇ σοβιετικῇ γεωργίᾳ.

Καὶ τοῦτο τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ περισσότερον ἡ Ρωσικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1917 ὀφείλει τὴν ἐπιτυχίαν της εἰς τοὺς χωρικοὺς καὶ εἰς τὴν ψυχολογημένην (ἂν μὴ τι ἄλλο) πολιτικὴν, ποὺ ἠκολούθησεν ὁ Λένιν ἀπέναντι των, παρὰ τὰς διάμφορὰς τοῦ ὀρθοδόξου Μαρξισμοῦ, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἀντισοσιαλιστικῶν ἀποτελεσμάτων της. (1)

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς πηγὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὁ ἡμερήσιος καὶ περιοδικὸς Τύπος τοῦ Κόσμου λαμβάνει τὰς πληρορορίας του, πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι αὗται εἶνε μόνον σχετικαί. Πολλὰ κατηγορίαι ἐξεργάσθησαν ἐκ μέρους τῶν ἀντιπάλων διὰ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον οἱ μπολσεβίκοι στατιστικοὶ «κατασκευάζουν» στατιστικά. Ἄφ' ἑτέρου ὁ ἀστικὸς τύπος, πρὸ παντὸς ὁ τῆς ἄκρας δεξιᾶς, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τοιαύτην διαγωγὴν ὥστε νὰ εὐρίσκειται εἰς ἀσυγκρίτως χειροτέραν τοῦ μπολσεβίκικοῦ μοῖραν, ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τῆς ἐντιμότητος καὶ τῆς εἰλικρινείας.

Ἐν τούτοις, ἔνεκα τῶν διεθνῶν σχέσεων τῶν Σοβιέτ, διαρκῶς ἐφυνομένων καθίσταται δυνατὴ εἰς τὸ μέλλον ὅλον ἐν περισσότερον ἢ ἐξακριβωσις τῆς ἀληθείας. Τὰ Οἰκονομικὰ Δελτία ποὺ ἐκδίδουν αἱ ῥωσικαὶ πρεσβεῖαι διὰ τῶν ἐμπορικῶν των παραρτημάτων, δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἔξω πάσης ἀμφιβολίας. Αἱ Συμβάσεις τῶν Σοβιέτ μὲ τὸ ξένον κεφάλαιον ἀποτελοῦν ἐπίσης ὑπολύτως ἀσφαλῆ καθρέπτῃ τῆς ῥωσικῆς Οἰκονομίας.

(1) Βλέπε: Rosa Luxemburg : «Die Rüssische Revolution». Karl Kautsky: «Die Diktatur des Proletariats», καὶ τοὺς λόγους τοῦ Τρότσκυ καὶ τῆς Κολλοντάι στὰ Συνέδρια τῆς Κομμουνιστικῆς Διεθνούς.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημά μας, τὴν ἀλλαγὴν δηλαδή πού ἐπῆλθεν εἰς τὴν *κατανομὴν* τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τοῦ τρόπου παραγωγῆς εἰς τὴν Ρωσσοικὴν ἀγροτικὴν Οἰκονομίαν, εἶνε ἐν τούτοις ἡ ἐξακρίβωσις ἀρκετὰ ἀπλή : θεωρητικῶς εὐρίσκόμεθα πρὸ τοῦ γενικοῦ τεμαχισμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, γεγονὸς πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ὁποίου αἱ στατιστικαὶ ἔχουν γραμμικὴν μόνον ἀξίαν, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ συγκεκριμένον ζήτημα τῆς παραγωγικότητος τῆς μικροῖδιοκτησίας. Ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ ἐνταῦθα, τὰ ἤδη εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς μικροῖδιοκτησίας καὶ τοῦ μικροῦ τρόπου παραγωγῆς λεχθέντα. Αἱ αὐτὰ ἀμφιβολίαι περὶ τῆς μεγαλυτέρας ἢ μικροτέρας παραγωγικότητος τοῦ μικροῦ τρόπου παραγωγῆς ἐν τῇ μικροῖδιοκτησίᾳ, αἵτινες ἀπεκρυσταλλώθησαν ἐν τῇ Ἄντινομίᾳ, ὑφίστανται καὶ ἐδῶ μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ μέγας τρόπος παραγωγῆς θὰ ἐφημιόζετο ἐδῶ εἰς τὴν *κοινωνικοπονημένην ἀγρ. Οἰκονομίαν* ὑπὸ τοῦ Κράτους (Σοσιαλισμὸς καὶ Κομμουνισμὸς) καὶ ὄχι εἰς τὴν *ἀτομικὴν μεγαλοῖδιοκτησίαν* ὑπὸ τοῦ *μεγαλογαιοκτημόνου* (Σύστημα τῆς Ἀτομικῆς Ἰδιοκτησίας, Καπιταλισμός).

Ἀπολύτως λαμβανουμένου τοῦ ζητήματος δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἀμφιβολία, ὅτι ἡ κολλεκτιβιστικὴ παραγωγή καὶ δὴ ὑπὸ τὸ Κομμουνιστικὸν Σύστημα θὰ ἦτο ἀπείρως μεγαλυτέρα καὶ τῆς παραγωγῆς ὑπὸ τὸ Σύστημα τῆς Μικροῖδιοκτησίας καὶ ἐκείνης ἀκόμη ὑπὸ τὸ προσδευμένον Καπιταλιστικὸν σύστημα (συγκεντρωμένη ἰδιοκτησία μολονότι ἀτομική, καὶ μέγας ὀρθολογικός, τρόπος παραγωγῆς). Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀπαγωγικοῦ τούτου λογικοῦ συλλογισμοῦ κάθε στατιστικὴ, ἡ ὅποια κατ' ἀνάγκην εἶνε ἐμπειρικὴ, θὰ ἦτο περιττή, διότι ἡ Στατιστικὴ δὲν εἶνε παρὰ *βοηθητικὴ Ἐπιστήμη* καὶ δὲν ἐρμηνεύεται ὀρθῶς παρὰ ἀπὸ τοὺς κατέχοντας ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον, τοὺς βαθυτέρους νόμους, συμφώνως πρὸς τοὺς ὁποίους βαδίζουν τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα.

Μίαν τοιαύτην προσπάθειαν εἶναι εἰς θέσιν νὰ διαγνώσῃ καὶ νὰ διακρίνῃ κανεὶς εἰς μίαν στατιστικὴν, ὀργανικὰς μεταβολὰς ἀπὸ μὴ ὀργανικὰς (ἐξωοργανικὰς), μεταβολὰς πού ἐπέρχονται συνεπείᾳ ὀργανικῶν Νόμων ἀπὸ ἄλλας πού γίνονται ἐξ αἰτίων, αἵτινα δὲν εὐρίσκονται ἐν ὅς τῶν Νόμων αὐτῶν («*τυχαίω*» λεγομένων αἰτίων), μίαν τοιαύτην προσπάθειαν ἐθέσαμεν ὡς σκοπὸν τῆς ἀνὰ χεῖρας θεωρητικῆς μελέτης.

3. EN ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ

Ἡ Τσεχοσλοβακία ὀρεῖλει, ὡς γνωστόν, τὴν καταγωγὴν της εἰς τὴν διάσπασιν τῆς μεγάλης Αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει μικρὰν ἐπίδρασιν εἰς τὴν νέαν κατανομὴν τῆς ἀγρ. ἰδιοκτησίας, ἡ ὅποια σχεδὸν ὅλη, εὐρίσκετο εἰς τὴν κατοχὴν Γερμανοαυστριακῶν βιρώνων. Οἱ τελευταῖοι, ἐξεδίωξαν βιαίως παλαιόθεν καὶ κατὰ παλαιὰν μέθοδον, τοὺς αὐτόχθονας Τσέχους εὐγενεῖς καὶ ἤρπασαν τότε (κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Φερδινάνδου) δυνάμει τοῦ περιφήμου «*Λικαίου τῆς πυγμῆς*» τὰ φέουδά των.

Ἡ κατωτέρω στατιστικὴ δηλώνει τὴν πρόθην κατανομήν:

Ἐκ τῶν 50) ἔκτατοιμοσίων ἔκτασιῶν περίπου, τῶν ἀποτελούντων τὴν ὅλην ὑπαιθρον χώραν τὸ τρίτον ἀνήκον εἰς 150 οἰκογενεῖας ἔκ τῶν ὁποίων ἐκάστη κατεῖχε πλέον τῶν 2.000 ἔκτασιῶν. Οἱ 14 μεγαλύτεροι γαιοκτῆμονες τῆς Βοημίας κατεῖχον 11,3 τοῖς ἑκατὸν τῆς ὅλης χώρας. Ἐν Τσεχίᾳ καὶ Σλοβακίᾳ συνολικῶς 1.590.000 ἔκτασια!

Διὰ τοῦ νόμου τῆς 16ης Ἀπριλίου 1919 ἐπεβλήθη ἡ κατάσχεσις ὑπὸ τοῦ Κράτους πάσης γαιοκτησίας ὑπερβαίνουσης τὰ 150 ἔκτ. Μετὰ τὸν Νόμον ἐφαρμογῆς τοῦ προηγουμένου κατησχέθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀπασαί αἱ γαιοκτησίαι τῶν Ἀρβύρων, τῶν Αὐστριακῶν, τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Γερμανῶν καθὼς καὶ ὅλα τὰ κτήματα τῶν εὐγενῶν. Διὰ τὴν ὑπόλοιπον γαιοκτησίαν τὸ Κράτος ἐπλήρωσεν ἀποζημιῶν ὑπολογισθεῖσαν ἐπὶ τῶν τιμῶν ἀγοραπωλησίας τοῦ 1913. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀποζημιώσις αὐτὴ ἐπληρώθη εἰς ἐξευτελισμένον νόμισμα (αὐστριακὴ κορώνη) ὑπέστησαν ζημίην οἱ γαιοκτῆμονες μὲν 9|10, τὸ δὲ Κράτος ἐπλήρωσε πράγματι τὸ 1|10 τῆς τιμῆς. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἀφαιροῦντο ἀπὸ τὴν τιμὴν τῶν γαιοκτησιῶν τὴν ὅποιαν ἐπλήρωσε τὸ Κράτος, 50|0 ἐπὶ 1000—5000 ἔκτασιῶν, 40|0 δὲ εἰς τὴν γαιοκτησίαν πέραν τῶν 5000 ἔκτ. Τοιοῦτοτρόπως κατησχέθησαν ἐν Βοημίᾳ 762 καὶ ἐν Σλοβακίᾳ 402 γαιοκτησίαι, 200.000 ἔκτασια ἐμοιρίσθησαν πρὸς καλλιέργειαν εἰς τοὺς στρατιώτας τῆς λεγεῶνος καὶ εἰς ἀναπήρους.

Ἐν ὅλῳ ἐτεμαχίσθησαν κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη εἰς μικρὰς ἰδιοκτησίας (Parzellen) 448.000 ἔκτασια, προσέβλεπε δὲ τὸ Κράτος νὰ τεμαχίσῃ κατὰ τὸ 1924 ἀκόμη 15 ἕως 20.000 ἔκτασια. ὥστε ἡ Τσεχοσλοβακία εἶνε μία «φυσιολογικὴ» χώρα, κατὰ τοὺς θεωρητικοὺς τῆς «ἀγροτικῆς βάσεως», μὲ εὐρεῖαν τάξιν μικροχωρικῶν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν μεγαλοἰδιοκτησίαν τῆς, ὅπως κάθε καπιταλιστικὴ χώρα.

4. ΕΝ ΡΟΥΜΑΝΙΑ· ΚΑΙ ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΥΙΑ·

Ἐν Ρουμανίᾳ πρὸ τοῦ πολέμου κατεῖχον, ὡς γνωστόν, οἱ μεγαλογαιοκτῆμονες περίπου τὸ ἕμισυ τῆς καλλιεργουμένης ἐπιφανείας ποῦ παρήγαγε σιτηρά. Μετὰ τὸν πόλεμον ὤρισθη διὰ Νόμου, ὅτι ἐπιτρέπεται ἡ ἰδιοκτησία ἀπὸ 100—500 ἔκτασιῶν ἀναλόγως τῆς περιφερείας καὶ τοῦ πληθυσμοῦ. Γαιοκτησίαι πέραν τῶν 100—500 ἔκτ. κατησχέθησαν καὶ ἀπεζημιώθησαν καθὼς ἐπίσης τὰ κτήματα τῶν ξένων καὶ τῶν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἐγκτεστημένων Ρουμάνων. Περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ πληρωμὴ τῆς ἀποζημιώσεως ἐγίνε ὅπως παντοῦ, δηλ. οἱ γαιοκτῆμονες, ἔνεκα τοῦ ἐξευτελισμοῦ τοῦ Λεῖ (εἰς τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς προπολεμικῆς τοῦ ἀξίας ἕως τὸ 1923) ὑπέστησαν τεραστίαν ζημίαν.

Ἐν Γιουγκοσλαυίᾳ ἡ ἀγροτικὴ μεταρρυθμίσις διεξήχθη παρομοίως. Αἱ περιφέρειαι τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἡ Γιουγκοσλαυία ἐκ τῆς καταρρεύσεως τῆς Αὐστρουγγαρίας ἀνῆρχοντο περίπου εἰς 1.000.000 ἔκτασια, τὰ

όποια και έμμοιράσθησαν εἰς τὸν χωρικό· Ὡς μέγιστον ὄμιον ἐπετραπήσαν στοὺς γαιοκτημόνας 50 — 500 ἑκτάρια. Ἡ ἀποζημίωσις τῶν 50 000 μεγαλογαιοκτημόνων τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐκόστισε 250.000.000 δηνάρια, οἱ μεγαλογαιοκτήμονες τῆς Γιουγκοσλαβίας ὅμως ἔνεκα τῆς σχετικῆς σταθερότητος τοῦ δηναρίου δὲν ὑπέστησαν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν μεγάλης ζημίας ὡς οἱ ὁμοιοπαθεῖς τῶν τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐν Σλοβενίᾳ καὶ Κροατίᾳ ὅπου καὶ σήμερον τὸ ἰσχυρὸν ἀγροτικὸν κόμμα τοῦ Ράδιτς, ἐμμοιράσθη ἡ μεγαλοἰδιοκτησία βιαίως διὰ τοῦ λαοῦ.

5. EN ΑΓΓΛΙΑ

Μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν θεωρίαν τῆς «συγκεντρώσεως» ἔχει ἡ τροπὴ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος ἐν Ἀγγλίᾳ μεταπολεμικῶς.

Ἡ Ἀγγλία ὑπῆρξεν σπουδαῖον καπιταλιστικὸν ὑπόδειγμα τῶν μαρξιστῶν τῆς 2ας καὶ 3ης Διεθνῆς, ἀπὸ βιομηχανικῆς ἀπόψεως, τῶν μὲν ἰσχυριζομένων ὅτι εἶνε «τὸ πρότυπον καπιταλιστικῆς χώρας τῆς ὁποίας ἡ ἐξέλιξις ὑποδεικνύει εἰς κάθε ἄλλην χώραν τὴν μέλλουσαν οἰκονομικὴν τῆς ἐξελίξιν» ὅπως ἔγραψεν ὁ Ἑγκελς εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Μαρξικοῦ «Κεφαλαίου». τῶν δὲ ὅτι αἱ ἄλλαι χώραι δὲν ἔχουν ἀνάγκην νὰ περιμένουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀγγλίας, τοῦναντίον μάλιστα καὶ εἰδικῶς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας ποῦ κυριαρχεῖ τὸ «οἰκονομικὸν κεφάλαιον», τὸ ὁποῖον δίδει νέαν κατεύθυνσιν καὶ νέας μορφὰς εἰς τὸν διεθνή καπιταλισμὸν καὶ τὴν Παγκόσμιον προλεταριακὴν ἐπανάστασιν.

Ὁ Μπερυσταῖν ἀνέφερε πρὸ πολλοῦ εἰς τὸ περίφημον βιβλίον του «Die Voraussetzungen des Sozialismus», τὸ λεγόμενον «εὐαγγέλιον τοῦ Ρεφορμισμού», ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἀγγλικὴ ἀγρ. οἰκονομία δεικνύει τὰ σιν πρὸς κατὰ τμησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐβεβαίωνε μία ὑπὸ τοῦ Μπερυσταῖν παραταχθεῖσα στατιστικὴ. Καὶ ὁ μὲν ἰσχυρισμὸς τοῦ Μπερυσταῖν δὲν περιεῖχε, διὰ τὴν Ἀγγλίαν τοῦλάχιστον, ὁργανικὰ αἷτια διὰ τὴν τοιαύτην τάσιν, σήμερον ὅμως δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν ὅτι τοῦτο, ἀποκλειστικῶς ἔνεκα τοῦ ἐπελθόντος παγκοσμίου πολέμου ἐννοεῖται, εἶνε γεγονός.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὴν τοιαύτην τροπὴν τοῦ ζητήματος οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ προβλέψη, εἶνε ὅμως φανερὸν (ἐξ ὅσων εἶπομεν περὶ τοῦ ἀγῶνος μεταξὺ τῶν γαιοκτημόνων καὶ τῶν βιομηχανικῶν κεφαλαιούχων εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τοῦ κολλητικοῦ συστήματος) ὅτι αἱ ἀνάγκαι τῆς Δημοσίας οἰκονομίας ἐν Ἀγγλίᾳ, αἷτινες προέκυψαν ἀπὸ τὸν πόλεμον, θὰ ἱκανοποιούντο κατὰ μέγα μέρος εἰς βάρος τῶν γαιοκτημόνων (οἱ ὁποῖοι ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἦσαν λόρδοι) δεδομένου ὅτι τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων βιομηχάνων καὶ ἐμπόρων (Λόυδ Τζῶρτζ) κατεῖχε τὴν ἐξουσίαν. (1) Τοῦτο ἦτο λόγος ἀποχρῶν διὰ νὰ ἐπιβληθῇ στιβαρὰ φορο-

(1) Ἐκτοτε συνεχῶς ὁ Λόυδ Τζῶρτζ ἐκφωνεῖ λόγους κατὰ τῆς ἀγροτικῆς μεγαλοἰδιοκτησίας. (Σεπτέμβριος 1930).

λογία ἐπὶ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα ἄχι μόνον τὴν αἰλουφίαν τῶν ἀναγκῶν τῶν Κρατικῶν Οἰκονομικῶν ἔνεκα τῶν ὁποίων ἐφηρητόσθη, ἀλλὰ, ὅπερ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο, τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν λόρδων πρὸς π ὄ λ η σ ι ν μεγάλων τεμαχίων τῶν κτημάτων τὸν διὰ τὴν ἐπιαυξέσεσιν εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς φορολογίας αὐτῆς. Πρὸ τοῦ πολέμου οἱ λόρδοι (μεγαλοκτῆμονες εὐγενεῖς) ἦσαν οἱ πλουσιώτεροι Ἕλληες, ὁλόκληρος ἡ γῆ τοῦ Λονδίνου ἀνήκε εἰς 5—6 δούκας καὶ λόρδους, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁλόκληρα ἄλλα πόλεις. Ὁ δούξ τοῦ Westminster τοῦ ὁποίου τὸ εἰσόδημα ἀνήρχετο πρὸ τοῦ πολέμου εἰς 4 ἑκατομμύρια χρυσᾶ μάρκα ἑτησίως, ἐπώλησε τὴν πλουσιωτάτην του συλλογὴν ζωγραφικῆς διὰ τὴν πληρωσὴν τοῦ φόρου. Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου οἱ λόρδοι ἤρχισαν νὰ πωλοῦν γαιοκτησίας, ἀνάκτορα, ἀκόμη καὶ ὁλόκληρους πόλεις. Ἡ καθολικὴ φορολογίσιμος ἀγροτικὴ περιουσία, ἡ ὁποία ἀνήρχετο πρὸ τοῦ πολέμου εἰς 17,5 ἑκατομμύρια £, ἀνῆλθε κατὰ τὸ 1921 εἰς 100 ἑκατομμύρια £ περίπου. Αἱ πωληθεῖσαι ἰδιοκτησίαι περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν κολλήγων, οἱ ὁποῖοι ἠγόρασαν τὰ κτήματα ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν κολλῆγοι, καὶ τῶν προαιωνίων ἐχθρῶν τῶν γαιοκτημόνων, τῶν βιομηχάνων, οἱ ὁποῖοι ἐπλούτισαν κατὰ τὸν πόλεμον, δι' ἀντιστρόφον «μεταγγίσεως» τὴν φορὴν ταύτην.

6. ΕΝ ΠΟΛΩΝΙΑ, ΕΣΘΟΝΙΑ, ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ, ΛΕΤΤΟΝΙΑ ΚΤΛ.

Σχεδὸν παρομοίως, ὡς ἐν Γερμανίᾳ, συνέβη καὶ ἐν Πολωνίᾳ μὲ τὴν ἐξόφλησιν τῶν ὑποθηκῶν τῶν χωρικῶν καὶ μὲ τὴν κατανομὴν τῆς ἰδιοκτησίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑποθήκας, αὗται ἐξοφλήθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐκπεσμένου νομίσματος, μὲ πλήρη σχεδὸν ζημίαν τῶν δανειστῶν, ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν κατανομὴν τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας διετάχθη ἡ διανομὴ τῶν γαιοκτησιῶν τῶν ἀνερχομένων εἰς βιομηχανικὰ διαμερίσματα μέχρι 60 ἑκταρίων, εἰς ἀπομεμακρυσμένα δὲ μέχρι 500 ἑκταρίων, ἡ ὁποία ὅμως διανομὴ δὲν ἔλαβε χώραν εἰς μεγάλην κλίμακα καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποιήθη τὸ πρόσχημα τῆς κακῆς καταστάσεως τῶν κρατικῶν οἰκονομικῶν. Κατὰ τὸν ἀγροτικὸν Νόμον τοῦ Ἰουλίου 1920 ὑπάρχουν 1 1)2 ἑκατομμύρ. ἕκτ. πρὸς διανομὴν εἰς 700.000 ἐντελῶς ἀκτῆμονας καὶ 700.000 κατόχους δύο μόνον ἑκταρίων, οὕτως ὥστε ἀντιστοιχεῖ εἰς ἕκαστον ἀνὰ ἓν ἑκτάριον περίπου.

Εἰς τὰς βαλτικὰς χώρας τὸ ζήτημα εἶνε πλέον ἐνδιαφέρον. Οἱ αἰώνιοι γερμανοὶ βαρῶνοι κατεῖχον καὶ ἐδῶ σχεδὸν ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν, οὕτως ἐν Ἑσθονίᾳ τὰ 70 ο]ο τῆς χώρας, ἐν Λεττονίᾳ τὸ ἡμισυ τῆς ὅλης χώρας. Εἰς τὴν πρώτην περιορίσθη ἡ ἰδιοκτησία (κατὰ μπολσεβικικὸν ὑπόδειγμα) μέχρις ἐνὸς τεμαχίου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ καλλιεργήσῃ ὁ κάτοχος καὶ ἡ οἰκογένειά του. Ἐν Λεττονίᾳ κατησχέθη πᾶσα ἰδιοκτησία ὑπερβαίνουσα τὰ 100 ἑκτάρια. Ἐψηφίσθη ἀποικιστικὸς νόμος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργοῦντο 100.000 νέαι μικροῖδιοκτησίαι. Ἐν Λιθουανίᾳ εὕρισκετο τὸ ἡμισυ τῆς χώρας ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν μεγαλογαιοκτημόνων, 30 ο]ο τῆς ἀγ-

ροτικῆς χώρας ἐκ μικροῖδιοκτησιῶν κίτω τῶν 2 ἑκταρίων καὶ 170]ο τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ εὐρίσκετο ἐν ἀκτημοσύνη. Πᾶσα ἰδιοκτησία ἄνω τῶν 150 ἑκταρίων κατησχέθη, ἐνίοτε καὶ ἄνω τῶν 80 ἑκταρίων. Ἦδη κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἐδόθησαν 100.000 ἑκτάρια εἰς πολεμιστὰς καὶ ἀκτῆμονας. Ἡ ἀποζημίωσις ἔλαβε χώραν σχεδὸν ὅπως παντοῦ.
